GHEORGHE TOMOZEI

MIRADONIZ

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA LUI EMINESCU

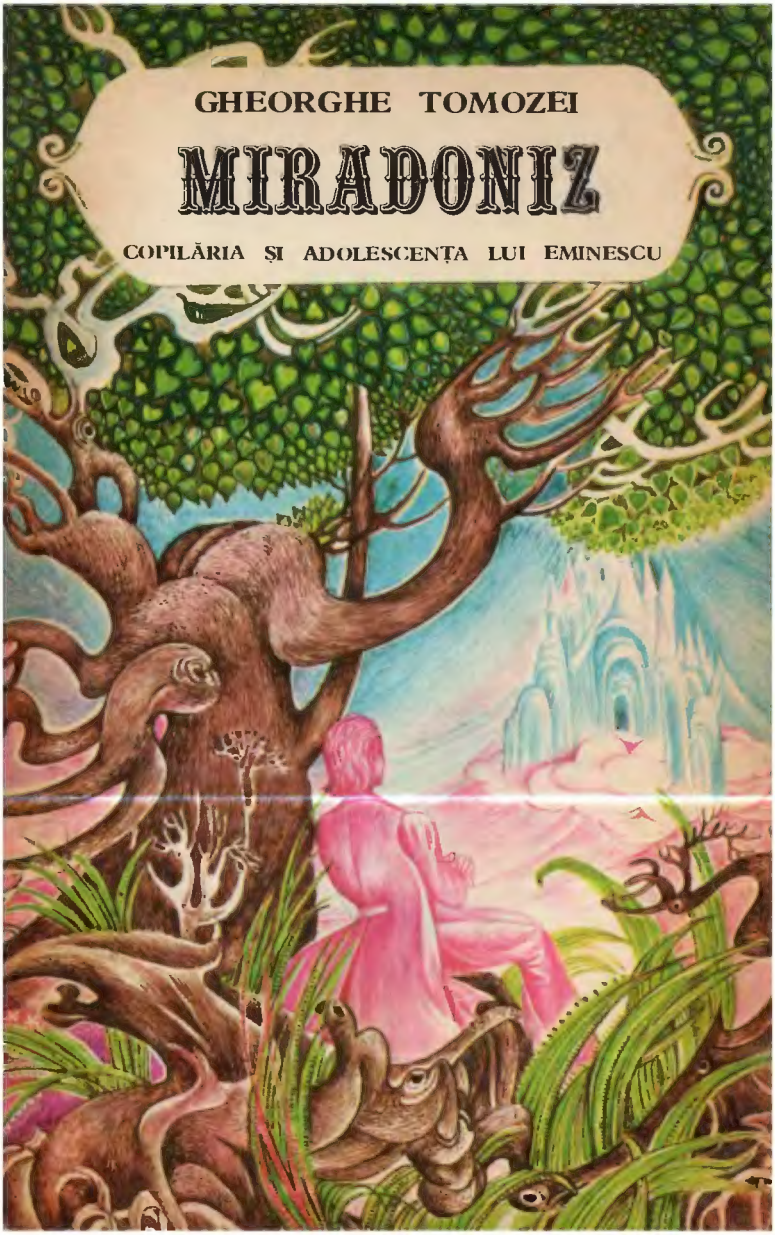

GHEORGHE TOMOZEI

MIRADONIZ

COPILĂRIA ȘI ADOLESCENȚA LUI EMINESCU

Copertă și ilustrații :
ELENA BOARIU CHINSCHI

GHEORGHE TOMOZEI

MIRADONIZ

COPILĂRIA
ȘI ADOLESCENȚA LUI EMINESCU

Ediția a doua

EDITURA ION CREANGĂ, BUCUREȘTI,
1977

CARTEA ÎNTÎI

DACĂ TRECI RÎUL SELENEI...

„Iar în mijloc de grădine, într-o
lună de verzi portocale
Naltă-se ca într-un flor învăluit
palatul Selenei
Mare-i, cu zece intrări, la care
duc scări înălțate
Și cerdacuri în aer-ținut
de-argintoase columne
Și în trei caturi se naltă palatul
cu mii de ferestre
Mari și boltite prin care pătrunde-o
lumină albastră...“

Mihai Eminescu
„Dacă treci rîul Selenei“, 1873

1

În toamna anului 1877 Mihai Eminescu primea din partea vechiului său prieten şi fost coleg în anii de studenţie, Ion Slavici, invitaţia de a părăsi bătrîna cetate a Ieşilor, în care rămăsese din nou fără o slujbă sigură şi de a veni la Bucureşti. Răspunzîndu-i, la 12 octombrie, poetul scria : *N-am cu ce veni. Asta m-a făcut să-mi ţin gura pînă acuma — 100 de franci am pe lună ; din ce dracu' să plec ? Am şi bagaje : cărţi, manuscripte, cioboate vechi, lăzi cu şoareci şi molii, populate pe la-ncheieturi cu deosebite naţionalităţi de ploşniţe. Cu ce să transport aceste roiuri de avere mobilă în sens larg al cuvîntului ?*

A făcut totuşi acest drum. A devenit redactor al ziarului „Timpul", şi într-un răstimp de opt ani, înainte ca mintea lui să se întunece, şi-a purtat, prin odăiţele întunecoase ale caselor în care a fost găzduit, lăzile cu cărţi şi manuscripte despre care vorbea cu haz în răvaşul trimis lui Slavici...

După moartea lui, întîmplată la 15 iunie 1889, scrierile netipărite ale poetului aveau să treacă în păstrarea criticului Titu Maiorescu. După ce le-a depozitat în casa-i veche, cu coloane elineşti şi fronton de templu, criticul le-a încredinţat Academiei Române. În 42 de caiete erau cuprinse sute de poezii, zeci de fragmente de proze, file traduse, mărturii ale unei munci trudnice, ca

de ocnaș. Între ele s-au descoperit și cîteva poezii care vorbesc despre copilăria Luceafărului. Zgîrcit cu mărturisirile intime, chiar în convorbirile cu prietenii, Mihai Eminescu evocă — poate pentru sine, întrucît nu putem ști dacă ar fi trimis la tipar versurile acestea — poate pentru cititorul de peste timp, care ești și dumneata, iubite cititor — îndepărtatul tărîm al copilăriei trăite la Ipotești, imaginile unor arbori și frunze care nu mai sînt, contururile tremurate, îngălbenite în vers ca în fotografiile vechi, ale fraților și surorilor, umbrele unor tovarăși de zburdălnicii ori de timpurie îngîndurare.

După ce ne-am îngăduit, cu dragostea și sfiala celui care a încercat să evoce — după date precise, ori numai prin cleștarul cu multe fațete al imaginației — amintirea unui geniu, transcriu, pentru cititorii acestor rînduri, două din poeziile aflate în caietele eminesciene... E vorba de *Copii eram noi amîndoi* scrisă în 1871 și de *Fiind băiet păduri cutreeram,* concepută șapte ani mai tîrziu :

Copii eram noi amîndoi,
Frate-meu și cu mine.
Din coji de nucă car cu boi
Făceam și înhămam la el
Culbeci bătrîni cu coarne.

Și el citea din Robinson,
Mi-l povestea și mie ;
Eu zideam Turnul-Vavilon
Din cărți de joc și mai spuneam
Și eu cîte-o prostie.

Adesea la scăldat mergeam
In ochiul de pădure,

La balta mare ajungeam
Şi l-al ei mijloc înotam
La insula cea verde.

Din lut acolo am zidit,
Din stuful des şi mare,
Cetate mîndră la privit,
Cu turnuri mari de tinichea,
Cu zid împresurată.

Şi frate-meu ca împărat
Mi-a dat mie solie,
Să merg la broaşte ne-mpăcat,
Să-i chem la bătălie —
Să vedem cine-i mai tare.

Şi împăratul broaştelor,
C-un oacacà de fală,
Primi — porunci oştilor
Ca balta s-o răscoale.
Şi am pornit război.

Vai ! multe broaşte noi am prins
— Îmi pare chiar pe rege —
Şi-n turnul negru le-am închis,
Din insula cea verde.
Spre sar-am făcut pace.

Şi drumul broaştelor le-am dat.
Săltau de bucurie,
În baltă-adînc s-au cufundat
Ca să nu mai revie.
Noi am pornit spre casă.

Atunci răsplată am cerut
Pentru a mele fapte —
Și frate-meu s-a desemnat
De rege-n miazănoapte
Peste popoare-ndiane.

Motanul alb era vistier,
Mîrzac cel chior ministru —
Cînd de la el eu leafa-mi cer,
El miaună sinistru.
Cordial i-am strîns eu laba.

Și împăratul milostiv
Mi-a dat și de soție,
Pe fiica lui cu rîs lasciv
Și țapănă, nurlie,
Pe Tlantaqu-caputli.

Am mulțămit c-un umil semn.
— Drept mantie-o prostire —
M-am dus l-amanta mea de lemn,
În sfînta mănăstire,
Intr-un cotlon de sobă.

Și ah ! și dragă-mi mai era !
Vorbeam blînd cu dînsa.
Dară ea nu-mi răspundea
Și de ciudă eu atunci
Am aruncat-o-n foc.

Și pe șură ne primblam
Peste stuf și paie
Și pe munți ne-nchipuiam
Cu fiece bătaie
Mărșileam alături.

Şi pe cap mi se îmfla
Casca de hîrtie
O batistă într-un băţ,
Steag de bătălie,
Cîntam : Tararara h !

Ah ! v-aţi dus visuri, v-aţi dus !
Mort e al meu frate.
Nimeni ochii-i n-a închis
In străinătate —
Poate-s deschişi şi-n groapă !

Dar ades într-al meu vis
Ochii mari albaştri
Luminează — un surîs
Din doi vineţi aştri
Sufletu-mi trezeşti.

Eu ? Mai este inima-mi
Din copilărie ?

. . . . . .

Ah ! îmi îmblă ades prin gînd,
O cîntare veche
Parcă-mi ţiuie-aiurind
Dulce în ureche :
Lume, lume şi iar lume !

Pentru cel care a văzut manuscrisele eminesciene, cel care a avut putinţa de a privi filele uşor înnegrite de ani, cu cerneala parcă nu cu totul uscată, cu şiruri de cuvinte caligrafiate desăvîrşit, peste care vîrful peniţei

a așezat apoi linii nervoase, adăugînd în dreptul lor altele, cel care s-a răsfrînt ca o oglindă în aceste file, descoperind, dinlăuntrul în afara lor, miracolul care le-a nemurit, emoția este copleșitoare. O hartă a stelelor dintr-un colț de cer, cu comete întrepătrunzîndu-și cozile de veveriță printre astre fremătătoare, cu lumini săgetînd nesfîrșirea, poartă mai puțin însemnul miracolului ca manuscrisele rămase de la cel care, din copilărie, zidea pe prundul gîrlelor ipotești „Turnul-Vavilon". Poezia *Copii eram* ar fi suferit, fără îndoială, încă multe, chinuitor de multe modificări pînă cînd poetul s-o lase în seama bătrînilor zețari de la „Convorbiri literare", revista ieșeană care l-a publicat, după „Familia", cu versuri de început. Trăiește în ea un peisaj ciudat, cu neputință de fixat pe o hartă, peisajul lumii fermecate a copilăriei, alături de un altul, exact, în preajma căruia trăiesc copiii de azi, ai gospodarilor din Ipotești. Fratele mort „în străinătate" este Ilie, cea de a cincea odraslă a căminarului Gheorghe Eminovici și a soției sale Raluca, mai mare cu numai patru ani ca Mihai. Dealtfel, poezia o dovedește, Ilie avea primul cuvînt, ori pe cel hotărîtor în hoinărelile prin luncă ori în „bătăliile" sfîrșite cu încoronarea sa ca rege al meleagurilor de la miazănoapte. Deși era, la rîndu-i, „os de rege", Mihai primea, ca un curtean supus (alături de motanul alb ori de alt motan, chiorul Mîrzac) felurite dregătorii, rămînînd în seama vistierului miorlăitor datoria rareori onorată, de a-i da cuvenita simbrie. Povestea amorului pentru vicleana, și desigur frumoasa Tlantaqu-caputli, sfîrșită fără tristețe, e urmată de invocarea copilăriei, și tonul se schimbă aici, șăgălnicia e înnegurată de mîhnire. Cînd scria *Copii eram*, Mihai Eminescu avea 21 de ani și era student la Universitatea din Viena. Ilie murise în 1862, în vîrstă de 16 ani...

Aceeași undă de amărăciune îl stăpînea pe poet cînd așternea pe hîrtie *Fiind băiet păduri cutreeram...*

Fiind băiet păduri cutreeram
Și mă culcam ades lîngă izvor,
Iar brațul drept sub cap eu mi-l puneam
S-aud cum apa sună-ncetișor :
Un freamăt lin trecea din ram în ram
Și un miros venea adormitor
Astfel ades eu nopți întregi am mas,
Blînd îngînat de-al valurilor glas.

Răsare luna,-mi bate drept în față :
Un rai din basme văd printre pleoape,
Pe cîmpi un văl de argintie ceață,
Sclipiri pe cer, văpaie peste ape,
Un bucium cîntă tainic cu dulceață,
Sunînd din ce în ce tot mai aproape...
Pe frunze-uscate sau prin naltul ierbii,
Părea c-aud venind în cete cerbii.

Alături teiul vechi mi se deschise :
Din el ieși o tînără crăiasă,
Pluteau în lacrimi ochii-i plini de vise,
Cu fruntea ei într-o maramă deasă,
Cu ochii mari, gura-abia închisă ;
Ca-n somn încet-încet pe frunze pasă.
Călcînd pe vîrful micului picior,
Veni alături, mă privi cu dor.

Și ah, era atît de frumoasă,
Cum numa-n vis o dată-n viața ta
Un înger blînd cu fața radioasă,
Venind din cer se poate arăta ;

Iar părul-i blond şi moale ca mătasa
Grumazul alb şi umerii-i vedea.
Prin hainele de tort subţire, fin,
Se vede trupul ei cel alb deplin.

Povestea noastră începe de acolo, în satul cu iazuri şi păduri, cu ierni şi primăveri înflorite, în care copilăria se trece între cumpeni de fîntîni, meri subţiri cu scoarţa roasă de iepuri şi cu nunţi de fluturi, aurind văzduhul...

Povestea Luceafărului începe la Ipoteşti...

2

Ninge de trei zile fără contenire...

E alb dealul Crucii, alb dealul Budăiului şi zăpada se aşază cu spornică lenevie peste pădurile Cătămăraştilor. Fulgi mari cad peste turla de lemn a bisericii zidită cîndva de Teodor Murguleţ şi cumpărată de puţină vreme de către Raluca, nevasta căminarului Gheorghieş Eminovici. E seară şi lumini galeşe se aprind în ferestre. Prin arborii înghеţaţi trece vînt lin şi aspru, făcînd să sune ţurţurii de gheaţă aninaţi de ramuri, asemeni vechiului candelabru adus cu mare grijă, într-un car pardosit cu fîn moale şi velinţe, tocmai de la Viena, de către neguţătorii botoşăneni, pentru a lumina cu scînteieri pripite masa de ospăţ a dumnealui, temutului căminar.

Ceasurile se trec. Se întunecă. Rămîn peste acoperişuri numai trunchiurile pe care fumul ieşit din hornuri le înalţă spre cerul de sticlă aburită. Copacii arşi pe lespezile sobelor podite cu lutişor îşi recompun, pentru o frîntură de clipă doar, făptura, acolo peste căciulile ruginite de ploi ale caselor. Apoi se spulberă. Călătoresc poate peste potecile ninse, alunecă peste creştetul drumeţilor întîrziaţi pe lîngă tălăngi de care şi umplu aerul cu miros de cuiburi arse şi de răşină roşie, sfîrîind, aromitoare.

Tei carbonizaţi zboară peste casa cea nouă a căminarului. La primăvară, Gheorghieş Eminovici va sădi în ograda de curînd dobîndită alţi tei, de crengile cărora copiii să prindă ştreangurile de cînepă ale scrînciobur ilor. Şi Raluca, fiica stolnicului Juraşcu din Joldeşti, cu care Eminovici s-a însoţit cu zece ani în urmă, i-a dăruit pînă acum şase prunci :

Şerban
Nicolae
Iorgu
Ruxandra
Ilie
Maria

Căminarul ştie : dacă Raluca va aduce pe lume un fiu îl vor numi Mihai... Bineînţeles, cu toată dragostea pe care o nutreşte pentru Maria care are de-acum doi ani (Ruxandra a murit la numai o toamnă de la naştere), căminarul îşi doreşte un fiu. Încă un fiu. A cumpărat de curînd Ipoteştii de la boierul Hurmuzache, care i-a cerut pentru cele 288 de fălci moldoveneşti 4 000 de galbeni. Eminovici a trebuit, adăugîndu-i la galbenii cu

multă grijă strînşi, să împrumute alţi 800 de la cumnata sa Fevronia şi încă 200 de la sora acesteia, Maria Mavrodin. În plus, a fost nevoit să pună în vînzare frumoasele case din Botoşani, case boiereşti, cu un cat, cu multe odăi şi cu grădină ca de mănăstire. Băieţii l-ar putea ajuta s-o scoată la capăt cu muncile cîmpului, munci grele cu care el e demult învăţat. O groază de parale l-a costat şi dobîndirea din mîinile împodobite cu inele ale lui Grigore-Sturza-Voevod a decretului prin care a devenit căminar, mărunt rang în cinul boieriei, rîvnit şi cumpărat cu îngrijire. În odaia cea mare, unde căminarul îşi ţine cărţile şi registrele de socoteli, există, păstrată în scrin, ferită de privirile oricui, patalamaua domnească: *„Cu mila lui Dumnezeu, Noi, Mihail Grigore Sturza Voevod, domnul ţării Moldovei, dumnealui sulgerului Gheorghe Eminovici, luînd în băgare de seamă slujbele ce a săvîrşit patriei în diferite vremi, dar mai ales sub vremelniceasca cîrmuire, noi găsim de cuviinţă a-i face cuvenita răsplătire şi dar după prerogativa ce avem, iată prin acest al nostru domnesc decret îi hărăzim rangul de căminar, dîndu-i dreptate a se iscăli şi a se face cunoscut cu acest rang pentru care poruncim sfatului ca să-l treacă prin acturile cîrmuirii cu rangul de căminar. Dat în anul 1841, mai 12 zile"*.

În fiecare an, de Sfîntul Gheorghe, cînd în casa căminarului e petrecere şi carafele cu vin bun, adus în balerci cu doage fine, ca de vioară, tocmai de la Iveşti, înveselesc chipurile mesenilor, iar din tindă vine miros dulce de plăcintă, Gheorghieş scoate actul domnesc din scrin şi-l trece, spre evlavioasă pipăire, mîinilor negre, muncite, ale celor de faţă. Rubedeniile şi vecinii celui

pomenit în catastifele domnești, la Iași, plescăie cu dulce uimire și-l laudă pe gospodar care, drept în scaunul lui cu spătar arcuit, pare la rîndu-i un viteaz cîrmuitor de oștiri. Raluca nu ia cu totul parte la bucuria (e drept, nemărturisită) a bărbatului, ci se mulțumește să surîdă stins, catifelat, îmbiindu-i în răstimpuri pe oaspeți să-i guste bucatele pregătite în cuhnia din fundul ogrăzii de mîinile ei mici, albe, părînd să se frîngă printre roțile de tuci ale plitei ori pîntecoasele vase de aramă. Și oaspeții nu se lasă rugați. Apucă, lacomi, ciozvîrte de pui asupra cărora își reped, cu oftaturi, dinții, își șterg mîinile de grăsime pe coltucele pufoase de pîine, ori ronțăie scovergile aduse pe talere de lut. Copiii nu sînt de față. Ei stau în odăița lor dinspre livadă și așteaptă, cu ochii ațintiți la clanța ușii, pașii domol lipăitori ai mamei care le aduce felurite bunătăți și-i mustră că n-au de gînd să adoarmă. Dacă vreunul dintre băieți, îmbrăcat în lungă cămeșoaie de in, îndrăznește să se arate în pragul odăii unde se istorisesc — în miez de noapte — întîmplări care le fac pe cucoane să roșească, harapnicul odihnind în cui poate să sară pe spinarea vinovatului, în ciuda glasurilor săritoare ale mesenilor care se căznesc să-l îmbuneze pe stăpînul casei și în ciuda privirilor mustrătoare ale Ralucăi.

Cînd se face tîrziu și odaia rămîne pustie, înainte ca masa să fie golită de cupe și tăvi, căminarul adoarme în jilț, barba castanie pare să i se îmblînzească, și mîinile mari, cu degete noduroase se așează sub obraz, în chip de pernă. Ceasornicul bate în clopotul lui de sticlă viorie, cocoșii se aud în revărsat de ziuă și casa se cufundă în tăcere. În odaia lor, „dracii" au adormit.

Dar totul durează nespus de puțin. După numai un ceas, căminarul e în picioare, își zvîrle pe obraz cîteva căni cu apă ca gheața, dă porunci și e gata de o nouă zi.

Fiindcă petrecerile sînt evenimente rare în casa Eminovicilor. În ciuda actului primit prin milostivenie plătită, căminarul trebuie să trudească din zori și pînă-n noapte pentru a face față multelor necazuri pe care le are cu pămîntul. Îngîndurat, cu sprîncenele mereu apropiate, nepriceput să rostească vorbe gingașe, mai degrabă ursuz și neguros, căminarul are totuși zile cînd e voios, cînd se joacă prin ogradă cu băieții, ori cînd laudă bucatele Ralucăi. Povestește, hîtru, întîmplări de peste zi, maimuțărește ca un actor priceput scălîmbăielile de vorbire ale unor tineri cu fumuri pariziene — și în casă, obiectele devin cîntătoare, aerul e străveziu și chipul Ralucăi se îndulcește în surîs. Furtuna vine însă curînd, Gheorghieș suduie și amenință. Își blestemă zilele, e nemulțumit de odrasle. Trîntește ușa, de sar în dulapuri lingurițele de argint din zestrea fetei lui Jurașcu, boțește mătasea liliachie a sofalelor, și se duce la grajduri unde stă de vorbă, necontrazis, cu caii și mînjii, în vreme ce cîinii i se încurcă, prietenoși, în picioare. Atunci, copiilor li se dă strașnică poruncă să nu apară în ochii căminarului. Ei stau cu nasurile lipite de geam și îl privesc cu teamă, dar și cu secretă admirație, pe omul îmbrăcat ca un urs, în straie de șiac negru, călugăresc, cu cizme largi în picioare și cu creștetul acoperit de o căciulă țuguiată.

Casa în care acum arde, la toate ferestrele, lumina, miroase încă a brad de curînd despicat, a var proaspăt și a zugrăveală nouă. Și mobilele, deși știute, aduse din casa de la Botoșani, lucesc, atinse de pîlpîirea lumînă-

rilor, şi par să ivească neştiute contururi. Căminarul a desenat el însuşi, cu coada biciuştii, în ţărînă, planul viitoarei case, sub ochii sperioşi ai dulgherilor şi zidarilor. A pus, la nevoie, umărul, a cărat grinzi şi căpriori, a netezit cu palma zidul umed şi a căutat zile întregi, prin dughenele de la oraş, clanţe de alamă pentru uşi ori lămpi cu abajur de porţelan pe care le-a spînzurat de tavan. Le foloseşte numai la sărbători, în zilele obişnuite aprinzînd sfeşnicele cu lumînări galbene cu miros de miere şi floare de salcîm. Zestrea Ralucăi, copila cea mai iubită a lui Vasile Juraşcu, fusese bogată în odoare. Foaia, întocmită cu gospodăreşti precauţii de către socru şi iscălită de ginere, le cuprindea pe toate : *„Isvodul di zăstri ci dau fiicei meli Ralu cu blagoslovenie şi sănătati. Din anul 1840, mai 26. Una icoană Maica Domnului, fericată în argint, patru ineli cu diamant, una candelă tij de argint, una părechi cercei de mărgean, un fermural“* etc. Lîngă o *alesidă de aur* erau notate *12 cuţite*, după *şase tingiri de aramă* se urmau în actul dotal două *tablale de Lipţca, după 24 bucăţi cămeşi şi fuste* erau trecute *patru bucăţi scorţuri, două scrinuri, două salteli, două oghealuri, opt perini cu trei rînduri de feţi şi un gardirop.*

Casa înconjurată de tei a Eminovicilor mai adăpostea — lucru îndeajuns de rar pentru un proaspăt boiernaş încurcat în socoteli băneşti, în întreprinderi negustătoreşti riscante, trecîndu-şi ziua pe cîmp ori îngrijind de hambare şi coteţe — un dulap plin cu cărţi brăcuite. Încă din vremea în care era un biet scriitoraş de cancelarie pe moşia boierilor Baluş, de la Dumbrăveni, loc în care avea să fie dăruit cu primele odrasle, viitorul sulger şi mai apoi căminar se deprinsese cu bunul obi-

cei de a se întoarce din călătoriile în care afacerile boiereşti îl chemau şi cu cîteva tomuri legate în piele, cărţi pe care le arată în ceasuri de răgaz. Vorbind bine nemţeşte şi scriind la fel, era firesc ca în mai toate aceste tomuri filele să fie împodobite cu complicatele slove gotice. Dar printre ele îşi făcuseră loc şi tipărituri româneşti, majoritatea traduceri din elină şi franceză, precum şi — cel mai des răsfoite — culegeri de scrieri cronicăreşti. În odaia ale cărei ferestre dădeau spre uliţă, căminarul păstra, ferite, aceste cărţi, într-un dulap din lemn mirositor, cu poliţe curbate de greutatea tomurilor şi a catastifelor.

Acolo se retrăgea pentru a-şi limpezi gîndurile, acolo se află şi acum, cînd aşteaptă, cuprins de îngrijare, ca bătrîna moaşă adusă cu droşca, tocmai de la Dumbrăveni, să-i vestească naşterea fiului aşteptat. Cafeaua pregătită de alte mîini decît ale Ralucăi, care de trei zile se chinuie, doborîtă de dureri, rămîne neatinsă în frumosul servici de porţelan primit cîndva în dar de la Baluşi. Aprinde sfeşnicele cele mari, cel de pe scrin şi cel de pe masa rotundă din mijlocul odăii, ceara sfîrîie şi-i picură pe mîini, iar de afară se aude vîntul.

Ninsoarea a mai stat.

Ferestrele sînt toate stinse. Eminovici porneşte în căutarea cutiei cu tutun bun, ca piciorul de furnică de subţire, şi n-o găseşte, suduie, şi Raluca nu e pe-aproape să-i astîmpere mînia cu glasul ei mereu cîntător, cu privirile dojenitoare...

E timpul. Din clipă în clipă moaşa ar trebui să-i aducă vestea şi să-i ceară tainul cuvenit de rachiu. Căminarul s-a gîndit şi la asta, şi pe o tablă aşteaptă, albă, ca un ţurţure de gheaţă, sticla cu vutcă leşească pe care

a cumpărat-o de la Botoşani. Îşi apropie un păhăruţ nu mai mare ca o jumătate de nucă, destupă gîtul sticlei şi-şi toarnă. Mai mult varsă pe lîngă pahar licoarea scînteietoare. Bea şi scutură nemulţumit din cap. Şi cutia cu tutun tot n-a găsit-o. Deschide uşa. Ştie că în tindă aşteaptă vizitiul Vasile Rusu, mîna lui dreaptă, singurul care-i înţelege gîndurile fără să fie nevoie să le rostească.

— N-ai cumva nişte tutun, Vasile ?

— Am, cucoane Gheorghieş.

Şi Rusu scoase la iveală o basma roşie, cu colţurile înnodate, din ea apare o pungă de piele ponosită, şi într-o clipă luleaua căminarului fumegă, înceată.

— Vină să bei şi tu un gît de rachiu !

Vizitiul intră cu fereală în odaia în care sfeşnicele ard, înmulţite de apa oglinzii.

— E bun ?

— Straşnic.

— Mai toarnă-ţi...

Rusu îşi şterge mustăţile şi-şi umple numai pe jumătate păhăruţul.

— Nici o veste ? cutează să întrebe.

— Nici.

— Să-ntreb pe la cuhnie, poate că ştiu femeile ceva.

— E o facere grea. Ralu e sfîrşită...

Vizitiul iese şi tulbură flacăra luminărilor. Căminarul scoate din raft ceaslovul cu scoarţe verzi, plesnite. Moaie pana în călimară şi scrie : *„Astăzi, la 15 ianuarie 1850 s-au născut..."* şi se opreşte... Oare va fi băiat ?

Uşa se deschide şi în încăpere intră, furtunatică, toată numai rîs, baba Sia, cea care i-a moşit Ralucăi toţi copiii.

— Cît rachiu socoteşti domnia ta, căminare, că trebuie să-mi dai, să-mi mai îndulcesc osteneala ?

— Da' spune...

— Ai un cucon, să-ţi trăiască !

Căminarul năvăleşte spre uşă. Baba îi ţine calea cu destoinicie :

— Domol, domol, pînă mîine în zori nu ţi-l arăt. Îţi spun eu cînd...

— Cum e ?

— Cum să fie ? E frumos de n-are pereche...

Căminarul îi încredinţează babei Sia sticla de vutcă, în vreme ce afară, în ninsoare, se aude o sanie cu clopoţei.

Rusu bagă capul pe uşă.

— A venit părintele cucoanei Raluca.

Eminovici dă buzna în curte, îl îmbrăţişează pe bătrînul ghemuit într-o blană miţoasă de oaie, îi sărută mîna şi-l poftește în odaia cărţilor.

— E gata de-acum ?

— Gata. Ralu mi-a făcut un băiat. Mai ai un nepot.

— Şi ce nume vreai să-i pui ?

— Îi spun Mihai.

Pare să se lumineze... Vestea a ajuns în casele din jur, din hornuri începe să iasă fumul şi vecinii înţeleg bucuria căminarului care, în numai zece ani de cînd a cerut-o de nevastă pe fata lui Vasile Jurașcu, e tată la șapte copii !

Trec primele sănii pe uliţa potopită de zăpadă. Căminarul scrie pe scoarţa ceaslovului, pentru aducere aminte, anul, luna, ziua şi *„ceasurile evropieneşti“* la care s-a născut Mihai.

Curînd aerul se umple de-un fum albăstrui, şi de dincolo de dealuri transpar razele palide ale soarelui iernatic, ca nişte petale de brînduşă răsărite printre arbori ninşi, şi dimineaţa se înstăpîneşte peste zare.

Întîia dimineață a lui Mihai...

...Și zăpada nu e decît pulberea stelelor năruite în zboruri de milenii, pînă ca dintre ele să țîșnească Luceafărul...

3

Șerban
Nicolae
Iorgu
Ruxandra
Ilie
Maria
Mihai

A sporit familia lui Gheorghieș Eminovici. Abia întremată, Raluca a pregătit bucate pentru un ospăț la care căminarul a chemat rubedeniile din șapte sate și de la care n-au lipsit scripcarii lui Nae Oacheșu, pe care Vasile Rusu i-a scos dintr-o nuntă și i-a adus la Ipotești în goana trăsurii, fără a le da măcar răgazul să spună o vorbă. Știau și ei ce înseamnă pentru căminarul de la Ipotești venirea pe lume a unui fiu. Așezați în capul mesei, cu castroane pline cu mîncăruri care mai de care mai îmbietoare, scripcarii își întețeau cîntările la fiecare încrețitură de sprînceană a gazdei.

În zori, la spargerea chefului, după plecarea oaspeților și alungarea lăutarilor, potrivit datinii, au pregătit masa ursitoarelor...

— Îi va mulțumi lui moșu-său ! stăruie să spună în răstimpuri, cu limba cam încurcată, Vasile Jurașcu. Îi va mulțumi pentru ce i-a ursit.

Căminarul se apleacă asupra leagănului și chipul lui e fulgerat de-un zîmbet blînd. Rîde cum n-a mai rîs de multișor, cu dinții albi iluminați și ei. E pentru o secundă flăcăul cu privire aprigă, intrat într-o dimineață în casa lui Jurașcu și cerînd-o de nevastă pe frumoasa Ralu. Anii — puțini — cîți au trecut de-atunci i-au risipit în păr, pe la tîmple, cîteva fire albe, mersul parcă îi e mai domol, vocea ceva mai potolită. Și totuși, cînd e mînios tresar tablourile din ramele lor aurii, și sticla ferestrelor se mișcă pe pervaze, cu clinchet mic. E ceva de lup sur într-însul, de aceea surîsul lui rar îi bucură pe toți ai casei și descrețește fruntea Ralucăi...

Pe masa rotundă e așternută o pînză de borangic, gălbuie ca bobul mărunt de romaniță și străvezie ca mierea. Între cele două sfeșnice cu lumînările împuținate, fumegînd ușor, mîinile lui Vasile Jurașcu, ale Ralucăi și ale căminarului au adus o mulțime de lucruri așezate într-o ciudată devălmășie...

O pîine uriașă, cu coaja rumenă...

Două mere roșii, lucioase...

O crenguță de brad...

Un ceasornic vechi, cîntător, cu capace gravate...

Un tom legat în piele cafenie, cu colțurile îmbucate în solzi de argint, cu încuietoare și lacăt...

O pană de gîscă meșteșugit despicată, pentru scris...

Foarfecile Ralucăi, clămpănitoare ca un cioc de barză...

O nivelă de tîmplărie, cu picătura de apă clătinîndu-se în cămăruța-i de sticlă, adusă cu mirare de către vizitiu din podul grajdului...

Cu toții sînt încredințați că la miezul nopții apropiat zînele-ursitoare vor poposi în casa nouă a căminarului, nezărite, coborînd poate prin horn, fără să-și înnegrească rochiile albe în tăciunii mocnind, strecurîndu-se, fermecate, prin chiar gaura cheii, ori deschizînd geamurile și aducînd, între pereții albi, albul zăpezii și al gheții... După ce vor fi trecut prin odaia Ralucăi, ațipită cu mîinile pe leagănul din lemn de tei, ele se vor strînge în jurul marei mese de ospăț și-i vor ura micului Mihai să fie frumos și teafăr ca merele de foc roșu, cu must aromitor, veșnic tînăr ca ramul de brădișor, înțelept ca bucoavnele tomului cu ferecătură măiastră, bun ca miezul pîinii albe, cu pași siguri prin lume ca bătaia ceasornicului, mînuind pana ori foarfecele vechilor meșteșugari ai pămîntului, și stăpînind tainele lemnului și lespezii...

Ori, dimpotrivă, poate că zînele-ursitoare se vor fi înnămețit pe drumurile Botoșanilor, săniile lor ușoare, cu tălpici din fier de stea se vor fi răsturnat, și înaintea lor, în casa de pe deal, vor veni ursitoarele rele...

Sigur, totul e numai o poveste... Raluca doarme, căminarul închide porțile, iar Vasile Rusu se cuibărește în podul grajdului, în fînul de astă-vară, în vreme ce bunicul nu-și găsește încă astîmpăr și întîrzie lîngă cuptorul cu olane subțiri din cuhnie, pîndind venirea zînelor, cu ochii mici, încețoșați de somn și de fumul albăstriu al rachiului din clondirul golit cu încetul.

E tăcere...

Lumini se alungă pe tavan, în sobă, tăciunii tresar pe vatra de cenușă, iar sfeșnicele stinse, cu argiftul înfierbîntat, străjuie masa și oglinzile odăii în care zînele întîrzie să vină...

4

În odaia în care Gheorghieş Eminovici se închide din ce în ce mai rar, fiindcă anul a fost secetos şi treburile moşiei l-au absorbit peste măsură, e un tablou mare, cu veche ramă şi cu pînză prăfuită de funinginea lumînărilor. Aurul s-a cojit de pe lemn şi chiar vopseaua a pălit pe alocuri.

E ora amiezii.

Un copil de patru ani deschide uşa şi dă buzna înăuntru. De obicei odaia asta e zăvorîtă şi micuţul nu scapă prilejul de a vedea ce e dincolo de clanţa la care nu ajunge, chiar dacă se înalţă în vîrful degetelor. Mare noroc că a găsit uşa întredeschisă, uitată aşa de la prînz... Păşeşte peste covorul verde, cu lalele lungi, galbene, culcate în mici iazuri de culori, şi se opreşte, cu gîtul întins, în faţa portretului. Recunoaşte cu uimire în pînza afumată chipul drag. Recunoaşte ochii şi mîinile Ralucăi...

Tabloul e vechi de-acum. Pe cînd Eminovici muncea încă trecîndu-şi zilele între hîrţoagele cancelariei boiereşti de la Dumbrăveni, a venit să ceară găzduire pentru o noapte un pictor neamţ, Anton Zigri. Baluş, bătrînul, l-a poftit să-i fie oaspe, l-a ospătat şi l-a rugat să-i facă portretul. A fumat multe ciubuce şi a băut multe cafele, chincit într-un fund de fotoliu, pînă ce zugravul a terminat. Boierul a fost mulţumit. I-a cerut şi lui Eminovici să-şi spună părerea, şi acesta, lăudîndu-l pe Zigri, a cutezat să-l întrebe dacă n-ar vrea să-i facă şi tinerei lui neveste portretul. Neamţul a primit, Eminovici l-a răsplătit bucuros, şi de atunci în odaia lui, luminînd un perete întreg, chipul Ralucăi răsare dintre vesele culori,

ca în zilele cu frunze neclătinate de vînt ale verii de la Dumbrăveni.

Copilul privește...

Într-adevăr, Zigri pare să fi fost un pictor dibaci. Raluca e înfățișată în straie bogate : poartă o rochie de catifea vișinie, cu multe dantele, cuprinzîndu-i umerii, are un șirag de mărgele de trei ori petrecut după gît, mărgele ca boabele străvezii de strugure tămîios și, asemenea lor, din urechile acoperite cu vițe bogate, de păr castaniu, picură cerceii cu scînteiere smerită. În mîna stîngă, cu degete lungi, albe, are un inel de aur cu miez roșu, de rubin, iar în dreapta poartă un altul, mai subțire, din care se bolțește, ca o pleoapă plăpîndă de rîndunică, o perlă rotundă. Toate aceste podoabe nu mai sînt, sipetul nevestei căminarului s-a golit, fiindcă încurcături gospodărești i-au silit pe Eminovici să le vîndă, să schimbe în bani odoarele pe care numai pînza neamțului le mai păstrează spre amintire...

Copilul privește, încremenit.

I se pare că e sub o oglindă, că în spatele lui — dacă s-ar întoarce, i-ar atinge mătasea răcoroasă a rochiei — e mama. N-o tulbură. Privește țintă chipul răsfrînt în pînza pe care o socotește cleștar. Sprîncenele se arcuiesc cu blîndețe, subțiri, peste ochii mari, umbriți de gene dese. Bărbia e ușor înclinată, capul întreg pare să se plece, același gest de supunere, de îndurerată înțelepciune o stăpînește ca totdeauna.

Copilul înțelege : e mama.

Mama cu glasul cîntat, cu mîinile ca de turtă dulce, mama al cărui păr e acum înstelat de fire de argint... Mama cea mică, femeia care nu tulbură cu pașii ei nici aerul din odăi și care tîrăște după ea un miros de busuioc

uscat, strivit între file de cărți. Miros de rosmarin și de lămîiță, de calomfir și de frunză de nuc.

Copilul privește minunea zugrăvită în verde, roșu și negru...

Cînd căminarul intră în casă, el vine cu vuietul pădurii, și copiii nu s-ar mira să-l vadă urmat de caii trăsuricii cu care gonește, ziua toată, printre lanuri.

Cînd mama trece dintr-o odaie într-alta, aerul rămîne nemișcat.

Copilul închide ochii. Se întoarce. Nu e nimeni în spatele lui. E singur. De afară se aude glasul care îi e dintre toate cel mai drag :

— Mihaaai !

Glasul vine din ogradă, și ea e aici, pe peretele alb. Surîde stins, îndepărtat.

— Mihaaai !

Glasul a răsunat mai de-aproape. Ușa se mișcă încet. Pași lini lunecă pe covor.

— Aici erai ? De ce nu răspunzi cînd te strig ?

Îl ia de mînă. Observă și ea portretul, zîmbește, amintindu-și-l pe bătrînul Zigri, apoi zîmbetul i se șterge brusc de pe chip.

Închide repede ușa, fiindcă aude pașii căminarului.

— Dumneata ești, Gheorghieș ?

— Eu, Raluca. Mi-i tare foame. E gata masa ?

— Gata.

Eminovici plescăie, mulțumit. Își spală mîinile, turnîndu-și singur apă din ibricelul de aramă, apoi se așază la masa de sub teiul cel vechi, cumpărat odată cu locul de casă.

— Vină cu mine, Mihăiță. Vină să mănînci cu tatăl tău...

Copilul ezită. Se gîndește încă la cele două Raluci...

— Da' sălbatic mai e copilul ăsta, Raluca !

— Lasă-l şi dumneata...

— Îmi pare sfios ca o fată.

— Pîn' adineauri s-a hîrjonit cu Şerban şi cu Niculae. L-au înhămat pe Şoltuz şi l-au pus să tragă un dovleac...

— Poate-i muşcă în vreo bună zi !

Căminarul, se vede, e tare flămînd. Rupe bucăţi de pîine şi mănîncă încruntat de parcă ar chibzui cine ştie ce plan de bătălie. Zeama din castron se împuţinează. Mai cere. Raluca îl priveşte cu mulţumire...

— Ce-mi fac fetiţele ?

— Harieta doarme. Abia am izbutit s-o culc, nu vroia deloc. Aglaie îşi face de joacă în grădiniţă. Ilie n-o slăbeşte din ochi...

Mihai se apropie de căminar, atras de nasturii sidefii ai cămăşii, apoi întinde mîna după lanţul ceasornicului pe care Eminovici îl trage afară din buzunar, şi ornicul ticăie, ţîrîitor în liniştea ogrăzii. Apasă pe rotiţa zimţată, şi se deschid — unul cîte unul — capacele argintii.

Copilul rîde.

— Îţi place ? Cînd te vei face mare, ceasornicul ăsta va fi al tău.

Capacele se închid.

Tic-tacul continuă să se audă însă în amiaza fierbinte, cu ierburi galbene şi frunze răsucite de căldură. Tabla casei străluceşte în soare şi dogoarea ei pare să sporească arşiţa.

Cu mîinile mici, Raluca strînge tacîmurile şi şervetul de cînepă, duce cu sine, în casă, şi cupa din care căminarul a băut apă, şi în umbra ei, desenată peste lutul crăpat, Mihai n-o regăseşte pe Raluca de vopsea, din tabloul-oglindă...

5

Tulburarea pe care o încearcă de fiecare dată cînd se află în faţa tabloului iscălit de Zigri nu seamănă pentru Mihai decît cu clipele, şi ele rare, cînd are prilejul să-şi furişeze mîinile mici (lăbuţele, spune Raluca) în dulapurile cu cărţi ale căminarului — dacă se întîmplă, lucru rar, să le afle neîncuiate...

Copilul n-are de unde să le ştie cărţilor vechi istoria, căci de fiecare e legată o anume poveste, determinată de vreun drum dincolo de hotare, de răscolirea, în zile ploioase, a rafturilor unor anticari ieşeni ori botoşeneni. Multe dintre tomurile îmbrăcate în piele netedă, scrise cu litere de aur, afumate, sînt darul boierului Baluş, care la rîndu-i împrumută adesea cărţi ce-i lipsesc de la chiar fostul lui slujbaş, Gheorghieş Eminovici, pe care, dacă nu l-a chivernisit altfel, l-a aplecat asupra cuvîntului tipărit, şi căminarul a căpătat drag de minunile ieşite de sub teascurile celor mai de început dintre tipografii.

Dacă ar fi ştiut să citească, Mihai ar fi murmurat titlurile mai des răsfoitelor tomuri : „Istoria cavalerului de Grie“ de Abatele Prevost, „Alzira sau Americanii“, tragedie de Voltaire, turnată în grai românesc de Grigore Alexandrescu, „Antoni“, dramă de Alexandre Dumas, trecută pe sub pana lui Alexandru Hrisoverghi, sau „Meropa“ a aceluiaşi Voltaire, piese în care suflerul Eminovici va face cîndva sfiită figuraţie ori pe care le va rosti din cuşcă lui Mihalescu ori lui Pascaly...

Pînă atunci încearcă să afle misterele ferecăturilor de argint care împodobesc unele cărţi, mîngîie cu privirea puţinele poze, în vreme ce toţi ai casei îl caută cu îngrijorare şi sfîrşesc prin a-l afla în odaia interzisă copiilor. Şi se ştie că vinovatul trebuie ferit, în asemenea prilej, de ochii căminarului...

6

Şerban
Niculae
Iorgu
Ruxandra
Ilie
Maria
Mihai
Aglae
Harieta
Matei...

Sîntem în toamna lui 1856... Prin leagănul părăsit de Mihai au trecut pe rînd Aglae, Harieta, şi acum, de cîteva luni, Matei. Din cei zece copii, doi s-au stins : Ruxandra şi Maria. Dragostea părinţilor şi a băieţilor se revarsă asupra celor două fete, Aglae şi Harieta. Mihai e (pentru familia căminarului în care masa zînelor-ursitoare e aproape an de an împodobită) „mare" de-acum... Are mai mult de şase ani şi are „griji" gospodăreşti... Trebuie — datorie pe care singur şi-a hărăzit-o — să scotocească în fiecare dimineaţă cuibarele în care ouă găinile — alte cuibare decît cele ştiute de Raluca. Schimbînd locul, găinile nădăjduiesc să clocească în voie neştiute, şi-atunci cînd li se dă de urmă cotcodăcitul lor umple de larmă toată gospodăria. În faţa cruntei nedreptăţi care li se face, ele se strecoară în butucii scorburoşi din livadă, suie scăriţa podului ori a grajdului, şi-acolo ouă în linişte. Mihai le urmăreşte însă, în tăcere, le aşteaptă şi mîinile lui sînt primele care ating coaja

caldă încă a ouălor. Le aduce pe masa la care Raluca prepară bucatele, urmat de cocoşi răzvrătiţi şi de găini cîrîindu-şi nemulţumirea. Dar cu asta, grijile lui Mihai nu-s terminate. Îl descoperă, ascuns de arşiţă, topit de căldură, pe Şoltuz, îl cheamă, dar cîinele se mulţumeşte să-l privească, înclinîndu-şi capul cu interes şi cu înţelegere. Se lasă mîngîiat, tras de urechile mari, îmboldit în coaste, dar nu se hotărăşte să se ridice şi să-şi urmeze stăpînul. Micul stăpîn e însă hotărît, îl mustră, îi sorocește înfricoşate pedepse, şi bătrînul dulău se scoală cu greutate, îşi întinde spinarea, cască şi aşteaptă... Mihai îl încalecă şi pornesc agale spre şopronul unde aşteaptă Ilie. „Calul" e însă peste măsură de leneş, abia se urneşte, închide pleoapele a somn, mîrîie înciudat, şi băiatul e nevoit să-l mai înghiontească. Raţele se trag, sperioase, din faţa ameninţătorului călăreţ, numai mîţa nu se clinteşte din locul pe care şi l-a ales pentru odihnă, pe acoperişul de paie al şopronului. Înalţă dispreţuitoare capul, îşi scutură o lăbuţă pe care apoi şi-o trage sub dînsa, şi adoarme cu blana scînteind în soare. Călăreţul coboară, îşi face loc lîngă Ilie, în fînul moale, şi tace, preocupat de lucrurile pe care le mai are de făcut. Trebuie să inspecteze grădiniţa, să vadă dacă floarea-soarelui cea cu pălăria cît a căminarului a mai crescut, trebuie să vegheze stupii de lemn, plini cu zumzet şi, mai ales, trebuie să cerceteze cursa de şoareci pe care a aşezat-o la gura beciului... Ilie e cu patru ani mai mare decît el, dar nu cutează să se amestece în treburile lui. Are părul galben, ca mătasea porumbului la început de vară, şi ochi albaştri, plini de neastîmpăr. Îşi priveşte frăţiorul, vrea să-i spună ceva, dar parcă nu îndrăzneşte. Îşi ia inima-n dinţi :

— Mi-l dai şi mie ?

— Ce să-ţi dau ?

— Pe Şoltuz.
— De ce ?
— Să-l încalec...
— Pe tine nu te duce. Eşti prea greu.
— Ba mă duce !
— Ba nu te duce !
— Ba da !
— Încearcă...

Ilie o zbugheşte afară din şopron. Şoltuz îl priveşte cu nedumerire. Ilie îl apucă de urechi şi e gata să sară în şa, dar dulăul se scutură, îl trînteşte în ţărînă şi îi pune o labă uriaşă pe piept.

— Şoltuz !

Glasul a fost al lui Mihai. Ilie se ridică, prăfuit tot, iar cîinele îl cercetează fără vinovăţie.

— Păi se poate ? Ce fel de cal eşti tu ? Haide...

Toţi trei pornesc spre stupi. La jumătatea drumului Şoltuz se lasă păgubaş, neavîndu-se în mare prietenie cu albinele, şi se întoarce în ogradă. Băieţii merg prin ierburi înalte, se împiedică şi cad, se ridică, apoi îşi continuă calea.

— Mi-a spus tata că albinele au o crăiasă a lor, uite atîtica de mare...

Mihai îşi priveşte fratele cu ochi uimiţi.

— Da' cum ştii care e crăiasa ?
— Aşa...
— O fi avînd coroană pe cap...
— O fi avînd...
— Hai s-o vedem !
— Tata nu ne-dă voie să ne apropiem de stupi.
— Ne uităm numai. Ce-ai găsit ?

Ilie îngenunche în iarbă.

— O buburuză...

— Dă-mi-o mie...

— Da' tu mi l-ai dat pe Şoltuz ?

— Dă-mi-o ! Acuma !

— Ia-o !

Ilie deschide pumnul, şi gîza zboară pe lîngă nasul lui Mihai... Dar Mihai a şi uitat-o. Stă pitulat şi urmăreşte cărăuşia albinelor în aerul albăstriu. Un zumzet se rostogoleşte prin firele lungi de iarbă, atinge puful păpădiilor şi vrejurile dovlecilor galbeni... Ochii copiilor nu disting însă, printre măruntele făpturi, pe crăiasa cu coroniţă şi sceptru...

7

— Unde ţi-i odorul, Ralucă ?

Raluca ştie că e vorba de Mihai. Numai el dispare de nu-i mai poate da de urmă decît Vasile Rusu, care încalecă pe calul lui sur şi porneşte să-l caute prin pădure, ori la iaz... Şi mai ştie Raluca bine că dacă Gheorghieş întreabă astfel, „unde ţi-i odorul", înseamnă că nu e în toane bune şi va fi morocănos şi cu vorbă mare. Dimpotrivă, cînd e vesel, căminarul deschide uşa şi întreabă :

— Unde mi-i băiatul, Ralucă ?

— Mihai a dispărut încă de dimineaţă. A plecat odată cu Ilie, să se scalde. S-a bălăcit ce s-a bălăcit, şi-a dispărut fără o vorbă. L-a strigat Ilie preţ de-un ceas. Zadarnic...

— Da' hojmalăii-ăi mari unde-s ?

— Pe Şerban l-am trimis, cum mi-ai spus, cu oamenii, la cules de mere...

— Şi Niculae ?

— Pe Nicu l-am trimis după Mihai.

— Nu mai rămîne de-acum decît să-l trimit şi pe Vasile după el. Şi-aşa şi fac : Vasile ! Unde eşti, Vasile ?

Vizitiul apare sub ochii căminarului :

— Coseam nişte hamuri, cucoane Gheorghieş, că-s cam rupte şi scorojite.

— Fă ce-oi şti şi adu-mi din pămînt, din iarbă verde, pe fugaru-acela !

Rusu nu întreabă. Ştie şi el că e vorba de Mihai... A cutezat să intre pe poartă Niculae.

— L-ai găsit ? întreabă Raluca.

— Nu e.

— Poftim ! izbucneşte Eminovici. Iată cu ce băieţi m-ai procopsit, luminată căminăreasă, care eu nu-mi văd capul de griji, şi feciorii mei umblă haihui. Da' să se ştie că eu nu mă trudesc decît pentru fetiţe, să le fac zestre. Să le văd la casa lor, băieţii să se rostuiască şi singuri !

Trînteşte uşa, dojenit de Raluca :

— Da' umblă mai încet, omule, că surpi zidul ! Fetele abia au adormit, şi dumneata calci de parc-ai fi în casă pustie !

Eminovici e încurcat. Păşeşte tiptil, intră în odaia lui şi-şi aprinde ciubucul. Tutunul miroase a miere arsă şi-a scorţişoară. A deschis uşa şi-o cheamă, fără vorbe, pe Raluca.

— Ce ne facem, Ralucă, m-au speriat tătarii ăştia !

— Lasă, că prea te mînii uşor, Gheorghieş. Dumneata n-ai fost la fel ?

— Asta cam așa e. Odată era să dau foc casei. Altădată am adus cîinii și i-am culcat în pat, pe velințe. Ai mei erau la o nuntă... Ce bătaie am mîncat atunci...

Căminarul pufăie, cu un oarecare regret, după chelfăneala de odinioară.

— Pot spune că ai copii mai buni decît ai fost mata, Gheorghieș...

Eminovici nu e bucuros să recunoască asta, dar nu tăgăduiește.

— Pe fete le înzestrez. Băieții... Pe ei îi trimit la carte, și dac-o fi ceva de capul lor le-o fi bine, dacă nu...

— N-ai dumneata inima să-i vezi neajutorați...

— Mîine-poimîine închid ochii, Ralucă.

— Nu vorbi așa.

E o clipă tăcere, mai tîrziu din ogradă se aud zgomote. Căminarul ridică perdeaua, apoi iese afară.

— Unde l-ai găsit, Vasile ?

— La Miron prisăcaru ! Ședea pe prispă și-asculta povești. Miron ăsta știe cîte-n lună și-n soare. N-a vrut să vină acasă.

Mihai și-a pironit ochii în pămînt. Cămașa albă, de in, îi ajunge pînă la picioare. Cu glas neașteptat de bun, căminarul îl mîngîie pe creștet, îl ridică în brațe ferindu-l parcă de mîini străine, și-l duce în odaia celor două Raluci.

— Iată-l pe hoinar !

Mama-i zîmbește :

— Ți-e foame, copile !

— Nu.

— Da' ce-ai mîncat ? Ți-a dat moș Miron ceva ?

— Mi-a dat. Mi-a dat lapte și turtă cu miere.

— Ca la ospăț ! se minunează tatăl.

— ...Şi fagure, îşi aminteşte Mihai.

— Şi ce-aţi făcut atîta vreme ?

— Am vorbit cu albinele...

Se aude din ogradă lătratul lui Şoltuz. Mihai tresare.

— Ei, hai, du-te, n-auzi cum te cheamă ? îl îndeamnă mama. Şi să vii apoi să-ţi dau altă cămaşă, că pe asta ai terminat-o de-acum.

Revederea cu Şoltuz e cît se poate de caldă. Cîinele îşi freacă spinarea de Mihai, mai să-l dărîme, dar băiatul n-are chef să-l călărească. Dealtfel a mai şi crescut niţeluş, Şoltuz o simte prea bine...

În fundul ogrăzii, Ilie scobeşte de miez un bostan.

— Ce faci cu el ?

— Fac o casă...

— Îmi fac şi eu.

— N-ai decît. Da' în casa mea nu te primesc !

— Lasă, că a mea o să fie mai frumoasă ca a ta.

— Ai văzut-o pe crăiasa albinelor ?

— Nu.

Mihai e îngîndurat. Arată cu capul spre gura beciului.

— S-a prins ?

— Da. Un şoricuţ mic.

— Unde e ?

— Păi nu mai e...

— Dă-mi-l !

— Cere-i-l motanului. Chioru l-a mîncat de cum l-am prins...

— Vreau şoricuţul, vreau să-l văd !

— Lasă, că se mai prinde el altul.

Chioru, motanul, se apropie cu grabă de copii, dar nimeni nu-l ia în seamă. Numai Şoltuz îi arată cîţiva dinţi ascuţiţi, şi Chioru se supără şi dispare...

8

În tinerețe, Miron prisăcarul fusese slujbaș boieresc. Prisăcile îi duseseră faima prin multe județe, și mierea adusă pe tablale de argint la ospețele din conac era înghițită cu cea mai mare plăcere de către cucoane îmbrăcate în dantele și boieri cu barba-mătură. Miron a îmbătrînit printre albine și, devenind netrebuitor, vătafii l-au alungat. Murindu-i în scurtă vreme și baba, a rămas de tot singur și s-a întors în satul din vatra căruia plecase, la Ipotești. Cum însă nici una dintre rubedeniile lui nu se mai afla în viață și casele locuite cîndva de-ai lui se prăbușiseră, sparte de ploaie și zăpadă, moș Miron și-a ales în mijlocul pădurii o poiană unde și-a făcut o colibă. A trăit așa o iarnă, nimeni nu știa cum de nu l-au mîncat fiarele și cu ce s-a hrănit în tot acest răstimp, iar în primăvară a dărîmat bordeiul și și-a făcut, cu pricepere, un fel de odaie căptușită cu blăni de stejar și podită cu lut, o bășică de porc punînd-o în fereastră, în loc de geam. Meșteșugul l-a ajutat să „așeze" albine în cîteva scorburi din preajmă, a avut răbdarea să le vadă înmulțindu-se cele cîteva neamuri aduse din alte locuri și în scurtă vreme — primăvara și vara mai cu seamă — poiana lui s-a prefăcut într-un adevărat rai. Flori de pădure cu miros înțepător i-au răsărit în jurul casei, păsările îi cercetau avutul, prietenoase, iar iepurii și veveriţele îi speriau cele cîteva găinuşe pe care le creştea, la vreme bună, afară, şi iarna în odaie, sub pat. Mierea strînsă în ulcele de lut ori în chiupuri de lemn alb era prețuită de negustătorii din Botoșani, și cu cei cîțiva

galbeni pe care, o dată în an, îi avea în palmă, bătrînul își reînnoia provizia de tutun și lumînări ori cumpăra, tocmindu-se, cîte ceva de-mbrăcat. Încerca să-și cheltuie zilele, atîtea cîte i-au mai rămas, în liniștea fermecată a pădurii, fără să supere pe nimeni, după propria-i mărturisire...

Azi, lucru rar, moș Miron are un oaspe. Același, dealtfel, care îi mai trece din cînd în cînd pragul. E Mihai, fiul căminarului Eminovici. Bătrînul e nespus de bucuros să stea de vorbă cu țîncul care îl ascultă fără să-l întrerupă ceasuri întregi, care îi cercetează avutul fără să facă pozne și pentru care el păstrează fagurii cei mai buni și rugii de mure copți și ciupercile cele mai frumoase. Băiatul știe că moșul poate sta de vorbă cu iepurii, că înțelege graiul cintezoilor, și-l ascultă cu încîntare. Seara, cînd focul arde în vatra din fața căsuței și stelele încep să se arate printre ramuri, prisăcarul pregătește o masă pentru doi, cu pește prins la iaz și cu ciuperci fripte... Lespezile încinse dogoresc, e frig la lăsarea întunericului, și Mihai se trage lîngă ele, acolo unde miroase bine a fum. Scîntei țîșnesc din vreascurile arzînd, gata să-i pîrlească barba bătrînului, iar tuciul cu mămăligă aurie e răsturnat pe fundul de lemn, și în cîteva clipe masa e gata. Moș Miron s-ar mulțumi cu mai puțin, un asemenea ospăț e lucru rar în casa lui, dar îi place să cinstească precum se cuvine obrazul oaspelui cel mic.

— Haide și mănîncă ! N-aș vrea, cucoane Mihăiță, să creadă căminăreasa că la mine nu-s de nici unele și că flămînzești !

Copilul nu se lasă rugat. Focul continuă să ardă și un somn dulce cuprinde locul...

— Și-mi spui povestea ?

— Ce poveste, copile ?

— Cu Călin...

— Aceia ? Iară ?

— Iară...

— Întîi cinstește-mi bucatele, și pe urmă om mai vedea noi...

Bătrînul știe că moș Ene va închide curînd pleoapele copilului. Chiar așa se și întîmplă, și în mare grabă mîinile încă sprintene aduc pe cerdac cîteva pale de fîn și un cojocel de miel, apoi cuprind cu grijă trupul adormit și-l așază în culcuș. E gata să-l vegheze.

În jur respiră, văratic, lutul pădurii.

Căldura de peste zi a ajuns în miezul pîlpîitor al arborilor, și sevele își sporesc lunecarea sub scoarța subțire, crengile tresar, o adiere abia simțită le mișcă ușor, și păsările nopții se caută, se cheamă...

E dimineață...

Se aude tropot de cal.

— Bun găsit, moș Miroane !

— Cine-i ?

— Sînt eu, Vasile Rusu.

— Ai venit după băiat ? Nici nu s-a trezit încă, vezi să nu-l scoli.

— Trebuie. Dacă nu i-l înfățișez căminarului, are să fie rău. Tună și fulgeră.

Bătrînul e mîhnit. Mîngîie obrajii copilului, îi trece degetele prin păr, pînă cînd ochii lui mari se deschid, limpezi...

9

Ilie îl întîmpină primul :

— A venit bunicul. Du-te de-i sărută mîna !

Vasile Jurașcu îl îmbrățișează pe fugar, astfel încît căminarului îi va fi greu să-și certe, după cuviință, odrasla.

— Tare mă tem, Mihai, că l-ai uitat pe moșu-tău !

— Nu, bunicuțule...

— Chiar așa să fie ? Atunci nu de pomană m-am sculat cu noaptea-n cap să găsesc în tîrg, la Botoșani, niscaiva turtă-dulce ori zahăr-candel cu care să-mi dăruiesc nepotul !

Copiii — cei mari mai cu sfială, cei mici mai îndrăzneți — se reped asupra coșulețului cu păpuși colorate, urși, cerbi, sori cu spițe subțiri și zahăr cu sclipiri de țurțure de gheață... Bunicul rîde. Așa îl știu copiii, rîzînd. Cînd vorbește el, toți ai casei tac. Îl ascultă fără să scoată o vorbă și îi încuviințează spusele chiar căminarul. Raluca devine — cei mici se minunează de asta — asemenea lor, copil, și asemenea lor îi sărută bătrînului mîna uscată, întinsă cu solemnitate. Bunicul e bun, și cît va sta el la Ipotești va fi veselie, nimeni nu va încerca să-l supere, copiii vor domni în casă, ca și în ogradă...

— Aud, Mihai, că nu prea stai pe acasă, că-ți petreci zilele, ba aud că și nopțile, la Miron Prisăcaru. Așa e ?

— Așa...

— Miron ăsta mi-a fost mie prieten, de mult, de mult, cînd taică-tău Gheorghieș era la anii tăi.

Bunicul povestește ca totdeauna, cu glas frumos, iar Raluca îi strigă pe toți ai casei, îi trimite să aducă apă,

să despice lemne, Vasile Rusu e pus să taie un cocoş, şi ea pregăteşte cuptorul... Lui Jurăşcu i-a plăcut toată viaţa o masă bună, cu un pahar-două de rachiu pe deasupra şi cu plăcintele cuvenite...

Şi cum se întunecă repede în prag de toamnă, se strîng laolaltă, puţine ceasuri după ce au prînzit, bunic, părinţi şi nepoţi. Eminovici şi-a aprins tutunul, iar Jurăşcu şi-a continuat istorisirile.

Apoi le spune copiilor povestea cloştii cu pui de pe cer, a carului cel mare şi a celui mic şi — silindu-i să-l găsească pe bolta albastră, printre stelele nesfîrşite — povestea Luceafărului. Dar povestea rămîne neterminată. E tîrziu, bunicul trebuie să doarmă. Mama îi pregăteşte patul, în odaia musafirilor, şi bunicul o urmează, fiindcă acum e şi el un fel de copil ascultător...

— Pe mîine, dragii moşului, pe mîine...

— Noapte bună, bunicule !

— Noapte bună !

— Noapte bună !...

Raluca se întoarce în cerdac.

— Şi voi ? Hai, la culcare !

Plouă...

Copiii întîrzie să se scoale. Mihai priveşte prin geam, în ogradă, şi vede raţele legănîndu-se spre băltoacele proaspete, îl vede pe Şoltuz peste măsură de supărat, dar n-o vede pe mama alergînd ca în fiecare dimineaţă între curtea cu acareturi şi casă, şi nu-l vede pe Vasile Rusu pregătindu-i căminarului droşcuţa. E linişte...

Plouă mărunt...

Dar iată-l pe vizitiu... Numai că astăzi scoate din şopron carul cel nou. Înhamă caii cei mai buni şi aşteaptă, cu capul descoperit în faţa cerdacului cu stîlpi crestaţi...

Tîrziu, văzînd că Raluca nu vine să-i vadă şi să-i cheme la masă, copiii încep să se îmbrace, încet, fără tragere de inimă... Mihai iese pe săliţă şi se îndreaptă spre odaia musafirilor. Vrea să fie cel dintîi care îi spune bunicului bună dimineaţa. Dar căminarul îi taie calea.

— Lasă-l pe bunicul. Doarme...

Copiii mănîncă, singuri, în odăiţa lor. Afară continuă să plouă. Cel mai mare, Şerban, e nerăbdător să-l asculte pe bunicul, vrea să ştie cum se termină basmul Luceafărului.

Se aude poarta deschizîndu-se. Se reped la geam. Carul, avînd pe capră pe Vasile Rusu şi pe însuşi căminarul, se depărtează pe uliţă.

În odaie intră mama.

— Aţi mîncat, copii ?

— Da, mamă.

— Ce face bunicul ? întreabă Mihai.

— Bunicul a plecat.

— Unde ?

— Acasă la el...

— Şi cînd se întoarce...

— Se întoarce...

Raluca nu le caută ochii cu privirea. Îşi face de lucru, strînge vasele, se îndreaptă spre uşă...

În ogradă au intrat cîţiva vecini. O îmbrăţişează pe Raluca, iar ea îşi acoperă gura cu degetele mîinii stîngi. Cîteva femei o ţin de umeri.

— De ce plînge mama ?

Vecinele pleacă.

Raluca se întoarce. Surîde.

— Ei, gata, copii ! Acum dă soarele, mai ieşiţi şi voi din casă ! Ploaia a stat.

Mihai o ţine de rochie.

— Unde e bunicul ?

— N-ai auzit ? A plecat acasă la el. Tatăl vostru l-a dus...

— Şi se mai întoarce ?

— De ce să nu se întoarcă ?

Ilie, cu obrazul lipit de clanţă, întreabă şi el :

— S-a supărat pe noi ?

— Nu, el vă iubeşte pe toţi...

Copiii ies în ogradă.

Găinile au ouat, care-ncotro.

Mihai le lasă în pace.

Din nori iese o rază de soare...

10

Zilele trec.

S-au aurit a toamnă pădurile cu arbori tineri ale Ipoteştilor...

Iazurile s-au acoperit cu o pînză subţire, de verdeaţă. Firele ierburilor ascunse taie oglinda domol mişcătoare şi păsări cu pene galbene trec peste ele, clătinîndu-le blînd.

Se aud sunete îndepărtate. Cicănitorile ? Nu, gospodari bat nucii cu prăjini lungi şi cad în otava proaspătă frunze rupte. Şi cad nuci lemnoase, îmbrăcate cu cămăşi zdrenţuite. Must amar curge în lut. Se face poteca amară.

Degetele lui Mihai sînt negre. Degete mici cu unghii stelate de noiţe.

— Te paşte un dar ! îi spune surîzînd Raluca.

Un dar ? Copilul nu prea e convins că va fi aşa. Căminarul e mînios. De la moartea lui Vasile Juraşcu — ei, copiii, au înţeles mai tîrziu că povestea moşului va rămîne fără sfîrşit — multe necazuri s-au abătut asupra Eminovicilor. Cîmpul, spre mîhnirea căminarului, n-a rodit îndeajuns. Ca mîine vin negustorii să cumpere sacii cu porumb, şi sacii sînt anul ăsta foarte puţini...

E septembrie...

Gîrla e rece, Mihai îşi afundă picioarele în unda străvezie. Pe prundiş, pe nisipul mărunt, urmele paşilor lui s-au umplut cu apă...

E toamnă.

Zboară peste răchite o albină cu aripi de borangic. Mihai se gîndeşte la moş Miron, la prisaca lui, şi, pe neaşteptate, îi apare în faţă, destrămîndu-se apoi în undele rotitoare ale amintirii, chipul bunicului. Unde s-a dus ? De ce nu mai vine ca în alte dăţi în casa de pe deal ? Ce e aceea moarte ? Copilul nu înţelege. Cum, şi mama are să plece într-o zi de-acasă într-un car, şi n-are să se mai întoarcă ? Şi tata ?

Nuiele mlădioase se ating, mişcate de vînt.

Se face întuneric.

Mihai se îndreaptă spre casă. Ştie că Raluca a aprins luminile şi că, licărindu-şi umbra puţină în cerdac, îşi strigă pruncii. „Diavolul mic", cum spune ea în clipe de împăcare şi linişte, e aproape de treptele de piatră. Întîrzie o clipă, şi ochii lui caută, fără să găsească, printre miriadele de lacrimi stelare, zimţii de gheaţă fierbinte ai luceafărului de seară.

Uşa se deschide pe neaşteptate. Ceva din aerul rece de-afară pătrunde în odaie, mişcînd flacăra lumînărilor.

Un glas se aude adiind printre pereţii albi :

— Mihai...

11

— Apoi, cucoane Mihăiță, aici te las !

— De ce mă lași ?

— Te las în seama sorei căminăresei. Eu trebuie să mă întorc la Ipotești. Avem cîțiva oameni la culesul merelor, și tatăl dumitale abia-și vede capul de griji.

Vasile Rusu a oprit caii în fața unei case frumoase, cu cerdac înalt. Acoperișul de tablă vopsită se sprijină pe un șir de stîlpi subțiri, albi, iar treptele de piatră care duc spre portița cerdacului sînt îmbrăcate în mușchi. Prin despicăturile lespezilor țîșnesc fire tremurătoare de iarbă. Stăpîna casei, Maria Mavrodin, îndrăgește ca nimeni alta florile. Grădina ei, ajunsă sub răsuflarea toamnei, e potopită de culori. Lujere pîlpîitoare de iederă leagă pereții casei de lumea înmiresmată a daliilor și a crăițelor.

— Ai venit, Vasile ?

— Săru' mîna, cucoană Marie, v-am adus nepotul.

Grijulie, sora Ralucăi coboară treptele și își îmbrățișează, gata să-i frîngă oasele, gingașa rubedenie. E mai înaltă decît căminăreasa, dar căutătura ochilor, aceeași ca a tuturor odraslelor stolnicului Jurașcu, de curînd răposat, îi e la fel de blîndă, același tremur undulos al vocii îl face pe Mihai să tresară, și mai ales mîinile care îi mîngîie obrajii au aceeași căldură știută.

— De-acu', rămîi cu mine, Mihăiță.

Copilul rămîne mai departe tăcut.

— Da' cum vine asta, cucoane Mihai, tot drumul am sporovăit amîndoi, și de-acu' taci, de nu putem scoate o vorbă de la mata ? Rămîi la sora mamei domniei tale ?

— Rămîn.

— Așa, cucoane. Trebuie să umbli la școală, altfel nu se poate, căminarul vrea să facă din fiul său un cărturar...

— Du-te, Vasile, poți să-l lași pe mititel în seama mea, fără nici o grijă. Și spune-i asta și cumnatului meu, Gheorghieș.

— Am înțeles.

— Spune-i că am vorbit cu dascălul cel nou și că m-am înțeles să-l duc pe Mihai chiar de mîine la dînsul.

Nici lui Vasile Rusu, se vede asta, nu-i e ușor să se despartă de Mihai.

— Apăi noi o să ne mai vedem, cucoane Mihai. Că la trei zile o dată, alteori și mai des, vin la oraș cu felurite treburi. Și adresîndu-se gazdei : Ba mai duc o hîrtie la isprăvnicie, ba mă mai tocmesc cu tîlharii de negustori pentru cine știe ce... Știe domnia ta.. De cînd căminăreasa e suferindă, trec de fiecare dată pe la spițer. Chiar azi mi-a zis cuconu Gheorghieș să i-l aduc pe Franț, doftorul... Pe căminăreasă au cam șubrezit-o copiii. Mă duc, să ne vedem sănătoși, coane Mihai !

— Drum bun !

— Drum bun, Vasile...

O clipă descumpănit, Mihai se hotărăște cu greu să urce în cerdac, acolo unde mușcatele și garofițele din glastre aproape că împiedicau intrarea în casă.

Între canaturile ușii apare silueta unei tinere femei. Un trup subțire, deși vînjos, învești mîntat într-o rochie de catifea de un verde șters, încheiată în spate cu bumbi aurii. Părul, adunat în creștet în două cozi bogate, iluminează cu licăr de miere nouă un chip de o nemaivăzută frumusețe : ochi albaștri, buze subțiri, întredeschise într-un gest de neînțeleasă îndurerare și lăsînd să se vadă șiragul dinților de un alb ca al întîiei zăpezi. Mîinile

lungi ivesc dintr-un tremur de dantele străvezii degete subțiri, cu unghii copilăros crescute.

— Ți-a venit nepotul, mătușă Maria ?

— Precum vezi, duducuță Blanca. Ia uită-te numai să-l vezi cît e de frumos ! Apropie-te, Mihai !

Băiatul înaintează, sfiit, spre mîinile care-l cheamă și spre foșnetul stins, de catifea. Nu vede decît vîrful condurilor pe care-i poartă fata cu păr de aur. Degete delicate i se coboară, abia atingîndu-l, pe creștet, pe tîmple, pe obraji.

— Așa-i că-i tare frumos ? Îi seamănă Ralucăi.

Abia acum cutează micul oaspe să-și ridice privirea.

Blanca rostește, cu glas încet, cîntător :

— Dar căutătura ochilor e a căminarului.

— Asta așa e...

Fata își amintește deodată :

— Noi ne cunoaștem, Mihai ! Știi cine sînt eu ?

— Nu știu.

— Nu mă mai ții minte ?

— Nu.

— Abia acum mi-am adus aminte, mătușică, tata l-a chemat la noi, la Dumbrăveni, pe căminarul Eminovici, și el a venit — acum sînt doi ani de-atunci — cu băiatul, cu Mihai.

— Se vede că te-a uitat, duducă.

— Nu-i nimic. De-acu' ne vom cunoaște bine, nu-i așa, Mihai ? N-ai să mă mai uiți ? Că atunci cînd ai fost la noi, ce-i drept, erai tare mititel.

Mătușa e ceva mai explicită :

— Duduca e nepoata boierului Baluș, la care a fost mulți ani în slujbă tatăl tău și în conacul căruia au locuit o vreme ai tăi...

Băiatul tace, tace foarte mult acest prunc al Ipoteștilor care, cum e desprins de locul petrecerilor sale —

gîrla, lacul, pădurea, prisaca — se preface, dintr-un ştrengar fără pereche, într-un adevărat mieluşel.

Puţine ceasuri mai tîrziu, Blanca îl ia de mînă şi-l plimbă pe uliţele somnoroase ale bătrînului tîrg. Mihai e speriat la început de trecerea marilor trăsuri cu poclit smolit, cu ţanţoşi vizitii pe capră. Strînge cu un fel de disperare degetele mirosind a busuioc şi a levănţică uscată, ale Blancăi.

— Cînd ai să vii la Dumbrăveni, la vară, după ce vei termina cu şcoala, am să te plimb cu trăsurica mea. Am doi cai pe care mi i-a dăruit tata, adevăraţi zmei. Doar că nu scot foc pe nări.

— Şi noi avem cai — spune cu mîndrie ipoteşteanul — pe cel mai frumos, pe Murgu, tata zicea că are să mi-l dea mie cînd am să mă fac mare...

— Da, dar va fi tare bătrîn murgul tău atunci...

— Eu am să-i dau să mănînce... Şi-acuma îmi umplu palma cu grăunţe, şi el mănîncă bob cu bob, totul...

Fata chicoteşte, neîncrezătoare :

— Din mînuţa asta a ta ?

— Da !

— Da' ce înţelege bietul cal dintr-o mînuţă cu grăunţe ? Cum de nu te înghite şi pe tine ?

Ceva mai familiar, băiatul povesteşte :

— Cum asa ? Păi el pe mine mă ştie de stăpîn. Îi spun să nu se mişte, cînd e în ogradă, şi eu mă sui pe scăriţa de la găini tocmai în spinarea lui. Atunci îl înghiontesc puţin, el dă din cap, bate din copită, şi porneşte. Nu mergem mult, că ne vede tata sau Rusu, vizitiul, şi strigă la noi. Tata mă ia în braţe, mă coboară de pe cal, şi Murgu e tare necăjit că e certat. Tu ştii să călăreşti ?

— Ştiu. Dar hai să ne oprim o clipă că am ajuns la biserică, la Uspenia. Mi-a spus mătuşa Maria că aici ai fost tu botezat după tot tipicul vremii...

Vechea biserică, răsărită dintre nuci bătrîni, cu frunză cafenie acum, e pustie. Zugrăveala, întunecată de fumul lumînărilor, cu culori schimbate de vreme, înfăţişează ca prin ceaţă tiparele unor fiinţe vechi. Prin ferestrele înguste, tăiate în zidul gros, pătrunde trudnic lumina amiezii. O frîntură de geam, vopsită cu verde şi roşu, face ca, ajunse în biserică, razele prăfuite ale soarelui tomnatic să pară domoale fluturări de frunze.

— Bună ziua, părinte !

— Bună ziua, fiica mea ! După chip nu-mi pari cunoscută.

Bătrînul preot Ion Stamate are privirea mai înceţoşată decît e zugrăveala în zid. Se dezvinovăţeşte :

— Rogu-te, iartă-mă, dar sînt tare bătrîn şi m-au cam lăsat vederile.

— Sînt Blanca, nepoata boierului de la Dumbrăveni. Iar pruncul pe care-l ţin de mînă ar trebui să fie cunoscut domniei tale. Cîndva, acum şapte ani, l-ai ţinut în braţe...

— Trebuie să fie cîteva mii pruncii — mulţi dintre ei sînt moşnegi de-acum — pe care i-am ţinut eu în braţe.

— ...Şi l-au coborît de trei ori în cristelniţă mîinile domniei tale. Mi-a povestit mătuşa că era iarnă, şi era un ger de crăpau pietrele... Apoi, împreună cu părinţii şi cu martorii aţi iscălit în mitrica în care se scriu noii născuţi.

— Mitrica ? Da, eu scriu cu mîna mea totul. Cum se trece anul, fac rost de-un catastif nou, iar pe cel vechi îl urc în pod. Cine-o avea nevoie de el l-o găsi acolo...

— Şi părinţii au hotărît să-i dea pruncului numele de Mihai.

— Frumos nume au ales.

— Acum băiatul a ajuns la vremea şcolii.

Abia acum bietul bătrîn se dumireşte : cel despre care vorbeşte nepoata boierului e ţîncul agăţat de mîna ei...

— Pe el l-am ţinut în braţe ?

— Da, pe Eminovici Mihai...

— Pricep de-acum. E odrasla căminarului din Ipoteşti. Straşnic om ! Bine-ar fi să-i semene şi copiii. La cinci din ei eu le-am încredinţat sfînta taină a botezului...

Bătrînul popă al Uspeniei, biserica zidită cu un veac înainte şi dăruită cu hramul Adormirii Maicii Domnului, nu-şi aminteşte decît foarte, foarte vag de dimineaţa aceea de ianuarie, cînd sania căminarului Eminovici a oprit cu larmă în faţa casei parohiale. Urmată de alte sănii, pline cu felurite rubedenii, sania boiernaşului de la Ipoteşti era plină de blănuri miţoase şi de velinţe călduroase, toate strînse în jurul trupului subţiratic al Ralucăi. Pruncul, ocrotit de mîinile ei, era în dese rînduri cercetat de privirile aprige ale căminarului, peste măsură de îngrijat de palele de vînt prăbuşite în trăsnete albe, de zăpadă, asupra oraşului.

Cupa uriaşă a vasului de aramă, ciobită la buze şi cam bortelită puţin, după cuvîntul lui Vasile Juraşcu, îşi sticlea arama în dimineaţa îngheţată. Popa Ion l-a ridicat pe prîslea din cristelniţă, cît au putut de repede mîinile lui bătrîne s-o facă, apoi asupra sa a tăbărît tot muieretul înfofolit în broboade. L-au luat pe cel mic, l-au îmbrăcat în scutece noi, din vreme cusute de sora căminăresei, Maria, şi alaiul s-a îndreptat spre uşa bisericii. Neaua crescuse între timp c-o spornică vrăjmăşie astupînd poteca pe care paşii celor veniţi la ceremonie o despicaseră în troiene... Sigur, popa Ion nu şi-l mai aminteşte pe căminar. Omul aproape toată vremea încruntat, privind lumea pe sub zbîrlite sprîncene, s-a înseninat dintr-o dată şi a dat un chiot care a uimit-o pe Raluca şi

care a avut darul să vestească începutul unei petreceri cum nu mai cunoscuse nicicînd gospodăria căminarului. Urmîndu-se la distanţe mici, săniile s-au topit în viforul albastru, vîntul aşeza pe coamele cailor zăpadă îngheţată, iar vizitiii îi zoreau cu biciul, mîngîindu-i ori certîndu-i, şi goana sălbatică s-a sfîrşit numai atunci cînd, ajunşi în faţa casei de pe deal, Eminovici a sărit primul de pe capră, grăbit să deschidă porţile...

Nici Blanca n-are cum să ştie toate aceste momente, şi chiar dacă ar fi fost martoră la sărbătoarea din biserica Uspenia tot n-ar fi înţeles de ce ea s-ar deosebi de altele întîmplate la fel. Istorisirile Mariei Mavrodin sînt de obicei asemănătoare. Numai numele se schimbă. Nici Mihai, deşi întrucîtva martor al ceremoniei, nu ţine minte barba cu ţurţuri de gheaţă a popei Ion, zbîrlită asupra cărţilor cu tartaje de piele roasă, cărţi de tipic bisericesc, şi nici zîmbetul bun şi sfiit al Ralucăi. Doar ea, Raluca, nu uita nimic. Fiecare naştere şi fiecare botez sînt consemnate de către căminarul pe scoarţele unei psaltiri aflate la Ipoteşti, în odaia ferită de ochii, şi mai ales de mîinile copiilor. *„Astăzi, la patru ceasuri şi cincisprezece minute evropieneşti, s-au născut fiul nostru Mihai"*, scria bătrînul în ziua pe care am avut răgazul s-o evocăm. Dar cu asta, pentru o bună bucată de timp (ani uneori, alteori numai luni) Eminovici îşi socoteşte încheiată grija de părinte. Îşi vedea netulburat de treburile moşiei cu afaceri tot mai încurcate prin cancelariile cu miros de cerneală stătută ale Botoşanilor. Tîrziu, Raluca găseşte cu cale să-l înconoştiinţeze că odrasla lor a împlinit şase luni, ori un an, că a început să meargă, că a rostit primul cuvînt şi că acela a fost *tată* (singura nevinovată minciună a Ralucăi, pe care, firesc, copiii o cheamă pe nume pe ea întîia oară) ori că are doi dinţi şi rîde cu ei toată ziua...

Blanca și Mihai trec pe ulițele adormite ale orașului. Oraș de miazănoapte, cu arbori sălbatici ca-n pădurile Dornei, cu fîntîni de lemn așezate în calea drumeților și cu case mult asemănătoare celor din sate. Poate numărul odăilor să fie mai mare, în rest : acoperișurile, cerdacurile, ferestrele înalte, cu gratii, sînt la fel ca în casele ipotești. În plus, de tavanul adesea înflorat al odăilor păstrate de obicei pentru musafiri, spînzură lămpi de ceramică albă și de aramă frecată cu cenușă de lemn mirositor, pînă capătă lucirea aurului vechi... Adus de departe, cîte-un pian cu coadă, încercat de degetele cine știe cărei frumuseți botoșănene, lasă să cutreiere străzile valsuri somnoroase, cu note înalte, ca țîrîitul greierilor în sobe pustii, alternate cu altele joase, potrivite cu sunetele orașului : cai greoi trăgînd trăsuri din lemn lăcuit, ori care cu fructe rostogolindu-și roțile spre piață.

La acest ceas al toamnei, casele, străzile miros a poamă strivită. E timpul dulcețurilor pe care plitele încinse nu mai prididesc să le fiarbă. Nucile verzi, prunele vinete cu carne vîrtoasă, murele și smeura, ori boabele mari ale strugurilor, toate vor licări în dulapuri de lemn de tei, pe policioare, în beciuri podite cu lespede, ori în scrinuri, alături de zahărul candel și borcanele cu miere. La Ipotești, Mihai cunoaște bine farmecul zilelor în care căminăreasa dă blînde porunci și umple cu mireasmă de fructe încinse la foc toate cotloanele casei...

Ajunși în inima orașului, acolo unde crîșmarii dau de-a dura butoaie cu vin nou, aduse tocmai de la Pîhnești, Hîrlău ori Huși și aruncă pe grătarele sfîrîind pastrama de capră, Botoșanii au alte culori, alte mirosuri și alte sunete. Negustorii își laudă marfa în pragul dughenelor lor, cu aerul că dacă nu-i bagi în seamă și nu cumperi postavul, lumînările sau dresurile femeiești pe care

ţi le oferă, abaţi asupra lor cele mai crunte nenoroci cu putinţă...

Cîteva case mari, adăpostind dregătoriile mai însemnate, înconjură sala în care au loc întrunirile celor ce fac politică, unde, de Anul nou, se dau baluri cu muzică nemţească şi cu băuturi rare, şi în care poposeşte, la un an o dată, cîte-o trupă de teatru.

Dar Mihai nu înţelege nimic din bucuria Blancăi care bate din palme, copilărindu-se pe neaşteptate : în curînd, marea tragediană Fanny Tardini va sosi la Botoşani. Dintre piesele pe care le anunţă afişul de-o şchioapă, fata citeşte, silabisind cu solemnitate, numele cîtorva care par s-o tulbure cel mai mult :

„Corabia Şalamandra"
„Nebuna de la Şapte Turnuri"
„Suteranele din Elsberg"
„Angela Mulpieri"
„Îngerul morţii"...

Blanca e atît de fericită, încît, în drumul spre casă, îşi îngăduie să sară într-un picior şi să se zbenguie, spre uluirea tîrgoveţilor care nu socotesc că o fată de boier trebuie să se poarte astfel, încît n-ai deosebi-o, de n-ai şti cine e temutul Baluş, de oricare odraslă de ţăran.

*

Lunecă în aerul îngreunat de culori gleznele de argint ale fetei, genunchii, a căror netezime nu e altfel decît a merelor domneşti, coboară în ierbi grase, înspicate de toamnă, dinţii mici licăre viu, degetele cu unghii de gheaţă dulce spintecă pînze vechi de păianjen întinse între brazi şi între nuci, şi Blanca nu e decît o veveriţă neastîmpărată, o vietate a pădurilor...

— Blanca, tu eşti mai copilă decît Mihai, atîta mai apucă să rostească mătuşa Maria, fiindcă mîinile fetei o înlănţuie, şi sora căminăresei se vede făcînd paşi de cadril în cerdacul cu muşcate şi iasomii...

12

Două toamne mai tîrziu, înainte de a-l trimite, potrivit hotărîrii luate după prelungite sfaturi cu Maria Mavrodin şi Raluca, la şcoală la Cernăuţi, Eminovici i-a îngăduit feciorului său să petreacă vreo cîteva zile sub acoperişul conacului din Dumbrăveni.

Mihai, ajuns la conac pe la ceasurile prînzului, înţelege din prima clipă că a călcat cu stîngul. Zvăpăiata nepoată a boierului nu-i iese în prag. Raluca şi-a urmat odrasla favorită în călătoria îndeajuns de obositoare cu droşcuţa peste cîmpuri şi clini de deal, pînă aici, pentru a-l arăta, celor în slujba cărora s-a aflat soţul său, pe şcolarul Eminovici Mihai.

Chiar Baluş le-a ieşit în întîmpinare, acolo unde slugile au ridicat un mic peron pentru trăsurile care vin ori pleacă, în faţa uriaşei uşi de la intrare. Roţile droşcuţei s-au oprit pe pietriş. Boierul îi sărută căminăresei mîna, îl mîngîie cu mîini greoaie pe Mihai şi-i poftеşte pe amîndoi într-o încăpere cu perdele de atlas fin, cu ornice de toate felurile aşezate pe mese şi pe scrinuri şi cu mobile de culoarea tutunului.

— Fii binevenită în casa noastră ! zice Baluș în momentul în care și soția sa apare în pragul ușii, venită dintr-o încăpere vecină.

— Cu mare bucurie te-am așteptat, Ralucă. Ia să te văd la față, că n-am mai avut cam de multișor acest prilej, și ia să-ți văd ștrengarul !

Raluca îl împinge pe Mihai spre brațele Bălușoaii, care îl acoperă cu neașteptate sărutări și lăcrimează, văitîndu-se cu glas subțirel :

— Că noi am rămas singuri-singurei...

— Cum așa ? întreabă Raluca.

Baluș, stingherit de plînsul soației, încearcă fără succes s-o potolească, ori măcar să schimbe vorba, dar nu izbutește, și-atunci se repede la o farfurie cu cofeturi, o ia, ținînd-o cu stîngăcie, și o aduce sub nasul băiatului :

— Da' ia niște cofeturi, copile ! Apoi, către Raluca : Ieri mi le-au adus, tocmai de la Iași, ia, ia și dumneata, cucoană Ralucă.

Plînsul Bălușoaii se continuă, neostoit.

Boierul intervine, trecîndu-și degetele prin barbă, în semn de neputință :

— Da' nu mai plînge, frate, ce Dumnezeu ! Eu ce pot să fac, cu ce să te ajut ? Vrei să pun potera pe urmele ei ? Se cade una ca asta ? Ori vrei să înham calul și să mă duc eu după dînsa ? Mie mi-e frică ; dacă o găsesc nu mai răspund de mine, într-atît sînt de mînios.

— Ce s-a întîmplat ? stăruie Raluca, privindu-i pe cei doi cu ochi înfricoșați...

— Ce să se întîmple, izbucnește bărbatul, nepoata noastră ne face numai necazuri de la o vreme. Și o aveam dragă ca lumina ochilor. Copiii, cum știi, parte ni i-a luat Dumnezeu, parte s-au dus care-ncotro. Am rămas numai cu ea. Și-acu'...

Băluşoaia îşi scoate din mînecă o batistă mică, albă, o pune la loc, îşi trage nasul cu prefăcută împăcare şi spune :

— Multe-am îndurat în anii din urmă, parcă a fost un păcat să ni se întîmple şi asta...

— Ce s-a întîmplat ?

Glasul Ralucăi s-a stins. A înţeles.

Cineva a rămas însă descumpănit.

— Pot să vă întreb ceva ?

— Spune, copile, îl îndeamnă gazda. Care spuneai că-i e numele, Ralucă ?

— Mihai.

— Spune, Mihai !

— Unde e duduca Blanca ?

Boierii schimbă priviri întristate...

— Ai venit s-o vezi pe Blanca ? Ne-a lăsat, băiatule. Cum ai să faci cîndva şi tu : a plecat, nu-i mai sîntem dragi...

Jelania se continuă astfel cu plînsete din partea Băluşoaii, cu lamentări fulgerate adesea de bruşte mînii şi de pumni trîntiţi în masă, din partea lui Baluş. Raluca nu cutează nici să-i plîngă pe foştii stăpîni şi nici să se uimească de nesăbuita faptă a fugarei. Dimpotrivă, încearcă să aducă puţină linişte în sufletele celor doi :

— Poate că nu e decît o joacă. Poate că pînă-n seară se-ntoarce...

Cînd Mihai e trimis afară, în grădină, Băluşoaia izbucneşte, apropiindu-şi gura de urechea căminăresei, de parcă ar vrea să nu se facă auzită de nimeni altcineva, pentru că bărbosul deschide pentru a nu ştiu cîta oară fereastra şi le cere veşti slugilor postate în faţa conacului. Slugile dau din umeri, speriate. Nimic nou. Ba, mai mult, vizitiul boierului s-a întors cu trăsurica goală.

Boierul nu mai deschide geamul. Socotește că e de prisos să mai întrebe. E limpede doar : fugara n-a fost găsită.

— Ai fete, căminăreasă ? întreabă Baluș.

— Am.

— Să le păzești. Cu biciul să le păzești, auzi dumneata, și tot îți scapă vreuna. Eu nu sînt învățat să mi se calce porunca !

Bălușoaia se oprește din suspin și se năpustește asupra bărbatului :

— Dumneata ești de vină !

— Eu ? De ce eu ? Am trăit s-o aud și pe-asta.

— Ai speriat-o cu mănăstirea.

— Dar n-am chibzuit amîndoi cum și ce ?

— Nu prea știi ce înseamnă aceea, *amîndoi*.

Oglinzile tremură.

— Să mă ierte căminăreasa, da' eu socotesc că un cuvînt mai de ocară ca ăsta nu mi-a mai fost dat să aud. Și de la cine ? De la aceea cu care m-am însoțit, atît la bine cît și la rău.

— Să-ți spun lămurit, Ralucă. Blanca e fiica surorii mele răposate la Iași — acum sînt cincisprezece ani de-atunci — și cînd ne-a rămas nouă, am chibzuit că ar fi mai bine s-o dăm la călugărie. Am vorbit la Agafton, la schit, și-am rămas înțeleși cu stareța ca atunci cînd vom socoti de cuviință să i-o încredințăm... Rămași fără copii, casa ni s-ar fi părut moartă fără ea, și-am tot întîrziat, pînă ce ne-am răzgîndit. Am plecat la schit și i-am spus stareței. Blanca nu știa de la noi nimic. Nu știu de unde-a aflat că am fi avut de gînd s-o facem monahă... S-a înstrăinat de noi, ea care ne iubea ca pe părinții ei cei buni, și, uite, a fugit.

— Nu-i numai asta, căminăreasă, mai e ceva. Ba, al dracului să fiu, iertați-mi vorba cea rea, tocmai acel

ceva a făcut-o să ne lase. Aveam la curte un argat, unul Gheorghe al lui Hodoroabă. Un țărănoi, nu mergea decît cu ochii-n pămînt și — prostia mea a fost ! — îl puneam adesea să înhame calul la trăsurică și s-o plimbe pe copilă.

— Cum, copilă ? protestează Bălușoaia.

— Mă rog, la șaisprezece ani, pentru mine o femeie e tot copilă. Gheorghe azi, Gheorghe mîine, ticălosul a devenit nelipsit de la jocurile copilei, că nu pot să-ți spun cîte nu scornea mintea ei, năzbîtiile cele mai năstrușnice, da' nu te puteai mînia, că numai ce te pironea cu căutătura ochilor, galeșă, și începea să lăcrimeze și să-și șteargă lacrimile cu vițele de păr, și o și iertai.

— Parcă vorbeai de Hodoroabă...

— Da, de el vorbeam. Era... nici nu știu cum să-i zic, un prostălău. Și era și urît.

— Nu, urît nu era, ține s-o asigure pe căminăreasă Bălușoaia. Avea ochi negri și...

— Da' cînd a avut domnia-ta timp să-l vază într-atît de bine, că-l și povestești ?

— Îl priveam cînd venea s-o ia pe Blanca.

— Pe scurt, continuă Baluș, azi-dimineață au plecat. Amîndoi. Pînă să vii dumneata, am primit din mîna unui pădurar un răvaș de la fugară. Dragii mei, zice, nu mi-o luați în nume de rău. Mă duc după cine mi-e drag, așa scria, și alte fleacuri de-astea și, zice, să știți că nu iubesc traiul monahicesc, că nu vreau să ajung să mucezesc în mănăstire și să-mi tai părul — să știi, căminăreasă, de-ai fi văzut-o, te-ai fi minunat, avea părul lung, lung pînă la călcîie și era tot numai aur — și să știți că mie-mi place să trăiesc așa, ca toți oamenii. Să nu mă căutați, n-aveți să-mi dați de urmă. Cam astea mi le-a scris, mai bine n-o învățam carte, că i-am tocmit și învățător acasă, un polonez, tobă de înțelepciune.

Seara coboară în odaia cu mobile și așa întunecate. Au rămas albe numai cadranele ceasornicelor. Argintii sînt ramele tablourilor (toate pictate de același Zigri care a nemurit-o cu penelul și pe Raluca), clanțele ușilor și cutia cu tutun scump, a boierului. Cînd îi deschizi capacul, lucru pe care Baluș l-a făcut de cîteva ori pînă acum, în odaie picură cîteva sunete dulci, o melodie limpede umple aerul și crezi, o clipă, că stropi de ploaie bat în cleștarul ferestrelor...

Cineva aprinde lampa cu abajur verde și întreabă cu glas smerit dacă poate pregăti cina.

— Grăbește-te. Avem oaspeți la masă !

Mihai a intrat și el tiptil, în odaie. Stătuse pironit în cerdac, lîngă fereastra prin care răzbăteau suspinul Bălușoaiei și furia bărbosului.

Baluș o conduce pe căminăreasă spre sala de ospețe a conacului, cu scaune tari de stejar, orînduite în fața mesei, și ea de lemn, ca de trapeză mănăstirească.

Înainte de a cinsti rachiul de afine care e o specialitate a Bălușoaii și care-i îmbujorează obrajii negurosului stăpîn al Dumbrăvenilor, o slugă cutează să apară între canaturile ușii.

— Ce-i, Vintilă ?

— Să ne fie cu iertare, cucoane, da' n-a fost chip s-o găsim pe duducă. S-a dus. S-a înstrăinat de-acum. Doar calul s-a întors. A știut drumul. Despre duduca Blanca n-avem știre...

Cu toții se apropie de geam.

Calul cu coamă albă bate nerăbdător cu copita în pămînt.

— Dă-i să mănînce, Vintilă !

— Îi dau, cucoane, sărut'mîna. Și iertați-mă...

— Nu-ți găsesc vină. Du-te, spune gazda.

Abia acum Raluca pare să înțeleagă pe deplin ce înseamnă fuga frumoasei :

— A rămas pierdută-n lume !...

13

Lîngă biserica lui Teodor Murguleț s-a săpat o groapă nouă. Ciudat alai de moarte în țintirimul din Ipotești ! În afara popii, sicriul cu trupul lui Miron prisăcarul nu e urmat decît de Mihai și de bătrînul Șoltuz. Popa retează mult slujba, cădelnițează leneș asupra sicriului de ulucă și le face semn groparilor că pot să-și desăvîrșească lucrarea. Ei aruncă peste sicriu bulgări mari de pămînt roșu, în vreme ce în ochii copilului mijesc lacrimi.

Acasă, Raluca încearcă să-i alunge mîhnirea :

— Prietenul tău a trăit și a murit fericit. Toți oamenii l-au îndrăgit, copile, și trebuie să începi să te deprinzi și cu gîndul că într-o zi îi vei coborî sub iarbă și pe părinții tăi. A mai fost cineva în afară de tine ?

— Nimeni.

— Nici asta nu înseamnă nimic. Cei mari sînt la muncă, iar cei mici, nu e treaba lor să-i petreacă la mormînt pe moșnegi. Haide, nu mai plînge.

— Nu plîng !

— Mai bine mai uită-te o dată prin bagaje. Să nu uiți ceva. Că or trece zile multișoare pînă ne vom revedea. Dar tatăl tău, sigur are să vină să te vază...

— Cînd ?

— Ei, cînd ? În vacanță. Poate de Crăciun... Poate de Paște... O să-ți fie olecuță greu la început, în primele zile. Pe urmă n-ai să-ți vezi capul de griji : învățătura, joaca... Și-apoi Cernăuțiul e un oraș mare, nu ca necăjitul nostru Botoșani.

— L-ai văzut ?

— De mult. Eram mititică atunci cînd l-am văzut, așa că nu-mi amintesc mare lucru : niște case mari, cu cîte două sau trei caturi, da' lungi, lungi că puteai să înnumeri la ferestre pînă osteneai. Și-apoi mai țin minte niște biserici cu turlă de tablă și multe, multe grădini...

— Ce tot șopocăiți aici ? se preface că e mîniat căminarul. În realitate e nespus de îngrijat de plecarea băiatului. Îi e teamă că n-are să se descurce în orașul de la miazănoapte și e necăjit că nu-l poate însoți.

Cu toții intră sau ies din odaie, își fac de lucru, revin, uită pentru ce au plecat, pun întrebări fără să mai aștepte răspuns, sînt, într-un cuvînt, neliniștiți.

— Ai pregătit totul, Ralucă ?

— Am pregătit.

— Vezi și nu-l încărca pe băiat, cum ți-e obiceiul, cu toate oalele din casă pline cu dulcețuri și peltele.

— Da' o să-i fie dor și lui să mănînce ceva pregătit de mîinile mămucăi. Așa-i, Mihai ?

— Așa-i.

— Nu pari prea vesel, boier Mihăiță ! conchide căminarul. Nu spun, nu-i prilej să sari în sus de bucurie, da' nici de mîhnire nu e. Drept e, lași bietele broaște din iaz pe mîini străine. Asta e o grijă. Cine le-o mai zădărî de-acu' încolo ? Că am auzit de urmările bătăliilor tale și cred că răsuflă și ele ușurate, săracile. Uite ce e, băiatul tatii, s-ar fi cuvenit să mergi cu mine la Cernăuți. Să te dau eu în grija dascălilor și să te așez la o gazdă

bună, da' am treburi care nu suferă să le las, și tu ești destul de mare ca să înțelegi asta. Ți-l dau însă cu tine pe Vasile Rusu. Îl știi cum e de descurcăreț, că, spun drept, nu știu cum aș fi scos-o la capăt din multele încurcături în care m-a vîrît soarta, fără ajutorul lui. Eu am să-i dau paralele trebuitoare, el are să-ți găsească o gazdă ca lumea și-o să mai facă oarecari cumpărături. Cărți ai să-ți iei tu, că asta el nu se pricepe s-o facă. Prea multe sfaturi n-am să-ți dau. Tu vezi cum mă zbat, și cred că poți chibzui și singur cîtă bătaie de cap are tatăl tău cu biata moșie. Nu sînt încredințat că atunci cînd voi închide ochii am să vă las tuturor copiilor parte de avere. Am credința că măcar băieții mă vor ajuta, chivernisindu-se și singuri. Cu fetele e mai greu... Să n-aud că te ții de drăcii, că nu dai cu săptămînile pe la școală și că nu ești mai inimos ca alții. Neamul nostru e neam de oameni deprinși cu munca de mici, mai degrabă certați cu norocul, decît altminteri. Pe mine mă vezi, sînt mereu cu fruntea încruntată, înglodat în datorii, da' să știi că tot ce-am izbutit e făcut prin muncă dreaptă.

— Am auzit că acolo e mai frig ca pe la noi, nu uita să te îmbraci bine, Mihai, i se adresează mama, cu glas rugător.

— Da, mamă...

— Și să nu ne faci de rîs pe unde mergi.

— Asta, băiete, e cea mai fierbinte rugăminte a mea. A noastră. Nu ești primul Eminovici care trece pragul Cernăuțiului. Frații tăi mai mari, Șerban, Niculae, Gheorghe și Ilie au fost înaintea ta gimnaziști. Și chiar dacă nu s-a întîmplat să se numere printre cei mai buni, trag nădejde că tu îți vei bucura tatăl cu vești plăcute. Ia vezi tu, Ralucă, e gata Vasile ?

— Îndată, Gheorghieș...

Curînd, mama se întoarce în odaie, urmată de morocănosul vizitiu care, ca totdeauna cînd e poftit în casă, își plimbă dintr-o mînă în alta căciula de care se lipsește puține zile din an.

— Iată-mă-s, cucoane !

— Gata, Vasile ?

— Gata.

— Ai luat tot ce trebuia ?

— Luat.

— Apoi drum bun și să ajungeți cu bine ! Mihai, vină și-ți sărută părintele...

Căminarul se lasă îmbrățișat, apoi pleacă din odaia de sfat, tocmai în fundul ogrăzii, unde, de-ar fi să-i dai crezare, e chemat de griji gospodărești... Raluca lăcrimează acum din belșug...

Mihai, așezat lîngă Vasile, face un semn mic cu mîna, zîmbește, apoi își întoarce privirile de la cerdacul în care mama și Ilie rămîn nemișcați, pînă cînd huruitul trăsuricii nu se mai aude...

14

— Cucoane Mihăiță, eu te aștept peste drum, la „Butoiul de aur". Pînă termini mata, și azi să știi că n-are de ce să vă țină prea mult, eu mă trag într-o cămăruță a hanului și beau o ulcică de vin, că m-așteaptă drum greu. Cînd ești gata, mă găsești acolo. Am poruncă

de la căminar ca înainte de a ne despărți să te ospătez împărătește. Așa că numa' bine am și eu vreme să mă-ngrijesc de masă. Că ți s-o fi acrit și dumitale de plăcintele cucoanei Raluca.

— Bine. Așteaptă-mă !

Se despart, dar Rusu tot nu se îndură să-l părăsească pe școlar. El îi vede îndreptîndu-se către aceeași poartă spre care merge Mihai pe cei ce-i vor fi colegi. I se par mult mai mari, mai voinici, și se teme. Ce va face delicata odraslă a căminăresei între hojmalăii ăștia cu tuleie sub nas și duhnind a rachiu și-a mahorcă de la o poștă ?

Abia cînd îl vede intrat pe poarta vopsită cu verde a — cum glăsuiește firma scrisă pe-o tablă uriașă — „K. K. Ober-Gymnazium"-ului, Rusu se hotărăște să treacă drumul (caii și trăsura sînt la loc bun) și să străbată hanul printre drumeți peste măsură de veseli, pînă la odăița cea de taină în care ar vrea să-și odihnească puțin ciolanele hurducate de roți...

„Butoiul de aur" nu e numai locul de popas al călătorilor de departe, ci și un fel de a doua cancelarie în care profesorii de la „K. K. Ober-Gymnazium" se strîng, înainte ori după cursuri și, trebuie spus, din rîndurile lor nu lipsește nici preotul Furtună, asprul titular al catedrei de religie. Și azi părintele catihet Veniamin Furtună își expune anteriul îndeajuns de decolorat în cîrciuma veche, convorbind patetic cu vechiul său prieten Arune Pumnul, cu care se află însă într-o necontenită gîlceavă, începută pare-se în urmă cu vreo patruzeci de ani, și cu puține șanse de a se încheia curînd. Dar nu plăcerea de a sorbi din halbele de ceramică verzi, cu capac de nichel, clămpănitoare, ori de a-l combate pe blajinul „profesor de limbămînt" îl ține legat de scaun pe rumenul popă Veniamin, deși din clipă în clipă s-ar putea să fie chemat la gimnaziu. Nu, Prea Sfinția-Sa e cam strîmtorat

cu paralele. A avut de înzestrat trei fete destul de nebisericoase într-altfel, a căror însoţire cu bărbaţi mai acătării s-a făcut cu destulă bătaie de cap şi cu tratative prelungite. S-a văzut astfel nevoit să primească „şcoleri" în gazdă, dacă nu pe bani, cel puţin pe de-ale gurii.

I se adresează vizitiului ipoteştean care încearcă cu anevoinţă să se strecoare printre mesele geluite :

— Îngăduie-mi o întrebare.

— Ascult, Sfinţia Voastră...

— De unde eşti de loc ?

— Din Ipoteşti.

— Pe unde vine asta ?

— Lîngă Botoşani. La o jumătate de ceas de mers întins. Cu calul.

— Cu ce treburi pe-aici ?

— Am venit cu băiatul stăpînului, la şcoală.

— Ai găsit gazdă ?

— Nu.

— Minunat. Va locui la mine. Ca-n rai.

— De... ştiu şi eu, Sfinţia Voastră, să văd, să vedem...

— Condiţii excelente. O să-i placă băiatului. Cum îl cheamă ?

— Eminovici.

— Eminovici ?

— Da. Eminovici Mihai.

— Iar un Eminovici ? Cred că pe vreo cinci i-am avut şcoleri. Şi toţi erau de prin părţile Botoşanilor.

— Dé, fraţi, Sfinţia Voastră.

— Fraţi ? Destoinic om bătrînul Eminovici ! Du-i salutările mele.

— Am înţeles !

— Beai ceva ? O bere de Solca, straşnică.

— Aş bea un cofăiel de vin.

— Bea bere, omule. Toată Viena bea bere de Solca, ascultă-mă pe mine.

— Se poate să fie cum spuneţi, da' eu nu mă împac decît cu vinul. Şi cu rachiul, la nevoie. Beré nu cunoaştem, nu vă fie cu supărare...

— Bine, bine, Eva, adă o cană cu vin.

— Am înţeles, Sfinţia Voastră.

— Haide şi nu mă mai sfinţi toată ziua bunăziua ! Da' cu berea mea ce se aude ?

— Păi... o băurăţi.

— Lasă asta, aia de trebuie să mi-o aduci !

Fata rîde, săltîndu-şi sînii respectabili şi năpustindu-se mai apoi spre masa domnilor profesori cu băutură proaspătă.

— Eva, Eva, tu eşti ca femeia din Biblie, plescăie părintele, în semn de admiraţie. Bea, omule, şi să n-ai nici o grijă ! Mateevici se va simţi la mine ca-n rai !

— Eminovici, îndrăzneşte Rusu...

— Da, Eminovici. Dar ia spune, stăpînul tău nu ţi-a dat şi ceva galbeni, ştii, de arvună.

— Ba, mi-a dat ceva, mormăi vizitiul.

— Bine, bine, că ştii, sînt cam în lipsă...

Ipoteşteanul scapă de insistenţa popii abia cînd în uşă apare servitorul gimnaziului :

— Să trăiţi, a zis domn' director Wolff să veniţi, că se începe...

— Venim, venim, spune-i că venim !

— Zice că să nu vin fără Sfinţia Voastră, că să faceţi sfeştania şi pe urmă...

Furtună se îndreaptă greoi spre clădirea de un cenuşiu compact a gimnaziului, în cancelaria căruia Pumnul a ajuns înaintea lui. Merge cam greu, răsuflă de parcă-ar zvîrli foc pe nări şi-şi blestemă beteşugurile...

Wolff e alarmat.

— Din prima zi, chiar din prima zi, părinte, întîrzii ?

— Ho, frate, că doar nu dau turcii...

Discursul inaugural al şcolii îi cam sperie pe proaspeţii gimnazişti şi tulbură reveria celor vechi, pentru care ideea de a întrerupe vacanţele pare de o cumplită absurditate. Wolff, un omuleţ spelb, cu ochi decoloraţi, dar cu mişcări de-o neaşteptată vioiciune, încearcă „să se impună" nu atît în faţa auditoriului îndeajuns de captat şi aşa, cît în faţa colegilor de dăscălie între care Arune Pumnul, de departe cel mai îndrăgit profesor, este în acelaşi timp şi cel mai sever critic al liniei de conduită pedagogică pe care se străduie s-o impună el, director al „K. K. Ober-Gymnazium"-ului cernăuţean.

— Mă adresez înţelegerii voastre, iubiţi gimnazişti, ataşamentului pe care nu mă îndoiesc că-l nutriţi pentru prestigiul şi tradiţia şcolii noastre ! Din capul locului trebuie spus că în acest an, pentru a evita unele aspecte nu tocmai plăcute ale precedentului an, direcţiunea a luat hotărîrea de a sancţiona cu asprime orice abatere de la disciplină. Se înţelege, nu e nevoie să vă spun că daţi deplină ascultare dascălilor voştri. Elevilor le este interzisă frecventarea restaurantelor şi cafenelelor (aici Wolff a aruncat, ca din întîmplare, o privire plină de înţelesuri spre popa Furtună care pare în aceste clipe statuia cuminţeniei), precum şi a spectacolelor de orice fel. De asemenea este interzisă orice nesocotire a slujbelor religioase. E o datorie de onoare a elevilor aceea de a merge la biserică şi de a se conforma solicitărilor multpreţuitului nostru profesor de religie, Veniamin Furtună, de a nu ocoli spovedania pe cît se poate săptămînală. De asemenea — sînt mîhnit că trebuie să vorbesc despre asta, dar unele cazuri din

anii trecuți mă obligă să v-o repet — va fi eliminat din gimnaziu elevul care va fi prins fumînd.

Profesorii își dau coate : Sbiera, cel care-l înlocuiește de la o vreme, cînd boala îl ținuiește la pat, pe Pumnul la catedrele de română și istorie naturală, Lewinski, de istorie, ca și Neubauer. Asemeni lor, flegmaticul Hayduk nu pare să fi gustat jalnica filipică a directorului, înroșit de furie în fața unor virtuale fărădelegi, cu glas pițigăiat și gesturi nervoase. Bolnav aproape toată vara, Pumnul nu credea că va mai fi în stare să-și reînceapă cursurile. Ca prin minune, exact în zilele premergătoare începutului de an școlar, gîndul reîntîlnirii cu elevii ca și acela, nemărturisit nici în glumă, că scapă de tiranica supraveghere a nevestei sale, Aristița, l-au făcut pe bunul și bătrînul dascăl să-și ia inima-n dinți și să se îndrepte spre gimnaziu... Pumnul — ale cărui lucrări de filologie l-au făcut cunoscut departe, la București, Oradea (orașul în care prietenul lui, Iosif Vulcan, face să apară binecunoscuta revistă „Familia") și chiar la Pesta ori la Viena — e, în primul rînd, autorul unei excelente cărți școlare, „Lepturariul românesc", de care se slujesc cu mare folos majoritatea elevilor din școlile românești. Mihai a venit de-acasă cu un exemplar al „Lepturariului", procurat în nu se știe care împrejurare de către Eminovici și e tulburat la gîndul că-l vede pentru prima oară în carne și oase pe autorul unei cărți.

Îl trezește din visare vocea popei Veniamin care strigă cu glas mare catalogul.

Primele cunoștințe, viitoare prietețuguri, poate, se leagă chiar acum, șoptit :

— Tu ești Eminovici Mihai ?

— Eu sînt Șahin ! Ala de colo, de lîngă zidul cu hartă, e prietenul meu Ștefanelli. După ce termină popa ne întîlnim la o parolă.

— Liniște, domnilor !

Wolff e nevoit să intervină. Acest „domnilor" a readus tăcerea în uriașa sală cu ferestre înalte, precum a adus în sufletul elevilor bucuria acestui apelativ. Deci, *domnul* Eminovici Mihai e numai ochi și urechi.

După strigarea catalogului e anunțat program de voie. Șahin, mult mai voinic decît Mihai, cu chică aurie și mîini mari, se înființează întovărășit de Ștefanelli în fața ipotești anului.

— Mergem ?

— Pe mine mă așteaptă vizitiul nostru.

— Unde ?

— Peste drum, la „Butoiul de aur."

— Hai la el !

— Dar n-ai auzit că e interzis ? Dacă ne prinde directorul ?

— Lasă că azi nu ne face nimic.

— Care ești Eminovici ?

Popa își croiește drum printre gălăgioșii școlari.

— Eu.

— Tu vii cu mine. Te încartiruiesc. Am vorbit cu... cineva de-al tău.

— Cu vizitiul.

— Întocmai. Ai mult bagaj ?

Băiatul se uită rugător la Șahin.

— Nu.

Șahin e mai îndrăzneț :

— Pe Eminovici îl luăm la noi. Am dat și arvună.

Argumentul cîntărește greu. Popa mai stăruie însă :

— La cine ?

— La pan Țirțec.

— La bețivanul ăla ?

— La.

— Duceți-vă atunci !

Și caută alți clienți.

La „Butoiul de aur" e larmă.

— Ți-ai și făcut prieteni, cucoane Mihai ?

— Da. Băieți, dumnealui e Vasile Rusu, om de încredere de-al tatii.

— Numa' vizitiu sînt, domnilor elevi... Da' de ce nu luați loc lîngă mine. Vă e foame ?

— Foame de lup, îl asigură Ștefanelli.

— Atunci veți mînca în trei găina pe care am poruncit-o. Duducă Eva, mi-au sosit oaspeții, gata găina ?

— Gata. Aduc și de băut ?

Rusu zîmbește. E atît de rar zîmbetul pe chipul lui fără vîrstă !

— De, știu și eu ? Dacă aude căminarul...

Șahin e sigur că nu va afla.

— De unde să afle ?

— Atunci cer niște bere și pentru domniile voastre...

15

Gazda lui Mihai și a noilor prieteni — Șahin, Ștefanelli, Lozinschi — e un biet birjar polonez, pe numele lui Țirțec. Birjar fără birjă, fiindcă pan Țirțec e cam bătrîn pentru a se mai sui pe capră, dar nu îndeajuns de lipsit de puteri pentru a le face zile fripte celor patru, culcați ca sardelele în poloboc — după propria-i yorbă — într-o odăiță scundă din fundul curții. Ca să

ajungă acasă, băieții trebuie să treacă peste un gărduț de lemn putred, să sară tufele de urzici bătrîne și de cimbrișor, crescute într-o grădină prin care nu trece niciodată fulgerul coasei. Mor, dintre ierburile care năpădesc potecile, numai cele cîteva pe care se îndură soarele să le întoarcă în lut. Sălbăticită e și casa birjarului. Dintre șindrilele sparte ale acoperișului țîșnesc fire de troscot, verzi, iar mușchiul umed îmbracă stîlpii cerdacului, odinioară albi. Leagănul unei vechi trăsuri a devenit în scurtă vreme locul preferat de reculegere al lui Mihai, repede descoperit însă de către zurbagiii tovarăși de odaie și, în consecință, abandonat cu profunde regrete. Dar iată cum se petrecea o zi în gospodăria pînă acum pașnică a vicleanului pan Țirțec : în zori, primul care deschide un ochi, întîrziind se vede clipa fatală cînd e nevoit să procedeze la fel și cu al doilea, e Șahin. El sare în mijlocul odăii, aruncă țolul de pe Mihai, îl zguduie cu putere pe cel cu somn greu, pe Ștefanelli, și toți trei depun serioase sforțări pentru a-l reda vieții gimnaziste pe Lozinschi, singurul care protestează :

— Lăsați-mă în pace, mi-e somn, și își trage pătura roasă peste cap.

Lucrurile se complică atunci cînd, abia trezit Lozinschi, Ștefanelli, se constată cu indignare, a adormit la loc.

— Deșteptarea, sună glasul gros a lui Șahin. Trezește-te, elev !

— Lasă-l în pace, Șahule, vom mînca și fără el turta de mălai lăsată de-aseară. Șahul, cum l-a botezat Mihai pe cel mai voinic dintre chiriașii birjarului, procedează ca atare, împlinind cumplita amenințare, spre disperarea numai pe jumătate a adormitului Ștefanelli.

— Lăsaţi-mi şi mie !

— Tinere, rosteşte Şahul, e şi aceasta o deşertăciune lumească — altminteri zis, o biată turtă necăjită — şi i-ai face o mare bucurie preaiubitului nostru popă Veniamin dacă ai avea atîta putere încît să renunţi s-o înfuleci.

— Dă-mi turta, n-auzi ?

— Fie. Astăzi sînt bun şi-i păstrez o fărîmă de turtă lui Ştefanelli, dacă acesta...

— Dacă ce ?

— Dacă îmi va oferi în schimb un pac de tutun, că-l ştiu gros la pungă.

— Nici pomeneală !

— ...Şi la obraz. Vreai să spui că nu ţi-au trimis bătrînii tăi piţule ?

Şahin a încetat să vorbească în maniera Wolff, sentenţios şi „complicat".

— Păi mi-au trimis ei ceva, da' sînt dator vîndut lui Ţirţec.

— Dă-l dracului pe Ţirţec !

— Şi dacă mă zvîrle-n stradă ?

— Să-ndrăznească. Numai dacă va trece peste cadavrul meu, declamă Şahul. Tu ce zici, Eminovici ?

— Ştiu şi eu ? Mie chiar că s-ar putea să-mi poprească Ţirţec încălţările. Da' un fum două, acolo, mai că aş trage şi eu.

Lozinschi e lîngă uşă :

— Mă duc să cumpăr. Aruncă piţula, Ştefanelli.

— Măi fraţilor...

— Ai zis fraţilor ? Păi ce frăţie e asta ? Ne laşi să ne perpelim ?

Ştefanelli se execută. Primeşte în schimb turta promisă. După întoarcerea lui Lozinschi, frigul din odaie nu se mai face simţit ca pînă acum : colacii de fum ai

ţigărilor răsucite de Şahul, din ultima filă a somptuoasei cărţi pe care zadarnic încearcă s-o vîndă, şi anume „Biblische Geschichte Altes Testament", învăluie ungherele pline de păianjeni. Pe neaşteptate, în încăpere îşi face apariţia Ţirţec. E îmbrăcat într-un soi de livrea vişinie din catifea — piele de drac — şi poartă în picioare o pereche de cizme scorojite.

— Bună ziua la boieri, bună ziua !

— O, ce surpriză, pane Ţirţec. Cărui fapt îi datorăm plăcerea de a vă avea în mijlocul nostru ? Au nu cumva vreai să ne chemi la vreun ospăţ ?

— Lozinschi, meseu îţi rîzi de mine. Sînt sigur însă că n-ai să mai rîzi atîta cînd îţi voi spune că la noapte nu te voi mai avea chiriaş.

— De ce, pane ?

— M-ai tras pe sfoară. Mi-ai spus că-ţi vin bani, şi-am aşteptat de pomană pînă acum.

— Dintr-o zi într-alta trebuie să-mi vină...

Şahin are o idee :

— Nu vreai să tragi o ţigară cu noi, pane Ţirţec ?

— Nu fumez. Dacă ar şti domn' director Wolff cîtă mahorcă pufăiţi, v-ar trimite la părinţii voştri care vor fi avînd nevoie de pîndari la vite.

— Pane, ne insulţi ! protestează Mihai.

— Eminovici, te credeam mai cuminte decît ticăloşii ăştia.

— Pane Ţirţec, spune-ne, te rugăm : cum te descurci cu nemţeasca ?

— Binişor. O rup, cum s-ar spune. Dar de ce mă întrebi, Şahin ?

— Fiindcă vrem să-ţi propunem o afacere strașnică !

— Voi ?

— Dar cum altfel ?

— Ascult !

— Vrem să-ți vindem ceva.

— Ce-mi puteți voi vinde ? Că nu mai aveți nimic. Eminovici, șalul pe care-l ai de la mumă-ta, să știi că nu-l mai am. L-am vîndut. N-am luat mare lucru pe el. Scrie acasă să-ți trimită bani.

— Scriu.

— Ia spune, Șahin, ce blestemăție mai pui la cale ? Ce-mi vinzi ?

— Un obiect rarisim. L-am putea vinde unui străin. Chiar, băieți, știți, că e o idee ?

— Da' de ce unui străin, îl întrerupe birjarul, brusc interesat. Spune-mi despre ce-i vorba !

— Am spus : un lucru de mare preț „Biblische Geschichte Altes Testament".

— O carte ? Țirțec pare scîrbit.

— O comoară.

— Nu-mi trebuie cărți, Șahin. Strînge-ți și tu calabalîcul. Pleci după Ștefanelli și Lozinschi. Aduc alți elevi în loc. Și tu, Eminovici, dacă nu primești parale în două zile de-acum încolo, ai s-o pățești și tu !

Pleacă trîntind ușa. Varul cade din jurul canaturilor mîncate de carii. Băieții nu se tem. Amenințarea asta o aud în fiecare dimineață. Țirțec, după ce-i face cu ou și cu oțet, își vede de treburile lui și-i lasă în plata domnului. La noapte, cei patru se vor întoarce în odăiță, nu înainte de a șterpeli din podul casei cîțiva știuleți de porumb pe care au răbdarea să-i fiarbă într-un tuci ținut ascuns sub pat. Îi consumă în tăcere, prăfuiți cu sare de care au din belșug, și apoi vorbesc pînă tîrziu, pun țara la cale, îl înjură pe urîciosul Wolff, ori povestesc istorii cu iubite imaginare. Iubite cu păr negru, strîns în cozi, cu ochi mari și cu mîini reci. Fiecare s-ar părea că a lăsat acasă o asemenea stelară făptură.

Dar acum nu mai e timp pentru povești. E tîrziu. Băieții își trec degetele prin păr, în chip de pieptene, apoi năvălesc în drumul spre gimnaziu, sărind gardul, și așa știrb și șubrezit de ploi al grădinii lui Țirțec.

Și ca în fiecare dimineață, gazda se apropie de ulucile rupte, pentru a constata stricăciunile pricinuite avutului său, intonînd lungi blesteme la adresa „fiarelor" și „ticăloșilor" pe care, într-un fel anume, îi și îndrăgește.

16

Plouă.

În toată clădirea întunecatului gimnaziu ferestrele sînt tăiate în ziduri mult prea sus pentru ca ochii elevilor să poată să se întîlnească și cu altceva decît cu cerul.

Lecția e cît se poate de plictisitoare. Cifrele înscrise pe tablă de creta bătrînului profesor de matematici sînt îndepărtate și ele, asemeni ferestrelor, de ochii lui Mihai care sînt cufundați în cartea cu scoarțe roase, împrumutată de Pumnul elevului lui favorit, „Istoria universală" a lui Weller.

— Eminovici, repetă ce-am spus !

— Ați spus că... ați spus...

— Nu ești atent, Eminovici. E de neînțeles cum la alte discipline înveți satisfăcător, aș zice chiar bine, în vreme ce la mine dormi cu ochii deschiși !

— Domnule profesor...

Lozinschi încearcă să-i sufle.

— Nu trebuie să-i sufli, Lozinschi. Altfel îţi stric şi dumitale nota — elevii erau peste măsură de încîntaţi de acest „dumitale" — şi nu se cade. Cu dumneata vorbesc, Eminovici.

— Da, domnule profesor.

— N-ai să înveţi nici tabla pitagoreică, Eminovici! Stai jos şi urmăreşte lecţia. Astăzi nu te notez, dar am s-o fac cu primul prilej. Stai jos!

Mihai se aşează la locul lui, palid. Se bucură numai tovarăşii de cameră, în special Şahin care-i face semne încurajatoare din banca lui, cea din urmă în şir.

Şi continuă să plouă...

Abandonată pentru un minut, cartea lui Weller e readusă la locul ocupat pînă acum, pe genunchii lui Eminovici Mihai.

Clopoţelul e încă departe.

— Să recapitulăm, domnilor!

17

...Plouă, dar în zarea îndepărtată în care s-a refugiat Mihai, stropii reci nu ajung, frigul nu urcă în degetele mîinilor şi păsările sînt statornice. Babilon... Ninive... Persepolis... Ecbatana... Oraşe pline cu aur, oraşe de o neasemuită strălucire.

La Babilon, prin poarta zeiţei Ştar, cu mozaicuri şi teracote colorate, înfăţişînd faptele atotputernicului zeu

Marduk, trec armatele lui Alexandru cel Mare. Purtat pe-un pat învelit în piei de tigru, tînărul împărat, de o săptămînă doborît de boală, nu le mai poate împărţi porunci supuşilor săi care-l înconjură, plini de mîhnire. Tobe se aud, din marile turnuri săgeţile zboară spre cer, trimise de mîinile arcaşilor destoinici. Sînt certate, adorate, blestemate apoi, apa şi lutul, văzduhul şi iarba. Vracii babilonieni îşi flutură bărbile, neputincioşi, iar sfetnicii Macedoniei gîndesc cu îngrijorare la bătăliile pe care le mai au de purtat, în vreme ce pleoapele tînărului Alexandru continuă să rămînă închise. Trupul împăratului e dus într-o încăpere de sub grădinile suspendate ale reginei Semiramis. Pe stîlpi groşi, tăiaţi din piatră dură, suie arcadele pe care robii au cărat lut gras şi l-au aşezat pe un pat de lespede şi asfalt, pentru a păstra apa şi umezeala la rădăcinile palmierilor... Fîntîni cu ciuturi în cumpănă care coboară, sfredelind inima stîlpilor, pînă acolo unde pîlpîie fire subţiri de apă, aduc, în odăile ferite de razele soarelui, argint topit... Bolnavul scoate un geamăt uşor. Are buzele arse. În clipa aceasta, uşa se deschide şi în pragul ei apare regina, ţinînd în mînă un vas bătut în pietre scumpe, avînd forma păsărilor ibycus. Se apropie de Alexandru, cu paşi lini, îndepărtîndu-i din drum pe ursuzii oşteni bărboşi care-şi veghează înalta căpetenie. Ajunsă lîngă pat îngenunche şi înclină vasul cu apă pînă la buzele celui ce lunecă în moarte. Şi minune : ochii învingătorului lui Porus se deschid. El vede chipul îndurerat al reginei, ochii mari, buzele roşii, uşor întredeschise, şi umerii aduşi, subţirí ca ai copilelor. Veşminte uşoare, mai uşoare ca fumul iscat din căţuile cu mirodenii, coboară peste sînii voinici, peste mîini, peste coapse... Genunchii reginei Semiramis sticlesc în semiîntunericul odăii ca nişte fructe ale zăpezii niciodată căzută pe aceste meleaguri şi întîlnită de Alexandru în pustiul de din-

colo de Istros, străbătut în pruncie, la porunca tatălui său, Filip. Degetele Semiramidei coboară peste chipul împăratului în vreme ce...

— Eminovici !

— Da...

— Eminovici, te invit să părăsești clasa și să te duci la cancelarie.

— De ce ? întreabă, palid, Mihai.

— Pentru a-i spune domnului director că la ora mea dumneata lecturezi cărți nepermise și că te-am notat cu nota cea mai mică !

— Domn' profesor...

— Grăbește-te, Eminovici Mihai.

Pe coridor e tăcere și răcoare, ca în odaia cu pereții de cărămidă smălțuită în care moare, vegheat de către frumoasa Semiramis, cel mai mare general al lumii. Al lumilor.

18

Dar azi, Eminovici Mihai are noroc. Intră în cancelarie, după ce a bătut în ușă, cu speranța că nu i se va răspunde și că se va putea întoarce în clasă, dar cum vocea dogită, a directorului chiar, l-a invitat să îndrăznească, școlarul e gata să-și mărturisească vina. Nimeni însă nu pare bucuros să-l asculte. Domnului profesor Pumnul i s-a făcut rău pe neașteptate, în vreme ce le

vorbea elevilor dintr-o clasă vecină şi s-a prăbuşit de la catedră. Stă întins într-un fotoliu, înconjurat de bătrînii lui colegi de dăscălie.

Wolff dă cu ochii de noul sosit :

— Bine că ai venit, Eminovici. Tocmai ne întrebam cine-l va duce acasă pe domnul profesor Pumnul. Ştii unde stă ?

— Ştiu.

— Foarte bine. Haideţi, domnilor, ajutaţi-mă să-l conduc pe bolnav pînă la trăsură. Pînă la trăsura mea, ţine să adauge.

În vreme ce trăsura porneşte spre casa doamnei Aristiţa, Mihai priveşte cu spaimă în urmă. Parcă tot nu-i vine a crede că a scăpat — fie şi pentru o zi — de mustrare şi poate chiar de chelfăneală.

— Tu eşti, Eminovici ? se aude glasul lui Pumnul.

— Eu sînt, domn' profesor. Domnul director mi-a spus să vă duc pînă acasă.

— Îţi mulţumesc, dragul meu. Aproape că nu ştiu ce s-a întîmplat cu mine.

— Aţi căzut de pe catedră. V-aţi lovit...

— Inima, Eminovici. Mă lasă. Azi m-am ridicat, dar mîine ? Să nu fi niciodată bătrîn, Eminovici...

Trăsura trece prin străzile din centrul oraşului. Ploaia a spălat acoperişurile de tablă şi de olane roşii. Verdele grădinilor e mai viu.

Acasă, Mihai e rugat să mai rămînă.

— Eminovici se înnumără printre cei mai buni elevi ai mei ! îl laudă Pumnul, şi soţia îi primeşte fără interes aprecierea.

— Stai jos, copile.

— Lucru mare, Eminovici ! Înseamnă că i-ai plăcut Aristiţei mele, dacă s-a hotărît să te poftească să şezi !

Pumnul se întinde pe un fotoliu aflat în faţa unei mese de scris, plină cu hîrtii şi cărţi deschise. Toţi pereţii odăii — amintind-o întrucîtva pe cea a căminarului — sînt plini cu cărţi. E toată averea Pumnului care n-a ştiut, după cum îi reproşează zi de zi acra Aristiţa, să se „chivernisească". În afara gimnaziului şi a acestei odăiţe, pentru bătrînul profesor nu mai există nimic în jur. Chiar vizitele deloc protocolare la „Butoiul de aur" au fost suprimate de către medicii aduşi la căpătîiul lui. Cînd se înzdrăveneşte, el se aşază la masă şi ceasuri întregi, nopţile mai ales trudeşte la cîte trei lucrări deodată, un capitol dintr-una, o filă din alta, şi aşa lumînările scad în sfeşnice, stîrnind murmurele unei neveste veşnic puse pe gîlceavă...

— Vezi, Eminovici, aici e universul meu, cosmosul meu. Cărţile mă răpesc vieţii reale şi mă consacru lor cu devoţiune. Niciodată nu mi-am dorit mai mult în peregrinările mele, decît o odaie simplă, văruită la un an o dată, în care să aşez o modestă masă de brad. O ladă cu cărţi, un clondir în care să pun lumînarea şi, dacă îmi bate cineva în geamul chiliei şi e timp de dulce taifas, o sofa roşie. Nu mă îndoiesc, orice gînd ar avea tătîne-tău cu tine tu vei fi un om de carte. Hotărît, cărţile te-au ales şi ele vor fi rostul vieţii tale... Unde eşti găzduit ?

— La Ţirţec, birjarul.

— Acolo ai ajuns ? Baremi stai comod ?

— Nu prea. Sîntem patru într-o odaie mică de tot...

— Te-aş lua la mine, dar pentru asta trebuie să duc lungi tratative cu Aristiţa. Domnilor valahi ori moldoveni le era mai lesne să apară în faţa Sublimei Porţi, decît mie în faţa ei. Drept e, boala mea i-a adus multă îngrijare. Pînă la toamnă poate o conving. Eu ţi-aş da o

cheiță a bibliotecilor, iar tu m-ai ajuta — am văzut că ai o slovă caligrafiată măiestrit — la lucrările mele.

— Bucuros. Puteți să-mi cereți și acum orice.

— Stai, stai. La început, aș avea nevoie de niște extrase din vechile cronici române. Mă ocup de fericitul timp al lui Ștefan cel Mare. Mă căznesc, între altele, să traduc din limba leșească paginile cronicarului Dlugoș; după credința mea un bărbat drept, fiecare cuvînt de-al lui e adînc chibzuit, cumpănit cu grijă și turnat în filă într-un grai ales. Trebuie să cercetezi cu dragoste și răbdare trecutul românilor, dragul meu, în istorie vei găsi pilde minunate despre nobleța neamului nostru, despre mîndria lui de a fi liber. Mai ales asta...

— Ați fi atît de bun să-mi împrumutați cîteva cărți ?

— Ție îți dau, Eminovici, deși sînt tare avar cu cărțile.

Aristița apare în prag, și Pumnul înțelege :

— De-acum e timpul să ne luăm rămas bun. Poate ne vedem mîine. De nu, treci pe-aici. Vei fi primit cu dragoste.

— Am să vin...

— Și voiam să-ți mai spun ceva, Eminovici. Sînt bucuros că la materiile predate de mine ai nota maximă, dar, rogu-te, oricît ar părea de plicticoasă întreprinderea ce-ți cer, nu uita matematicile... Veștile ce mi-au ajuns la ureche sînt rele...

— Vă promit.

— La revedere, atunci !

— La revedere, dom' profesor. Sărut mîinile, doamnă !

— Drum bun...

Mihai așteaptă să treacă de colțul străzii profesorului, apoi fuge, fuge pe străzile adormite, spre ograda părăginită a lui Țirțec.

19

Au mai trecut doi ani.

Ţirţec şi-a alungat gălăgioşii chiriaşi, şi băieţii s-au trezit pe drumuri. Lozinschi şi Şahin s-au aciuat la popa Furtună, căruia i-au adus la început de an şcolar un car întreg cu făină de grîu, cu mălai, poame uscate şi borcane cu magiun. Ştefanelli a fost găzduit de un fierar, iar Mihai e acum în gazdă la Pumnul.

Profesorul a părăsit catedra, spre sincerul regret al tuturor gimnaziştilor. Vechiul vis, masa de brad şi sofa roşie, e împlinit. Din păcate, puterile nu-l ţin multe ceasuri deasupra hîrtiei.

Într-una din zilele începutului friguros de octombrie, cei patru prieteni au hotărît să se „răzbune" pe infamul Ţirţec. Cărpănosul birjar, nespus de fricos, trase o sperietură strașnică. La lăsarea serii, ascuns sub fereastra odăii în care sforăia Ţirţec, Şahin, vorbind într-un pahar cu pereţi subţiri, vibrînd ciudat, rosti lugubru :

— Pan Ţirţec !

— Cine-i ? sări, gata spargă geamul, birjarul.

— Ieşi pîn'afară, pane !

— Da' cine mă cheamă ?

— Pan Ţirţec, iapa-ţi piere-n grajd.

Învingîndu-şi spaima, avînd în faţă spectrul unei atît de grave păgubiri, Ţirţec apasă pe clanţa uşii. O clipă doar, şi dădu un înspăimîntător strigăt :

— Ajutooor ! Necuratul !

Băieţii prinseseră cu o sfoară de canatul de sus al uşii un pepene scobit pe dinăuntru, ca să semene cu un cap de mort, îi tăiaseră ochi fioroşi, şi gură, şi nas, aprinzînd în el o lumînare...

— Ajutooor !

Ţirţec, izbit de uriaşul „craniu" fumegător, fuge rupînd pămîntul spre fundul grădinii, de unde sare asupră-i o fantomă cumplită, înveşmîntată în alb (măcar după felul cum ţopăie, de-ar fi ziuă, nefericitul tot ar recunoaşte în fiinţa sau nefiinţa ascunsă în cearşaf pe Ştefanelli), care-i aplică pe spinare lovituri tenace, cu coada unui măturoi de grădină. Căzut printre tufe, ameţit de frunzele foşnind uscate, Ţirţec continuă să ţipe, în vreme ce vocea din pahar răsună, netulburată, fără ceremoniosul „pane" de data asta :

— Ţirţec, iapa-ţi piere-n grajd !

Slăbit o clipă din strînsoare, bătrînul fuge spre grajd, deschide uşa, lovind-o cu un drug întîlnit în drum, dar se răzgîndeşte brusc, rămîne pe gînduri, apoi o porneşte spre casă cu un aer profund nedumerit. Fiindcă, abia acum îşi dă seama, nu are şi n-a avut niciodată vreo iapă ! Să fi greşit „stafia" ? Să nu fi auzit el ? Oare a îmbătrînit atît de tare ?

Petrecerea băieţilor se încheie la hanul „La cocoşul roşu", într-o chiliuţă păstrată pentru feţe mai de soi, dar cum muşterii de acest soi lipsesc, stăpînul cîrciumii şi al celor trei odăiţe de deasupra, pretenţios numite „otel", îi lasă, contra unui gologan, pe tineri să „învîrtă cartea". Ceea ce, spre uimirea lui Mihai, pentru prima oară chemat să joace cărţi, băieţii fac cu destulă pricepere. Un butoi răsturnat le e masa, cîteva lăzi goale, scaunele, iar de băut, se mulţumesc cu paharul de poşircă adus de hangiu, rămînînd ca masa de seară să se rezume la cei cîţiva covrigi rupţi de Şahin din şirul de lîngă tejgheaua de zinc.

Mai tăcut de la o vreme (de cînd e la Pumnul, pretinde Ştefanelli), Mihai e tot mai rar văzut în tovărăşia celor de care altădată era nedespărţit. Zile întregi lip-

seşte de la cursuri, se închide în odaia cu cărţi a bătrînului său profesor şi citeşte, citeşte, ore în şir. Darnică, în ciuda firii ei închise, cucoana Aristiţa a prins drag de ipoteştean, şi adesea, spre uimirea Pumnului, surîde chiar, ivind dinţi sticloşi ca de iepure pe buza de obicei deprinsă cu ocara. Îl îndoapă cu tot ce are mai bun prin casă, „uită" prin buzunarele lui cîte un bănuţ, dar nu îngăduie să i se afume pereţii cu lumînarea, şi cînd, noaptea, vede lumină la fereastra lui Mihai, e la rîndu-i, foc şi pară.

Spre deosebire de primii ani de gimnaziu în care a fost, pe rînd, al cincisprezecelea, şi mai apoi al cincilea din clasă sa, Mihai nu se mai înnumără printre fruntaşi, notele sale la veşnic chinuitoarea matematică scad ameninţător. Popa Veniamin e de asemenea nemulţumit de „ereticul" Eminovici, care îşi îngăduie la ora de religie să compare datele cuprinse în Sfînta Scriptură cu cele din cărţile de istorie antică, să aibă „nedumeriri" şi să descopere, e drept, cu glas moale, „inadvertenţe" ! Nu, hotărît nu, popa Veniamin nu-l va mai lăsa pe ipoteştean să-i „strice" clasa şi-l va milui de fiecare dată cu cîte-un 3 borţos ori cu un scheletic 4. Sfinţii părinţi nu şi-au canonit oasele prin pustie, hrănindu-se cu lăcuste şi cu te miri ce, pentru ca un băietan, un „mucos", să ia în deşert litera înflorată a cărţilor. Ceea ce-l uimeşte pe preot e că singurul din clasă în stare să memoreze pasagii întregi din tomurile pătate cu ceară e chiar acest Eminovici căruia odată i-a pus chiar un 10 pentru măiestria cu care a comentat psalmii lui David. Dar şi aici, popa se loveşte de un neajuns : în loc să înveţe după biblii germane, Eminovici a apărut în clasă cu traduceri româneşti, încercate prin cine ştie ce pod mucezit de mănăstire, la Neamţ, Humor sau Voroneţ ! E mîna gazdei lui aici, ştie bine petrecăreţul slujitor al celor de taină. „Eminovici, altădată

să te folosești numai de textele aduse de mine !" „De ce, Sfinția Voastră ?" a întrebat vinovatul, cu acrul unui atoateștiutor. „Fiindcă, i s-a replicat, traducerile făcute în Moldova, ca și cele din Valachia, nu reprezintă baze științificești de studiu. Ele sînt opera unor bieți călugăraşi nepricepuți." Atunci Eminovici a rostit cu un glas pe care popa nu-l mai auzise : „Ceea ce Sfinția Voastră numește opera unor călugărași nepricepuți mi se pare a fi o lucrare nobilă, eroică, a unor bărbați păstrători ai graiului românesc, apărători ai slovei de noi gîndite și tipărite. Și-apoi dulceața acestor pagini ne amintește de umbra bunilor și strămbunilor noștri. Ștefan cel Mare nu cred să fi vorbit altfel !" Popa și-a luat catalogul sub braț și a plecat, trîntind ușa. Wolff a adus în clasă o liniște părelnică, miluindu-l pe Eminovici cu „un foarte drastic avertisment" și cerîndu-i iertare popii pentru cele întîmplate, neuitînd însă să-i șoptească la ureche cuvinte de reproș pentru mireasmele de bere și de rachiu, devălmășite, pe care le purta cu sine...

— N-ai carte bună, Mihai ?

— Ce-ai spus ?

— Mă, tu ești cu capul în nori.

Șahul e mînios :

— Joci ori nu joci, ce, adormi cu cărțile-n mînă ?

— Sînt cam ostenit.

— Iar te-a ținut Pumnul de vorbă ?

— Nu, am citit...

Jocul se continuă pînă în clipa în care stăpînul „Cocoșului" intră în odaie :

— Ștergeți-o ! Vin niște domni, și n-am unde-i servi. Veniți altădată...

— Tocmai începusem un joc nou...

— Haide, haide, că n-am chef de vorbă.

Lozinschi iese primul din borta tainică a „Cocoșului".

De obicei, în asemenea momente, prietenii se întorc la gazdă, își declină brusc identitatea de „școlari" și devin voievozi, ori soli, ori pîrcălabi. Improvizează cu larmă o „curte" și dau ascultare celor veniți în fața jețului domnesc. De cele mai multe ori e înscenată trimiterea de către Alexandru cel Bun a unui pîlc de oșteni care urmează să lupte sub steag polon, împotriva cavalerilor teutoni. Lucrurile se petrec cam așa : Șahul, mai gras decît toți, îmbrăcat într-un caftan vechi, cu poale albite de vată, e dăruit cu un ciomag zdravăn și „uns" ca Alexandru cel Bun, Ștefanelli devine viteaza sa mînă dreaptă, Coman, spătarul, Eminovici e solul leșilor trimis la curtea voievodului moldovean, iar Lozinschi e rege polon. Cu oaste de strînsură, Șahin și Lozinschi se încaieră de-adevăratelea, aducînd panică în ogrăzile pașnicilor cernăuțeni. Se ajunge la un compromis, se încheie o pace echitabilă, Lozinschi „înnumărînd" în mîna lui Șahin treizeci de mii de zloți, și totul se sfîrșește cu un ospăț crîncen. Se pun în frigare boi întregi, zeci de berbeci și viței, iar vinul e adus în butii pecetluite, din castelele ordinelor teutonicești.

Dar la fiecare ospăț mai lipsește ceva. Și acel ceva, a cărui absență e rar mărturisită, e de cele mai multe ori motivul pentru care încep uriașele războiri. E vorba de fetele de la o școală de cusătorese, adăpostită într-o casă din apropiere. Cînd fetele apar, norii bătăliilor se sparg peste capetele celor pînă acum tăcuți și bucuroși de pace, „caii" sînt încălecați din fugă și „buzduganele" își încep vîjîitul distrugător. Dintre toți, numai Mihai nu e tulburat de vederea fetelor îmbrăcate în rochii albe... Pentru cei trei există, de pe acum, trei viitoare logodnice : Ilinca, Oana și Haritina. Ele, desigur, habar n-au de nimic, le sînt străine pînă și numele viforoșilor

„înalți dregători", capete cu coroană ori fără, dar „soarta" lor e pecetluită : cînd plicticosul gimnaziu se va sfîrși, băieții vor veni sub geamul lor cu cai albi și frîie de mătase și le vor sui alături de ei, spre bucuria tuturor tîrgoveților.

— Ai văzut, Eminovici, Haritina s-a uitat la mine lung, lung, cînd mă băteam în duel cu Lozinschi...

— Ți s-a părut, Ștefanelli...

— Ba s-a uitat. Sigur s-a uitat. La noapte îi scriu o scrisoare...

— Vezi de pune și cîteva versuri în coada scrisorii.

— Aș pune. Ai văzut ochii ei, Mihai ? Cicoare, nu alta... Da' părul !... E ca o zînă din poveste. Știi ce, Mihai, îți dau Schiller-ul meu, știi cît de mult țin la el, dacă...

— Ești nebun ? Cum o să-l dai ?

— Ți-l dau dacă-mi faci o poezie pentru Haritina...

— Da' eu nu scriu poezii.

— Ba scrii.

— Cine ți-a spus ție ?

— Nu spun, da' știu eu...

— Dacă nu spui, nu-ți fac poezia.

— Domnul Pumnul.

— Nu i-am arătat niciodată mîzgăliturile mele.

— Ce dacă ? Într-o dimineață, cînd făcea curat, coana Aristița a dat de niște versuri scrise de tine. A dat fuga la domnu' Pumnul, și el le-a citit și-a zis că sînt „pline de simțămînt". Adică... grozave.

— Va să zică așa...

— Îmi scrii, deci !

— Să văd de-mi iese. N-am vrut să arăt nimănui versurile, Ștefanelli. Să nu le spui băieților că fac poezii. De-ar ști tata, m-ar rupe-n bătaie. Nu-i plac poeții : „Își

lasă păr lung, ca muierile, umblă capii, toată ziua. Poftim de te mai înțelege cu ei !"

— Bine, nu spun... Tu de ce nu scrii pentru fata ta de la Ipotești ?

Mihai se face roșu ca mărul.

— Care fată ?

— Fata cu păr negru, fata cu coade lungi...

— N-am mai văzut-o.

— Dar în vacanță ?

— Nu mai era în sat. Nu-știu unde s-a dus.

— Și era frumoasă ?

— Frumoasă...

20

E tot mai îngîndurat.

Tot mai singur.

Singur, iubește joaca, hîrjoana și în băiețandrul de azi mai apare uneori imaginea copilului care îl călărea pe Șoltuz ori ușura de mere livezile botoșenene. Mihai e un pui de țăran sănătos, alcătuit din trunchiul zdravăn al căminarului și din făptura delicată a Ralucăi, soarele îi știe chipul. Culcat pe pămînt, în amiezi ipotești, a simțit cum urcă în el sfînta sănătate a sevelor, culorile ierbii. Dar carnea pietroasă e fulgerată, lin, de gînduri nestăvilite, care se furișează într-însul și fierb ca mustul în strugurii copți. Noian de întrebări îl cutreieră, un dor de liniște și singurătate îl apropie din

ce în ce mai mult de tomurile lui Arune Pumnul şi-l despart de voioasele petreceri ale prietenilor săi.

Tot mai multe cărţi cu versuri.

Versuri de Eliade ori Alecsandri. Cărţi nemţeşti de Goethe şi Schiller... Focul arde în sobă, trosnind, bolnavul din încăperea alăturată îşi clinchetește linguriţa de argint în ceaşca de ceai, cu capul cărunt împietrit între perne.

— Eminovici !

Şi-afară frunzele cad şi vîntul retează plopii de fum iscaţi din hornuri.

— Eminovici !

— M-aţi chemat, domnule profesor ?

— Să mai stăm de vorbă. Mi s-a urît în casă. Mi-e dor de gimnaziu. Ţie nu, Eminovici ?

— De ce-mi spuneţi mereu Eminovici ?

— Dar cum să-ţi spun ?

— Mihai.

— Aşa s-ar cuveni, dar, vezi tu, ai un nume ciudat, care se cere rostit cu un fel de evlavie. Tu trebuie să fii în primul rînd Eminovici. Sînt mulţi Mihai în ţara noastră, Eminovici, dar, de va fi ceva de capul tău, ar fi numai unul. De unde-ţi vine numele ăsta ?

— Nu ştiu.

— Poate de la eminere... Îţi convine ?

— Ce înseamnă ?

— Eminere ? A te ridica deasupra altora, a te detaşa de rest... Aşa va fi ?

— Da.

— Îmi place limpezimea cu care-o spui. Te-ai gîndit ce vei face după gimnaziu ?

— Nu.

— Tu trebuie să scrii, Eminovici. Iartă-mă, rogu-te, dar am comis indiscreţia de a citi una din compunerile

tale. Nu pot zice că mi-a plăcut foarte mult, dar am simţit că acolo, dincolo de magnifica ta caligrafie, bate o inimă de poet. Ai mai scris ceva ?

— Am mai scris, dar nu cutez să vă arăt. Nu le socotesc bune. Mai tîrziu...

— Ce bine că poţi rosti, „mai tîrziu"...

— De ce, domnule profesor ?

— Fiindcă eu nu mai pot să spun asta. Drumurile lui Pumnul s-au sfîrşit aici... Grăbeşte-te, Eminovici, nu vreau să mor înainte de a-ţi vedea stihurile tipărite.

— Nu m-am gîndit la tipar.

— M-am gîndit eu. Cînd vei socoti că poţi ieşi în lume cu poeziile tale, pune-le într-un plic şi trimite-le la Oradea, la „Familia" lui Vulcan.

E întuneric deplin.

Numai prin două mărunte tăieturi în tabla de aramă a uşiţei de la sobă curg în odaie fire roşii de lumină, care se amestecă blînd cu culorile şterse ale cotoarelor de carte şi ale vechilor scoarţe.

— Ciudat...

— Ce e ciudat, domnule profesor ?

— Ştii, Eminovici, cît te am de drag la inima mea.

— Şi eu vă iubesc.

— Ştiu asta. Şi mă gîndeam că s-ar putea ca primele versuri să le tipăreşti la moartea mea. Şi făcătorii de dicţionare să scrie, peste o sută de ani : Arune Pumnul, profesor, pomenit într-o poezie de către Mihai Eminovici...

— De ce vorbiţi despre moarte ? Vă veţi face sănătos şi-o să bateţi iar mingea cu noi, cu Şahin şi Ştefanelli, pe toloacă...

Pumnul surîde, depărtat.

— Mi-e teamă, Eminovici, că m-am irosit în zadar. Să nu laşi timpul să ţi-o ia înainte, dragul meu. Cîte ceasuri sînt ?

— Douăzeci şi nouă minute.

— Ştii ce, aprinde lumînarea, Eminovici, şi citeşte-mi ceva. Ai glas dulce, de parcă ai veni din vreo stranã de diacon mănăstiresc.

— Ce să citesc, domnule profesor ?

— Caută, ştii unde e Eliade.

— Ştiu.

— Citeşte-mi „Sburătorul"...

21

Mihai a adormit, uitînd să stingă lumînarea. Aristiţa intră în odaie, în vîrful picioarelor, îl acoperă cu velinţa tărcată şi, înainte de a face întuneric, are răgaz să citească rîndurile înnegrite de peniţa subţire, pe fila de caiet :

Aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară
Scăldată în cristalul pîrîului de-argint,
Să văd ce eu atîta iubeam odinioară,
A codrului tenebră, poetic labirint.

Să mai salut o dată colibele din vale,
Domninde cu un aer de pace, liniştiri,
Ce respirau în taină plăceri mai naturale,
Visuri misterioase, poetice şoptiri.

Aș vrea să am o casă, tăcută, mititică,
În valea mea natală ce unduia în flori,
Să tot privesc la munte, în sus cum se ridică,
Pierzîndu-și a sa frunte în negură și nori.

Să mai privesc o dată cîmpia-nfloritoare
Ce zilele-mi copile și albe le-a țesut,
Ce auzi odată copila-mi murmurare,
Ce jocurile-mi june, sburdarea mi-a văzut.

22

— Ce-i asta, domnilor ?

Catalogul, de pe acum hărtănit, cade pe catedră cu zgomot, iar profesorul Caspary își ridică mîinile în cap.

— E de neînțeles. Unde-s elevii ?

În clasă nu sînt decît patru școlari.

— Ceilalți ?

O taină întunecată pare să ascundă adevărul.

— Unde-i monitorul ?

— Dom' profesor, Missir e...

În clipa asta, din banca din fund se aude o tuse ca din senin stîrnită. Cel întrebat se vede amenințat cu pumnul de către cel „înecat" de tuse, și renunță să-l informeze pe Caspary.

— Dar spune odată, unde e ?

— E... e bolnav.

— Şi elevul de jurnă ?

— Şi... el. Dar dacă-mi daţi voie şterg eu tabla. Am adus şi cretă... Nouă-nouţă.

— Lasă tabla. Unde-au fugit blestemaţii ?

— Păi... sînt, aşa... pe-aproape.

— Bat mingea, am înţeles.

— Nu... adică... ce ştiu eu ?

— Stai jos, elev. Domnilor, înainte de a mă plînge de conduita dumneavoastră, le voi administra fugarilor, pe lîngă absenţa cuvenită, şi cîte un 2. Să se chinuie apoi un an întreg să-l repare. Abuzaţi, se vede, de bunătatea mea !

Glasul din fundul clasei, al lui Ştefanelli, încearcă să îndulcească atmosfera brusc încărcată cu fulgere de gheaţă.

— Iertaaaaţi-i, dom' profesor !

Caspary e descumpănit.

— Nu mai pricep nimic. Bine, Ştefanelli, dumneata eşti un elev bun, şi sînt gata să-ţi împlinesc rugămintea, dacă-mi spui unde s-au dus blestemaţii.

— Dar nu-i notaţi...

— Dacă nu mă înşel ţi-am promis !

— Iertaţi-mă. Vă spun. Băieţii s-au dus în întîmpinarea teatrului. Vine trupa Tardini, şi ei au hotărît să-i aştepte pe actori încă de la intrarea în oraş. De azi de dimineaţă sînt acolo...

Fulgerele de gheaţă se prefac, la o suflare doar, în crengi înflorite.

— Bine... cu alte cuvinte, ne-au tras pe sfoară. Dacă-i aşa, muntele va merge la Mohamed. Să mergem la ei !

Izbucneşte, din patru piepturi, un „uraaaaa" incredibil. Speriat, Wolff bagă capul pe uşă :

— Ce e aici ? Ce-i gălăgia asta ?

Caspary e încurcat :

— Voi ţine lecţia de azi în mijlocul naturii, în dumbravă.

— Şi... restul clasei unde e ?

— Ceilalţi elevi trebuie să fi ajuns la locul convenit. I-am trimis înainte. După mine, băieţi...

Caspary n-are cum să le explice celor patru că singura-i mărturisită slăbiciune e teatrul. Profesorul are nostalgia Vienei, unde şi-a isprăvit de puţini ani studiile, Viena muzicii şi a numeroaselor trupe de teatru care se produceau în uriaşul Prater. În plus, el însuşi a suit pe scena unei asociaţii studenţeşti, „Thalia română", interpretînd, din păcate, doar „role" de mică întindere, dar gustînd din plăcerea de a primi aplauze, de a fi emoţionat înaintea premierelor. Acasă, printre cărţile strînse pînă acum, fixată într-una din copertele voluminosului său „jurnal intim", redactat cu stăruinţă şi pedanterie, există dagherotipia uşor îngălbenită care-o înfăţişează pe marea artistă Augusta Baudius, în cabina căreia a avut curajul să apară, în pauza unui spectacol, tîrînd cu el o imensă tufă cu trandafiri roşii, între crengile căreia părea să se fi rătăcit şi poliţistul care i-a aplicat, prompt, o amendă copioasă. Blonda Baudius, cu ochi albaştri, îi chinuie încă somnul profesorului Caspary. Iată de ce se grăbeşte, nu atît să dea ochi cu fugarii (între care acel ciudat Eminovici G. Mihai), ci, mai ales, din dorinţa de a reîntîlni, fie şi în treacăt, lumea călătoare a căruţei cu paiaţe...

•

— Iată-i, se văd !

— Unde ?

— Uite acolo, după sălcii.

— Sînt căruţe ţărăneşti.

— Ba e teatrul. Eu l-am văzut. Tu nu.

Ce-i drept, Mihai n-a mai avut prilejul să vadă cu ochii lui un zgomotos teatru migrator. Căminarul pretindea că ar fi fost într-o seară la teatru, la Praga, unde se afla cu treburi (povestea despre culoarea cortinei — portocalie, cu ciucuri groşi, de măturau scîndura, după chiar cuvintele lui), dar că un somn doborîtor i-a închis pleoapele şi, cum catifeaua lojei îmbia la visare, s-a trezit abia la sfîrşitul piesei. Din mulţimea de bărbaţi viteji pe care-i lăsase pe scenă la ridicarea cortinei, în final nu mai rămăseseră în viaţă decît doi, cu săbii ude de sînge. Toţi ceilalţi zăceau ucişi — ordonat, gospodăreşte — de către oţelul dreptăţii, scăldaţi în luminile lumînărilor înfipte de-a lungul rampei, la adăpostul unor jgheaburi de tablă.

Nu, Eminovici nu ştie ce-i teatrul...

Şahul ştie...

— Stai pe lîngă mine, Mihai. Eu i-am mai văzut, repetă el, acum sînt două ierni de-atunci, îi ştiu pe nume pe cei mai mulţi dintre ei.

— Cum e domna Tardini ?

— Mă, parcă e zîna Dochia, nu alta... Ea e în prima căruţă...

— Hai spre ei !

— Hai !

Căruţele teatrului au „tras" în curtea „Hotelului de Moldavie" de pe strada Lemberg, hotel avînd pe lîngă mulţimea odăiţelor înşirate de-a lungul unor întunecate coridoare şi o mare sală de petreceri, în care se organizează balurile de sfîrşit de an, patronate de primărie, dar care, în lipsa unei trupe permanente, găzduieşte adesea şi echipe de teatru, rămînînd însă, aproape zece luni din douăsprezece, goală. Nimic nu aminteşte Moldova în clădirea-bastion a hotelului, cu faţadă severă, de piatră

cenușie, împodobită cu corpolente cariatide de marmură și uși de fier, cu complicate mecanisme de închidere. Moldovenească e doar bisericuța de peste drum, cu hramul Sfintei Paraschiva, sfiit alcătuită din bîrne încheiate cu scoabe și acoperită cu șiță veche.

Abia ajunși la hotel, actorii descind în sala în care aveau să joace.

— Fainâ ! își dă cu părerea cel mai bătrîn dintre ei, comicul Comino.

Doamna Fanny nu e de aceeași părere :

— Știu și eu... nu cred să ne încapă decorurile, scena e prea mică...

— Cu ce începem ?

— Ar fi bun un Alecsandri. E foarte iubit aici. Poate „Chiriița" și „Iașii".

— Chiriița ? N-am mai jucat-o de mult. Și-apoi n-avem actor pentru Leonaș.

— Dă-i rola lui Evolschi. Pînă mîine s-o învețe.

— Da, Fanny, dar Evolschi nu e departe de vîrsta mea.

— Actorii n-au vîrstă. Ceva mai multă pudră, o perucă bălaie, și anii scad.

— Bine, Fanny, dar Luluța ?

— Ce-i cu ea ?

— Cine-o joacă ? Dumitreasca e bolnavă. Trebuie s-o ducem la spital.

— Să joace domnișoara Albini.

— Nu cred să facă față...

— Nici eu.

— Și-atunci ?

— Nu-mi plac actorii care sînt, de la început, extraordinari. La debut, îmi pare că ai mai mare nevoie de o neizbîndă. Astfel...

— Cu alte cuvinte riști !

— Va juca, şi din păcate va fi chiar bine. Din păcate, fiindcă s-ar putea ca succesul să i se suie la cap şi să-i umfle imaginaţia.

— Fanny, ai început să ţi le scoţi de la inimă pe toate femeile tinere. Zadarnic, eşti mai frumoasă decît ele...

— Comino, mă plictiseşti...

— Am dispărut !

Abia acum îl observă doamna Tardini pe băiatul care a stat la un pas de ea, în tot timpul convorbirii.

— Tu cine eşti, copile ?

— Eu... eu sînt gimnazist.

— Şi ce cauţi tu aici ?

— Am venit să întreb... Ştiţi, eu şi colegii mei de clasă v-am aşteptat la marginea oraşului... Cînd jucaţi ?

— De mîine, în fiecare seară.

— Şi biletul costă mult ?

— Nu prea mult. Iubeşti teatrul ?

— Da... deşi n-am văzut nici o piesă adevărată, jucată cu actori adevăraţi. Scriu şi eu o piesă. În versuri.

Fanny îi mîngîie obrazul, indiferentă.

— Dacă nu voi fi prea bătrînă, poate voi juca într-o piesă de-a ta. Cine ştie... cum te cheamă ?

— Mihai Eminovici.

— Frumos nume. Nume de actor, dacă ţi-ar trece prin cap ideea năstrușnică de a urma, ca noi, în lipsuri şi ploaie, căruţa cu paiaţe. Sper să nu-ţi treacă. Ai întrebat de bilet : pentru punga ta — în cazul în care ai avea una — preţul e cam scump. Pentru tine nu e. Cel puţin mîine. Uite, îţi scriu numele pe o bucată de hîrtie, şi la primul spectacol poţi s-o arăţi la intrare. Eşti invitatul meu. Da, Emineanu ?

— Eminovici, doamnă...

— Scuză-mă. Eminovici, scrie pentru mine, în piesa pe care-o compui, un rol de zgripţuroaică ! La revedere !

Doamna Tardini se îndepărtează, tîrînd în urmă-i un parfum ales, amestec de miresme tomnatice : coajă de nuc, strivită, iarbă uscată, scoarţă dulce de măr...

A doua zi, toate locurile s-au ocupat cu un ceas înainte de spectacol.

Printre volanele de rochii ale femeilor din „lumea bună" a oraşului şi hainele de mort ale notabilităţilor, veşmintele de şiac ale lui Mihăi sînt un pitoresc element de contrast. E singurul dintre gimnazişti care e prezent în sală. Afară aşteaptă înfrigurați terminarea primului act — cu speranţa că vor putea urmări, fără parale, actele următoare — zeci de elevi care-l invidiază pe Eminovici pentru neaşteptatul noroc căzut pe capul lui.

După bătaia gongului, cortina se trage, ivind decorurile voios colorate ale „Chiriţei". Dar, supriză, în locul actorilor pe scena pustie apare, încălecînd rampa, însuşi primarul. Ţine în mînă cîteva file albe, cărora le dă citire, gîtuit de emoţie :

— Fraţilor, doamna Tardini cu trupa sa teatrală se află printre noi, pentru a da un şir de reprezentaţiuni în limba română. Putem fi invidiaţi pentru această rară norocire. Ne place a spera că acesta e doar începutul unor manifestaţiuni doveditoare cum că românul iubeşte arta, şi anume pe cea naţională, îmbogăţind-o cu căldură şi simpatie. Zile dulci de desfătare ne aşteaptă, scumpi concetăţeni. Vechile speranţe se înfăţişează iar în piepturile noastre, clevetirile străine trebuie să amuţească ! Muzele îşi iau zborul zeesc de la Istru la Carpaţi, salutîndu-ne, şi noi le întoarcem dulcile saluturi, punînd pe fruntea slujitorilor Thaliei lauri neveştezitori !

Urmat astfel, discursul are darul să înstăpînească în sală o atmosferă febrilă. Coborîtă, şi apoi pentru a doua oară ridicată, cortina apropie privirile cernăuţenilor de un tablou măreţ : Fanny Tardini, întruchipînd

România, e îmbrăcată într-un costum țărănesc și ține în mînă un drapel tricolor pe care-l leagănă în dreapta și-n stînga, în vreme ce din primele rînduri de bănci zboară la picioarele ei zece trandafiri cu miez roșu.

Spectacolul nu poate începe, datorită aplauzelor care nu mai contenesc. Abia e rostită prima replică, și cascada — cu ape sporite — face să se clatine temeliile vechiului „Hotel de Moldavie".

Mihai e numai ochi și urechi.

Soarbe fiecare cuvînt. N-are cum să știe că postelniceasa Chiriţa Bîrzoi ot Bîrzoeni, cu trupul din belșug croit, înconjurat de fuste foșnitoare și împodobită cu cordele colorate și bibiluri, e un bărbat, moșneag aproape — Comino. Mihai rîde ca niciodată, cu ochii, cu mîinile, și în momente în care pare să se înece, bate zgomotos din picioare, nesupărîndu-și vecinii care nu reacționează altcum... Apariţia Luluței îl pune însă pe gînduri. N-a văzut-o niciodată, e sigur, pe fata aceasta înaltă, cu ochii mari și glas mîngîietor, dar e ceva în farmecul ei care îi pare de demult știut. De unde ? De cînd ? Mihai își alungă din minte acest gînd, această închipuirile fără reazim, convins că drumurile lui în afara Ipoteștilor au fost atît de puține, încît n-a avut cum s-o cunoască...

Comino e însă un acaparator ! Nu-l lasă să mai vadă nimic pe scenă : chițcăie, grohăie, plînge, se jeluie, și pereții vibrează, glasul lui ajunge pînă în tavan, acolo unde arde candelabrul și clatină, abia auzit, frunzele de sticlă...

Luluța ! Nu, nu trebuie căutată în... trecut. În viitor ? Un frig de-o clipă se strecoară în trupul lui Mihai. Îl distrage gura deschisă „cît o șură", ca în zicală, a lui Șahin. „Deci a intrat și el. Dar Ștefanelli ?" Îl caută prin sală, dar — uimire ! — întîlnește, undeva în ultimele

rînduri, chipul lui Pumnul. „S-a ridicat din pat ? Cum s-a îndurat coana Aristița să-l lase ? Dar iat-o și pe ea !“ E pentru întîia oară cînd o zărește și într-altundeva decît acasă.

Își întoarce ochii spre scenă. Luluța, în rochia-i albă, pare nălucită din poveștile cu Făt-Frumos din lacrimi, auzite lîngă vatra cu tăciuni mocnind a casei din Ipotești. Nedumerită la început, mai apoi speriată de manevrele Chiriţoaii, fata floare-de-cireș, cum o numește în gînd, ridică în aer mîini albe, cu degete lungi, și ele știute parcă...

După spectacol, întovărășit de Șahin, Mihai citește la lumina unui chibrit scăpărat cu mormăieli de către zgîrcitul însoţitor al său, și se lămurește. Pe afiș, în dreptul numelui Luluța e trecut numele unei domnișoare Bianca Albini.

— O fi italiancă, Șahule ?

— Cine poate ști ? O vară de-a mea, Ilinca Zvorișteanu, cîntă acum la Viena și se iscălește Irena Romanelli...

23

„Radu Calomfirescu“, „Baba Hîrca“, „Iancu Jianu căpitan de haiduci“, „Omul care își ucide femeia“, „Onoarea franceză sau Jorj și Maria“ și „Bărbierul din Sivila“ se dovedesc a fi cele mai plăcute piese dintre cele peste 30 jucate de trupa Tardini. Cernăuțenii vin pentru a doua,

ori chiar pentru a treia oară, spre a revedea piesele cele mai dragi.

Actorii sînt însoţiţi pe străzile oraşului în adevărate alaiuri, iar bărbaţii mai cu dare de mînă îi înghesuie pe jovialii Mihalescu şi Comino, întovărăşiţi de suavele duduci Dimitreasca şi Albini, în crîşme, pentru „un păhărel", ori „un aperitiv".

— Coane Mihalescu, nu ne refuza ! Veniţi domniile voastre la „Butoiul de aur", şi veţi bea berea cea mai bună din toată Bucovina !

Duducile ciripesc în semn de îngrijorare :

— Vai ! dar nu se cade să ne arătăm obrazul prin locante.

— De ce nu ?

Mihalescu „pune o vorbă bună" şi peste puţină vreme „Butoiul de aur" se umple de muşterii. Eva abia pridideşte să aducă pe mari talere de lemn halbele colorate.

— Sărutăm mănuşiţele, duducuţelor ! Săru-mîna, coane Mihalescu ! Să trăiţi, coane Comino !

— Să trăiţi şi sănătate tuturor !

Bărbaţii dau halbele peste cap, şi-apoi le întorc cu faţa-n jos, mustrînd-o din ochi pe Eva, care i-ar fi uitat, cu nevinovatul reproş de totdeauna :

— Da' bine, duducă Eva, parcă vorbisem de nişte bere.

— Îndată, îndată.

Femeile abia ating cu buzele inelul subţire de spumă, şi se tem să nu ameţească.

— Da' unde s-a pomenit aşa ceva ? Fiţi fără grijă, le dă curaj Comino, care socoteşte cu cale să istorisească — spre disperarea lui Mihalescu — anecdote înaintea cărora simte de fiecare dată nevoia de a cere îngăduinţa „damelor de faţă", dar, fără să aştepte s-o capete, vorbeşte stîrnind cascade de rîs.

Trimis de coana Aristiţa, neliniştită de întîrzierea lui Pumnul, Mihai îl caută prin tot oraşul şi, abia ieşind de pe poarta gimnaziului, dînd cu ochii de firma „Butoiului", îşi spune că bătrînul se va fi aşezat în faţa unei halbe... Intră, mişcînd clopoţelul de deasupra uşii, şi e puţin speriat de hohotele de rîs. Cînd îl vede pe Comino, surîde şi, convins numai dintr-o singură privire aruncată asupra meselor că Pumnul nu e nici aici, îşi întîrzie plecarea.

— Ascultaţi una straşnică de tot (rîs homeric) cu un rabin (rîs înecat) din Buhuşi, căruia...

Eva şi-a uitat îndatoririle şi s-a lipit şi ea de masa actorilor. Mihai se ascunde în spatele ei (lucru deloc complicat) şi trage cu ochiul spre grupul cel vesel.

Deodată...

Deodată pămîntul începe să tremure sub picioarele lui, văzînd-o, alături de Mihalescu şi de un june cu jiletcă neagră, pe Luluţa. Pe domnişoara Albini în care o recunoaşte pe Blanca !

— Blanca !

Nu e auzit. Îşi face loc spre ea, împingîndu-i pe cei ce-i întîlneşte în cale, se strecoară printre trupurile asudate, printre mesele de lemn cu miros acru...

— Duducă Blanca !

Luluţa-Albini îl priveşte cu ochii uimiţi.

— Nu mă mai ştii, duducă Blanca ?

— De unde să te ştiu ?

— De la Botoşani. Oare m-am schimbat eu atît de mult, de nu mă mai cunoşti ?

— Nu eşti Mihai, fiul căminarului Eminovici ?

— ...Din Ipoteşti, continuă băiatul, fericit c-a fost recunoscut.

— Ce cauţi aici ?

— Sînt gimnazist. Peste drum de-aici.

— Cîți ani ai ?

— 15.

— Ai fost la teatru ?

— Sigur. Din prima seară...

— Hai să plecăm de-aici, că e prea mare larmă.

Merg unul lîngă altul pînă la „Hotel de Moldavie". În fața bisericuței cu iarbă țîșnită din acoperiș își amintesc de toamna, îndepărtată acum, a Botoșanilor.

— Ții minte biserica unde m-am botezat și la care m-ai dus tu ?

— Sigur că o țin minte...

Se despart, promițîndu-și că se vor revedea a doua zi, după ce și-au reamintit cerdacul cu flori al sorei Ralucăi... Între mîinile lor pîlpîie aceeași mireasmă de busuioc uscat și de fîn cosit.

— Pe mîine, Mihai !

— Blanca, știi, eu am fost atunci la Dumbrăveni.

Chipul fetei devine alb.

— Da ?

— Și tu nu erai. Adică nu mai erai. Calul, știi, s-a întors singur acasă. Boierul mai că nu plîngea... Ai mai fost pe la Dumbrăveni ?

— Nu. Dar să nu mai vorbim despre asta.

Bine atunci... Dar părul ?

Mihai e îndurerat, și Blanca îi strînge capul la pieptul ei cu un gest încă strengăresc.

— Ce-i cu el ?

— Era lung, lung. Și galben.

— Și nu mai e ! Și despre asta vom vorbi altădată...

Blanca urcă puținele trepte spre peronul de trăsuri, acoperit cu geamlîc, din fața hotelului. Șahin și Ștefanelli, care au privit scena de la o oarecare distanță, se apropie de Mihai.

— De unde-o cunoşti tu pe Bianca Albini ?

— De-acasă...

— Şi nu puteai să ne faci semn să venim şi noi şi să ne-o prezinţi ? E ca o crăiasă. N-am mai văzut o fată aşa de frumoasă...

— N-am putut, Şahule.

Ştefanelli e intrigat :

— Vorbeşti aşa, fiindcă n-ai văzut-o pe Haritina.

— Ia mai slăbeşte-mă cu Haritina ta !

— Repetă ce-ai spus !

— Şi-o să mă provoci la duel, nu ?

Văzîndu-i gata să se încaiere, Mihai împacă lucrurile, promiţîndu-le bilete (de la Blanca-Bianca) pentru „Suteranele din Elsberg".

— Acum unde mergi, Eminovici ?

— Acasă... La Pumnul.

— Ce mai face bătrînul ?

— Nu prea bine...

În poartă îşi iau rămas bun cu teatrală solemnitate îngenunchind şi făcînd largi „reverenţe" cu imaginare pălării cu panaşe şi pene.

Aristiţa a apărut la geam.

— Ai dat de el ?

— Nu. Dar dacă vreţi, îl mai caut.

— Unde-ar putea fi ?

*

Venit tîrziu acasă, Pumnul îşi mărturiseşte „păcatul" : a avut o lungă dispută filozofică şi literară cu colegul Sbiera.

— Am trecut şi pe la gimnaziu...

Mihai îl priveşte, palid.

— Da... Şi, în ciuda faptului că nu-mi este permis să-ţi divulg asta, îţi spun, Mihai, n-am aflat veşti prea bune pentru tine. Popa e cătrănit rău. De cînd n-ai mai fost la predici ?

— De vreo lună. Nu-mi plac. Sînt seci şi adormitoare.

— Vezi că şi la matematică vor să-ţi facă un pocinog... Unde te călătoreşti ? Nu stai să iai masa cu mine ?

— Iertaţi-mă, dar trebuie să plec. Mă întorc repede.

— Bine, bine...

24

— Rămîi, Eminovici...

— Poate vreţi să dormiţi.

— Rămîi, somnul se lipeşte tot mai greu de pleoapele mele.

Şcolarul se apropie de patul bolnavului.

— Ştii ce m-am gîndit, Eminovici ? Dacă nu l-ai mai avea pe tatăl tău, căminarul, căruia îi doresc încă mulţi ani de viaţă, aş fi vrut să-mi fii tu odrasla pe care şi eu şi Aristiţa ne-am dorit-o... Să nu uiţi asta, Eminovici.

— Nu, domn' profesor.

— Ai mai scris oareşicari versuri ?

— Da.

— Şi cînd ai să te hotărăşti să mi le-arăţi ? Ori ţi-e frică de judecata mea ?

— Am să vi le arăt... Mai tîrziu.

— Gîndeşte-te. Doctorul Weber mă îndoapă cu hapuri şi clondiraşe cu leacuri, dar e ceva în mine care-mi spune că nu-mi mai e dat să aud cucul... Şi am avut şi eu planuri mari. Am pribegit, am fost nevoit, în crucea bărbăţiei, să mă deprind cu locuri străine, am învăţat să renunţ la gîndul că-mi voi afla vreodată liniştirea. Să ştii, însă, că nici mîhnirile, nici sărăcia nu m-au îndepărtat de la ceea ce a fost rostul trudei mele ; această gingaşă lucrare cu cuvintele. Limba noastră românească nu e încă aşezată în tiparele ei cele mai fireşti, care după mine ar trebui să fie cele ale limbii lui Tacit şi Cicero. Cîteva sărmane file cu scriitură bisericească sînt tot ceea ce am moştenit, de-abia de-acum înainte trebuie să rodească în voie cugetul românesc. Nici meşteşugul făuritorilor de lăute din Cremona lui Stradivarius nu e mai complicat şi mai delicat ca scrisul, şi tu, băiete, cred că eşti chemat a spune lucruri mari neamului tău, şi poate nu numai lui...

25

Peste cîteva zile teatrul a plecat lăsîndu-i pe cernăuţeni în aceeaşi patriarhală linişte. La „Hotel de Moldavie", în odăile pline pînă mai ieri de veşmintele de zăpadă ale duducilor, ori de rîsul voioşilor inchizitori, granzi de Spania, cardinali, plăieşi moldavi sau voievozi, se instalează acum ofiţeri veniţi să inspecteze uriaşele cazărmi, şi burtoşi negustori de grîne.

La „K. K. Ober-Gymnazium“ părintele Veniamin, cu fălcile trosnind de somn după pocherul nocturn, care l-a uşurat de cîteva monezi de aur, strigă fără elan catalogul :

— Edmundovici !

— Aici.

— Elefterie !

— Este.

— Eminovici !

Tăcere.

— Eminovici !

— Nu e.

— Cum nu e ?

Ştefanelli, trist, se ridică pentru a da explicaţii.

— E absent. Cred că l-au chemat acasă... Nu ştiu de ce...

— Ba ştiu eu de ce e absent, ţîşnete de la locul lui Hynek roşcovanul.

— De ce, băiete ?

— A fugit. A fugit cu teatrul. Se face comedian !

— Aşa ? Păi atunci să-l ştergem din catalog, şi scăpăm gimnaziul de un turbulent.

Ştefanelli stăruie :

— Rog pe Sfinţia Voastră să nu-l creadă pe Hynek. Eminovici se va întoarce.

— Aşcază-te, Ştefanelli ! şuieră iritat popa Veniamin, ştiu şi singur ce am de făcut.

— Dar — în ciuda faptului că Hynek va face cunoştinţă, încă în „primul repaus“, cu pumnii Şahului — adevărul e că Eminovici G. Mihai străbate pe jos drumurile Bucovinei, în urma şirului de căruţe al trupei Tardini. Lîngă el e Blanca-Luluţa :

— Mai e timp, Mihai, întoarce-te...

— Nu mă întorc.

— Şi ce-ai să te faci ?

— Merg cu voi.

— Doamna Tardini nici nu vrea s-auză de una ca asta. Şi are dreptate. E o pîine amară şi chinuită pîinea noastră. Te-a încîntat sala cu lumini colorate şi cortină de catifea de la „Hotel de Moldavie", dar încă nu ştii mare lucru despre noi... Comino, cel de hazul căruia te tăvăleşti de rîs cînd îl vezi pe scenă, e în viaţa de toate zilele un moşneag ursuz şi urîcios. Hainele cu care m-ai văzut nu erau ale mele, le împrumutasem din Cernăuţi, iar paralele... nici să nu vorbim de ele, abia ne ajung pentru ovăzul cailor.

— Dacă nu mă luaţi, rămîn acasă. Mai bine mă fac vizitiu, ca Rusu al nostru, dar eu carte la Ober — Gymnazium nu mai învăţ. Profesorii sînt răi. Temeiul învăţăturii mele a fost, ani de zile, doar predicile şi acatistele popii. Biblie am şi la Ipoteşti. Altceva aş voi să învăţ. Şi-apoi mă simt străin. Uneori îmi vine să urlu de urît şi singurătate.

— La anii tăi ?

26

La Botoşani e nevoit să-şi ia rămas bun de la actori. Doamna Tardini îl sărută pe frunte :

— Să nu fi supărat pe mine, dar n-am încotro. Cîndva ai să-mi mulţumeşti. Pentru teatru, dacă asta va trebui să faci pe lumea asta, mai e timp. Întoarce-te ! Îmbrăţişează-ţi rubedenia, şi ia drumul îndărăt. Ţine cîţiva bănuţi. La revedere...

— Săru-mîna...

E bosumflat, gata să plîngă. În colțul gurii simte sărutarea fetei înalte.

Căruțele sînt departe acum.

Seara, cînd stelele răsar pe dealurile Ipoteștilor, ajunge în fața casei părintești, dar nu cutează să-i treacă pragul. Stă pironit lîngă un tei bătrîn. O vede în curte pe Raluca la taifas cu baba Prodăneasa care-l zărește cea dintîi :

— Ira ! Ian te uită, Ralucă, cum seamănă băiatul cela cu Mihai !

Fuge.

Rusu, același Rusu, e trimis după „tîlhar".

Îl prinde, asudat, abia trăgîndu-și sufletul.

— Hai la boier, acasă, cucoane !

— Nu vin !

— Haide, că te duce tot la Cernăuți, că nu-i chip altfel. A zis că legat te trimite.

— Degeaba mă leagă, știu să mă dezleg, și tot am să fug !

— Binișor, cucoane. Haide, boierul e tare mîniat !

27

Rătăciri...

Întoarceri...

Drumuri...

Ninge de două zile.

Vestea a ajuns la gimnaziu cu iuțeala fulgerului :

— Domn' profesor Pumnul a murit !

Seara, cîţiva dintre cei ce l-au iubit chibzuiesc — profesori şi elevi — în semiîntunericul cancelariei, tipărirea unei broşuri.

— Domnilor, rosteşte grav Sbiera, cred că titlul cel mai potrivit pentru modesta noastră lucrare omagială ar fi *Laecremioarele învaeţaceilor gimnnesiaşti de'n Cernaeuţi la mormîntul preaiubitului lor profesoriu Arune Pumnul raepaeusat într-a 12/14 zi din Ianuariu 1866.*

28

Iată stihurile lui M. Eminovici apărute în cărticica modest tipărită :

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-încinge antică fruntea-ta ;
C-acuma din pleiada-ţi auroasă şi senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea !

Metalica, vibrînda a clopotelor jale
Vuieşte în cadenţă şi sună întristat ;
Căci ah ! geniul mare al deşteptării tale
Păşi, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Şi-n urmă-i ne-a lăsat !

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o ! geniu nalt şi mare;
Colo unde te-aşteaptă toţi îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cîntare
Şi-ţi împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albe flori !

Te plînge Bucovina, te plînge-n voce tare,
Te plînge-n tînguire şi locul tău natal ;
Căci umbra ta măreaţă în falnică zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simţ naţional !

Urmează încă-n cale-ţi şi lacrima duioasă,
Ce junii toţi o varsă pe trist mormîntul tău,
Urmeze-ţi ca prin zboru-ţi în cînturi tînguioase,
În cînturi răsunînde, suspine-armonioase,
Colo, în Eliseu...

29

Oradea.

Frig alb de februar.

Pe masa directorului revistei „Familia", Iosif Vulcan, arde o lampă cu abajur portocaliu.

Bătrînul sună un clopoţel abia zărit printre hîrtii.

— Te rog, dragule, cheam-o pe soția mea.

— Îndată.

Cuibărită într-un fotoliu, cu un uriaș șal pe umeri, soția directorului e gata, ca de obicei, să-și consilieze bărbatul.

— Ce s-a întîmplat, Iosif ?

— Un lucru uimitor. Da, da, cu adevărat uimitor !

— Dar spune-mi odată !

— Am descoperit, pot zice, un mare poet. Un junc de 16 ani din Cernăuți... Niciodată pînă acum nu mi-a fost dat să simt cu atîta limpezime apropierea geniului.

— Nu e prea mult ?

— Nu.

— Știi, Iosif, ți s-a mai reproșat adesea, tu te aprinzi prea ușor.

— Sînt un entuziast... Bineînțeles, grăbindu-mă să laud ori să aplaud un vers sau un gînd, pot greși, e în mine o dorință neîmpăcată de nou, de prospețime. Acum, însă, cred că n-am motive să mă îndoiesc...

— Nu vrei o ceașcă cu ceai ?

— Draga mea, buna mea, mă crezi și acum un exaltat, și vrei să mă liniștești ? Fie, primesc cu plăcere ceașca pe care mîinile tale mi-o vor oferi.

Alunecînd pe podele, pași știuți se grăbesc să aducă ceaiul în odaia în care fumul de țigară devine, sub lumina abajurului, portocaliu...

— Ascultă...

Bătrînul se pregătește de lectură. Face o pauză, își corectează respirația, fixează cu o privire rapidă chipul blînd al interlocutoarei și rostește cu voce muzicală, deprinsă cu cadențele :

O CĂLĂRIRE ÎN ZORI

A nopții gigantică umbră ușoară
Purtată de vînt,
Se-ncovoaie tainic, se leagănă, zboară
Din aripi bătînd.

Roz-alb — auroră, cu bucle de aur
Sclipinde-n rubin,
Revarsă din ochii-i de lacrimi tezaur
Pe-al florilor sîn ;

Răspînde suflarea narciselor albe
Balsamu-i divin ;
Și chloris, din roze își pune la salbe
Pe fruntea-i de crin ;

Iar rîul suspină din blînda-i durere
Poetic murmur
Pe-oglinda-i de unde răsfrînge-n tăcere
Fantastic purpur ;

Și pasărea cîntă suspine-imitîndă
Un cîntec de-amor,
Ecou-i răspunde cu vocea-i vuindă
La plînsu-i de dor.

Pe cîmp se văd două ființe ușoare
Săltînde pe-un cal,
Pe care le-ncinge de flutură-n boare
Subțire voal ;

Ca Eol ce zboară prin valuri și țipă,
Fugarul ușor
Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă
Al negurei flor,

O dalbă fecioară adoarme pe sînul
De-un june frumos,
Astfel cum dormita oftarea, suspinul,
În cîntul duios ;

Iar talia-i naltă, gingașă, subțire
Se mlădie-n vînt,
Și negrele-i bucle ondoală-n zefire,
Sclipesc fluturînd.

I-adoarme pe sînu-i, se leagănă-n brațe
În tandre visări ;
Pe cînd ca profume pe blînda ei față
Plutesc sărutări.

Iar aeru-n munte, în vale vibrează
De tainici oftări !

Căci junele astfel din pieptu-i oftează
În dalbe cîntări :

„Ah ! ascultă mîndruliță,
Drăguliță,
Șoapta-mi blîndă de amor,
Să-ți cînt dulce, dulce tainic,
Cîntul jalnic
Ce-ți cîntam adeseori.

De-ai fi, dragă, zefir, dulce,
Care duce
Cu-al său murmur frunze, flori,
Aș fi frunză, aș fi floare,
Aș zburare
Pe-al tău sîn gemînd de dor ;

De-ai fi noapte — aș fi lumină
Blîndă, lină,
Te-aș cuprinde c-un suspin ;
Și în nunta de iubire,
În unire,
Naște-am zorii de rubin ;

De-aș fi, mîndră, rîușorul,
Care dorul

Şi-l confie cîmpului,
Ţi-aş spăla c-o sărutare,
Murmurare,
Crinii albi ai sînului !"

Ca Eol ce zboară prin valuri şi ţipă
Fugarul uşor
Necheează, s-aruncă şi spintecă-n pripă
Al negurei flor ;

Vergina îl strînge pe-amantu-i mai tare
La sînu-i de crin,
Şi faţa-şi ascunde l-a lui sărutare
În păr ebenin.

Iar Eco îşi rîde de blîndele plîngeri,
De junii amanţi
Şi rîul repetă ca cîntul de îngeri
În repede danţ :

„De-aş fi, mîndră, rîuşorul,
Care dorul
Şi-l confie cîmpului,
Ţi-aş spăla c-o sărutare,
Murmurare,
Crinii albi ai sînului !"

Focul pare să se fi stins în sobă. S-a făcut frig...

— Ce spui ?

— E, într-adevăr, dovada unui talent adevărat, neobişnuit.

— Nu sînt nişte simple încercări. Armonia versurilor, figurile-i plastice, considerînd starea noastră literară de azi, m-au surprins cu totul plăcut. Am să-i trimit la teasc producţiunile şi-am să-i scriu...

Rămas singur în odaie, Vulcan nu izbuteşte să se mai gîndească la altceva decît la „junele poet cernăuţean".

„Cine o fi acest Eminovici ? se întreabă bătrînul... Are doar 16 ani. Nu mă îndoiesc, s-ar putea să ajungă un mare poet al acestei ţări. Poate cel mai mare..."

Reciteşte poeziile. Mîngîie cu palma filele caligrafiate desăvîrşit. Se grăbeşte, căutînd cu febrilitate pana şi călimara cu muchii violete, să-i răspundă tînărului de departe.

E bucuros.

Se apropie de soba de ceramică. Îi e parcă teamă... „Cine e tînărul cernăuţean ? Cum o fi arătînd ? Nu poate fi decît frumos... Dar numele... Nu, numele nu-i sună bine. S-ar supăra de l-ar iscăli altfel ?

Ce nume ?

Emineanu ?

Emin ?

Nu.

Trebuie găsit altceva."

Îl tulbură enigmaticele silabe de la început : *E-min...*

Ia pana, taie cu o linie abia văzută numele şcolarului şi scrie limpede, apăsat, un nume nou, care, rostit, are

ceva din căderea fulgilor de nea, din murmurul apelor, din tremurul ierbii :

Eminescu
Eminescu
Eminescu
Eminescu
Eminescu
Eminescu

CARTEA A DOUA

MIRADONIZ

1

„...Între cei patru pereţi galbeni ai unei mansarde scunde şi lungăreţe, osîndite de-a sta în veci nemăturată, locuiam cinci inşi în dezordinea cea mai deplină şi mai pacifică. Lîngă mica fereastră stetea o masă numai cu două picioare, căci cu partea opusă se răzima de perete. Vreo trei paturi, care mai şchioape, unul cu trei picioare, altul cu două la un capăt, iar celălalt aşezat pe pămînt astfel încît te culcai pe el pieziş, un scaun de paie în mijloc, cu o gaură gigantică, nişte sfeşnice de lut cu lumînări de seu, o lampă veche, cu genealogie directă de la lămpile filozofilor greci ale căror studii puţiau a untdelemn, mormane de cărţi risipite pe masă, pe sub paturi, pe fereastră şi printre grinzile cele lungi şi afumate ale tavanului, ce erau de culoarea cea mohorîtă roşie a lemnului pîrlit. Pe paturi erau saltele de paie şi cergi de lînă — la pămînt, o rogojină pe care se tologeau colegii mei şi jucau cărţi, fumînd din nişte lulele puturoase un tutun ce făcea nesuferită atmosfera şi-aşa atît de mărginită a mansardei. Pe cînd colegii jucau cărţi, rîdeau, beau şi povesteau anecdote care de care mai frivole şi mai de rîs, de Pepelea, de ţigani, de popi, eu îmi mînam viaţa cu capul aşezat pe mîini, cu coatele rezemate de marginea mesei, neascultînd la ei şi citind romanţe fioroase şi fantastice..."

— Tu trebuie să te faci birău !

— Cum aşa ?

— Păi toată ziua zaci cu nasu-n terfeloage, ba pe deasupra ai mai pus stăpînire şi pe lampă, de ne scoatem ochii ca orbeţii cînd învîrtim foiţele. Ce tot scrii acolo ?

— Ei, de-ale mele. Scriu tot ce-mi trece prin cap, tot ce mi se întîmplă...

— Să nu scrii cumva şi de tutun ori de foiţe, că te scărmănăm !

— Ce vă pasă ?

— Cum ce ? Şi dacă se află la gimnaziu ?

— Cui ce-i pasă ? Cine îşi vîră nasul în traista mea ? Vedeţi-vă de-ale voastre. Cine cîştigă ?

— Cotta, ca de obicei...

Eminescu e bucuros că-şi poate înnegri mai departe catastiful.

— Bine le faci, Ioane, ia-le fiorinii !

— Fiorini ? Nici nu-i mai ştiu la chip, drăguţii de ei ! Jucăm pe hrană : Teodor are să-mi dea un măr şi două cepe, iar Iacovean slană ! Te chem la ospăţ.

Luleaua lui Cotta, stîrnind infernale mirosuri, sperie cu fumul bietele lumînări, şi pentru Mihai e o încîntare să adulmece, literalmente, călimara cu cerneală preparată chiar de el : „băcan" (din cel cu care acasă, la Ipoteşti, Raluca roşeşte ouăle de paşti) amestecat cu un păhărel de răchie... Peniţa scîrţîie cu supuşenie, şi cînd fila se umple cu semne, Mihai răstoarnă, peste cerneala nezvîntată, cenuşă dintr-un mic sipet de tinichea, apoi o suflă, încîntat, şi începe o filă nouă. Din cînd în cînd, nedeşteptat din lumile de imagini nălucitoare în care se închuie, revede odaia „găzdoaiei", odaie cu pereţii umezi, cu mobile mizere şi se întreabă cu spaimă ce caută el acolo, în podul zugrăvit cu fumul „iadurilor" din tinde de biserici ?

Şi îşi răspunde, nerostit, cu ambiţii patetice, că spre Blaj l-a mînat un dor curat. Ajuns în oraşul în care vedea o „mică Romă", exclamase fericit : „Îţi mulţumesc, Dumnezeule, că m-ai ajutat s-o văd !" Cu pălăriuţa-i caraghioasă, „clabăţ" bănăţenesc cu care se procopsise în scurta-i carieră de sufler al trupei Tardini, Mihai salutase oraşul evocat cu atîta fierbinte iubire de către adormitul întru himere, profesorul Arune Pumnul (*„Tu ai să vezi Blajul, dragule, ai să ajungi acolo unde a răsărit soarele românismului !"*). Drumul imaginat în doi, dascălul şi învăţăcelul descinzînd în oraşul aureolat de Şincai, Samuil Micu ori Petru Maior, l-a făcut în cele din urmă de unul singur, curînd după stingerea lui Arune Pumnul. Cum ? De la actori, Mihai deprinsese şi acea rară ştiinţă de a începe cu calm, pe jos, în urma harabalelor cu decoruri ori recuzită, drumurile cele mai lungi. Actorii îşi vorbeau mergînd, beau şi mîncau mergînd, ba se mai întîmpla ca, pare-se tot din mers, să se lege ori să se dezlege inimi, ivind sub coviltirele căruţelor prunci înfăşaţi în pînze de cortină. Mihai ştia că, pornit la drum cu inima uşoară, cu un dărab de pîine în traistă (eventual şi cu un Schiller, din biblioteca bătrînului Eminovici), orice distanţă devine lesne de parcurs. Planul abandonării Cernăuţilor, încolţit de mult în mintea lui şi cu grijă ocrotit de indiscreţii supărătoare, a fost urmat de punerea lui în practică, cu netulburată hotărîre grăbită de moartea lui Pumnul.

A trecut munţii prin gigantica despicătură în cremeni a cheilor Bicazului, a înnoptat acolo unde l-a ajuns somnul şi s-a hrănit mai mult cu poame de pădure. A ascultat murmurul izvoarelor, pe moale tăpşan de muşchi, cu ape de gheaţă lingînd pietricele translucide (încărcate, pentru el, cu argint selenic) şi a întîrziat sub arbori uriaşi. Deprins cu livezile domestice ale Ipoteş-

tilor, cu pomii cercetați strengărește de veverițe și roși de iepuri, îi era dat să întîlnească o altă lume silvestră, împărăție cu vînturi clătinînd ramuri neîmpăcate, lipite parcă de cer, cu liniști severe și spaime neînțelese. Apoi, drumul s-a „îmblînzit", coborînd prin sate de dealuri, cu case de lemn și fîntîni cu ciutură, așezări în care s-a întîmplat să găsească găzduire. Așa l-a întîlnit, la Mureș-Odorhei, norocosul la „foițe", Ion Cotta. Răpus de osteneală, Mihai s-a instalat bucuros în trăsura băiatului cu nume roman, pornit și el să soarbă înțelepciunea fîntînilor din „Blasiu". După istorisirea lui Cotta, înfățișarea lui Mihai impunea un frățesc respect, dar veșmintele, ei bine, ele nu meritau nici cea mai palidă considerație. (*„I-am făcut cunoștință. Era un tînăr de statură mijlocie, frumos și roșcovan. Avea un păr negru, dat îndărăt și lung, părea a nu fi fost tuns de un an de zile. Era într-un surtuc de peruvian negru, ros, scurt în mîneci și rupt în coate, în niște pantaloni de altă culoare, galbeni, mi se pare scurți, de i se vedeau de sub ei pînă la înfășurări ciubotele scîlciate și prăfuite.")* Pe cap purta o căciulă *„neagră, grea, săuoasă de miel"*, de unde se vede că mîndrul clăbăț, ascuns în traistă, era folosit numai cu prilejuri deosebite... Și „încartiruirea" la Bugneru Văsălica nu putea fi un asemenea prilej. Pentru ea gimnaziștii ori „studenții" sînt tot una — niște „derbedei" de blestemățiile cărora trebuie să se ferească și cărora, atunci cînd o au, trebuie să le ia „pițula" în contul unor servicii extravagante. Băieții plătesc patul, mîncarea necăjită, lumînările (ba, poate că le plătesc și fumul), apa din doniță, cergile soioase și, cum sînt dovediți mereu în culpă, n-au parte nici de pachetele de-acasă, repede confiscate de pofticioasa Văsălica. Cel puțin din acest

punct de vedere, Mihai nu-și face inimă rea : nimeni nu știe că se află la Blaj, și dacă ar fi să fie căutat, nu desagii cu merinde i-ar fi partea, ci pumnul noduros al căminarului...

Că timpul curs de la ultima vizită la Ipotești a făcut ravagii în veșmintele „subțiri" ale fostului gimnazist cernăuțean nu mai e nevoie s-o spunem ; dealtfel, sînt abandonate și plicticoasele sclivisiri ca tăiatul ori periatul părului ; o simplă împroșcare cu apă a obrazului, dimineața, începînd — și încheind — preocupările de acest ordin, pentru o zi întreagă. În clipa cînd Iacovean i-a înmînat cu solemnitate pieptenul său, Mihai l-a primit cu o oarecare stupoare (degetele resfirate prin păr înlocuiau pentru el prețiosul obiect) și a exclamat :

– Chiar bine, frate, că eu parcă am scăpat din focul de la Troia, n-am astfel de sculă !

Mica Romă nu l-a absorbit pe tînărul care s-a așteptat poate să intre în vechiul oraș ca într-un sanctuar. Visase să întîlnească pretutindeni filozofi îmbrăcați în albe toge colindînd grădini epicuriene și declamînd poeme, lîngă fîntîni ? Visa el amfiteatre cu marmura tocită de pași, teatre elinești ori biblioteci somptuoase ? Greu de știut. În orice caz, tînărul hrănit de lecturi romantice și pe care Pumnul îl deprinsese să viseze Palmire, grădini semiramide ori biblioteci ca aceea a lui Așurbanipal, se împăca greu, în primele zile „blăjene", cu orașul — sat mare — în care apa e adusă de un sacagiu ce-și poartă vasele pe spinarea unui măgar, drept care e numit „măgărar". (Mai tîrziu, rezumînd experiența blăjeană, Mihai avea să poarte conversații ca aceasta :

„— Ce zici de Blaj ? Cum ți-a plăcut ?"

„— Mi-a plăcut de măgărarul de la seminar."

„— Şi de ce tocmai de măgărar ?“

„— Spunea poveşti minunate şi-l ascultam cu multă plăcere !“)

Dar dacă pe Văsălica, găzdoaia, n-o interesa ce vînt l-a adus la Blaj pe ipoteştean, gimnaziştii — cu tot respectul purtat unuia care tipărea versuri în „Familia“ lui Vulcan — nu vedeau rostul peregrinărilor junelui poet pe sub sălciile de pe malul Tîrnavei. Ei, care „îmbătrîneau“ în ani lungi de învăţătură (erau sextani, septimani, octavani), nu înţelegeau „rostul“ nopţilor de lecturi (multe nemţeşti) şi refuzul de a conversa cu ei, vorbind însă, ceasuri întregi, cu măgărarul. Adevărul este că lui Mihai îi trecuse prin cap gîndul de a înnoda la Blaj studiile începute la Cernăuţi, iar cum materia cerută în oraşul transilvan îi era în parte neştiută, s-a lăsat păgubaş. El, care nu făcuse o boabă de „grecească“, fusese închis într-o odaie a gimnaziului, în vederea unui sumar examen de cunoştinţe, dar la venirea, după un ceas, a profesorului, Mihai l-a întîmpinat cu ochi plini de lacrimi şi cu foaia... goală... I s-a administrat, poate, sfatul de a nu mai fi „jălos“ şi de a mai încerca şi altundeva să înveţe. Oraş al rigorii, Blajul nu accepta studiile „dezordonate“ ale poetului, desele întreruperi, după cum nu accepta şi preadecisa lui opţiune pentru alte valori decît cele ardeleneşti. („Mare poet, Mureşanu — i se va fi spus — declamă tu, Eminescu, ceva dintr-însul, că eşti mai bun la glas !“ Şi Eminescu ar fi răspuns : „Lasă, frate, nu mai sta înainte cu Mureşeanul vostru, căci el nu a fost mare poet, ci un simplu versificator. Alecsandri este poet adevărat !“)

Mare iubitor de bălăceală — de cele mai multe ori însoţit la Tîrnava de singurul-i prieten de aici, Filemon

Ilea din Ciugudel — Mihai şi-a cheltuit curînd răbdarea şi, curmînd plictisul „stării pe loc", şi-a ridicat ochii spre traista spînzurată în cui, semn că vremea pribegiilor reîncepe... Încotro noul drum ?

În nici un caz la „K. K. Ober-Gymnasium".

Şi nu la Ipoteşti.

Ţinta călătoriei sînt acum Bucureştii. Dar pentru a trece munţii are nevoie de un „pasport", şi un „pasport", obţinut fără parale e un vis dulce, de gura sobei...

Noiembrie.

— Te duci, Mihai ?

— Unde văd cu ochii, Filemoane.

— Şi ochii tăi văd Bucureştii. Ce-ai să te faci pe-acolo ?

— Fii fără grijă, amice. Eu nu-s domnişor plăpînd, am os ţărănesc, greu de-ncovoiat.

La despărţire, înainte de a se stinge dincolo de sălciile galbene, Mihai depune în mîna lui Filemon o foaie caligrafiată pe care îl roagă s-o citească mai tîrziu, în singurătate.

A căzut bruma, coclind turlele bisericilor, burdușite de ploi piezișe, frunze smulse plutesc pe ape umflate, și drumul pe care apar care greoaie şi bivoli cu coarne întoarse trece prin inima toamnei.

Prin inima fructelor roşii.

Pe poteca îngustă care caută munţii, un băietan face mai multe lucruri deodată : calcă apăsat peste iarba pălită, cîntă, mușcă în răstimpuri dintr-un măr şi îşi aşază umbra firavă, culcată în lut de un soare golit de foc, sub şiruri implacabile de cocori...

2

„Tîrnava prinsă-n galbine maluri
Şoptia prin unde gîndirea sa
Pe cînd plimbarea ni rătăcea
Visări, speranţe pe frunţi de valuri.

Ţii minte oare cînd te-ntrebai
Ce este omul ? Ce-i omenirea ?
Ce-i adevărul, Dumnezeirea ?
Şi tu la nouri îmi arătai ?

Dar credeam ambii în adevăr
Sorbiam din aer ca din dreptate
Priviam în soare ca-n libertate
A fi credeam că-i un drum de fier.

Un an de lacrimi... şi tot s-a stins
Nu trec la oameni astfel de glume
Visuri sînt visuri, lumea e lume
Şi cu ea cată să te deprinzi.

Dar tot amice nu voi uita
Acele doruri tainice, sfinte,
Farmecul vieţii, îl ţii tu minte ?
Cum şoptia dulce, deşi minţia".

Se dedică amicului F. I.

M. Eminescu

3

...„Un om pe care-l cunoaştem fără a-l cunoaşte — una din acele figuri ce ţi se pare că ai mai văzut-o vreodată-n viaţă, fără s-o fi văzut niciodată, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinităţi sufleteşti. Era frumos — de-o frumuseţe demonică. Asupra feţei sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină şi rece ca cugetarea unui filozof. Iar asupra frunţei se zburlea cu o genialitate sălbatică părul său negru-strălucit, ce cădea pe nişte umeri compacţi şi bine făcuţi. Ochii săi mari caprii ardeau ca un foc negru sub nişte mari sprîncene stufoase şi îmbinate, iar buzele strîns lipite, vinete erau de-o asprime rară. Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuţi, un satan, nu cum şi-l închipuie pictorii : zbîrcit, hidos, urîcios, ci un satan frumos, de-o frumuseţe strălucită, un satan mîndru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, şi iadul îndărătnicia — un satan dumnezeiesc, care trezit în ceri a sorbit din lumina cea mai sîntă, şi-a îmbătat ochii cu idealele cele mai sublime, şi-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi, pentru ca în urmă, căzut pe pămînt, să nu-i rămînă decît decepţiunea şi tristeţea gravată în jurul buzelor, că nu mai e în ceri. Repedea îmflare a nărilor şi vioaia sclipire a ochilor lui semnalau o inimă din cele mai nebune, un caracter pasionat. Talia sa subţire, fină şi mîna sa albă, cu degete lungi şi aristocratice sămăna cu toate astea a avea o putere de fier. Toată expresiunea în sine era de-o putere generoasă, deşi infernală.“

Cel care a citit rîndurile aceste, caligrafiate cu slovă înflorată pe una din filele hărtănitelor terfeloage ale

domnului student Eminescu Mihai din Ipoteștii Botoșanilor, e domnul student Ștefanelli Teodor. Alt domn student de la universitatea vieneză, Chibici Rîvneanul, zis și „pasăre turcească", rămas într-o tăcere extatică la auzul celor cu patos actoricesc citite, plescăie din limbă, admirativ, mișcă în aer mîna dreaptă de parcă ar scrie rînduri de semne (turcești ?) și izbucnește :

— Strașnic scrie Mihai al nostru !

— Nu vedeți, îl întrerupe Ștefanelli, Mihai s-a descris pe sine, și fila înnegrită îl arată mai exact decît oglinzile venețiene. Înger căzut, satan dumnezeiesc, caracter pasionat...

„Pasărea turcească" conchide plin de grijă :

— Gata, băieți, puneți manuscriptul la locu-i, că de vine Mihai ne va dovedi nu atît expresiunea unei puteri generoase, cît a uneia infernale !

Coborînd de pe scaunul de husar „chezaro-crăiesc" pînă acum călărit cu demnitate, Ștefanelli întîrzie depunerea caietelor lui Eminescu în sanctuarul sertarului de lemn de unde le dibuise, și cînd o face, în sfîrșit, rostește cu o notă de regret în glas :

— Mie, să vă spun drept, mi s-a cam tăiat cheful să-i cer ceva pițule îngerului căzut !

Aceasta tocmai în clipa în care, plăcut surprins de prezența vizitatorilor săi, în odaie năvălește Eminescu, pronunțînd salutul din care el a făcut o tradiție :

— Trăiască nația !

— Sus cu ea !

— Bucuros de oaspeți, Mihai ?

— Bucuros, nebucuros, spuneți mai bine voi, la ce-ați venit ?

Tăcere.

— Nu îndrăznește nimeni ? Atunci e grav, e chiar foarte grav, dacă înțeleg bine domnii au rămas fără argint în buzunare și-s însetați de-o săptămînă...

— De două...

— Ai prins glas, Chibici ?

E un joc. Cel care, trecînd pe la bancă, a avut norocul să încaseze paralele trimise de-acasă, își poate îngădui să-i interogheze pe cei care încep să adulmece mirosul vurștilor și a căror mustață e poleită cu anticipație de berea aurie. Cel mai gras, mîncău veșnic în suferință, e, ca de obicei, Chibici, și tot ca de obicei — exercițiu stimulînd pantagruelice fantezii gastronomice — e somat să compună o cît mai complicată listă de bucate. Pus la cazne, asudînd copios, Chibici izbutește să se descurce atît de bine, încît atunci cînd le vine rîndul delicateselor de la spartul mesei și al băuturilor, și ele „finale", domnii studenți au și ajuns în stradă, mînați de pofte aprige spre cea mai apropiată dintre bodegile Vienei.

Dar Chibici nu e cruțat :

— Spune, Rîvnene, ce s-ar cuveni să înfulecăm ?

— Pentru început, cum să vă zic, niște mezeluri, salam, ghiudem, limbă, masline, icre de știucă și negre, ori, ce să ne mai complicăm, o juma' de pod cu afumături, și mai departe... mai departe supă de clapon, pană de somn rasol, clapon ciulama — vă supără prea mult clapon ? — apoi chifteluțe marinate cu tarhon, pîrjoală de nisetru, patricieni la grătar, purcel la frigare și mai la urmă cataif, tortă, brînzeturi, fructe — diverse — vin alb, negru, și, cum cere dichisul, șampanie...

— Ajunge, Chibici, ai milă de colegii tăi !

— Dar nu ne-ai spus, Mihai, cum de s-a înduplecat bătrînul să umble la chimir ?

— E destul de strîmtorat şi el... Noi sîntem mulţi, pămîntul nu rodeşte îndeajuns, şi nu-l mai munceşte nici el cu grija din tinereţe. E tot mai închis, mai hirsut, e o sărbătoare cînd deschide gura. Şi cînd se întîmplă de-o deschide... nu mai e sărbătoare. Numai mama îl mai îmblînzeşte. Adică plînge. Am o mamă sfîntă. Numai de dragul ei sînt aici. De-ar fi fost să trăiesc după capul meu, nu le-aş fi rămas în grijă... Aşa... a trebuit să mă las prins.

— Prins ?

— Da. La Botoşani — eram sufler şi venisem cu trupa — mai aveam de dat un spectacol şi urma să plecăm peste munţi, cînd am primit un răvăşel de la sora mea, Harieta : *„De cînd eram miticuţă pe tine te-am îndrăgit cel mai mult, Mihai. Dacă nu vii, dacă nu-l asculţi pe tata, noi ne prăpădim"*. Aşa scria pe petecul de hîrtie ce l-am citit la un muc de lumînare. *„Noi"*, adică mama şi ea. A doua zi s-a înfăţişat, la hotelul unde trăsesem, vizitiul nostru, Vasile Rusu. Cucoane, mi-a spus, sînt om bătrîn de-acu', mi-e ruşine să mai fug să-ţi prind urma şi să te arestuiesc. Eu am să mă fac că te caut, şi-ai face bine să te faci că nu mai ai încotro. Hai la Ipoteşti, cucoane, să-l îmbunăm pe căminar...

Sorbindu-şi cu evlavie cana de bere cu capac de zinc, pe care o ţine proteguitor cu dreapta, Ştefanelli, coleg cu Mihai şi în anii copilăriei, la Cernăuţi, la „Naţional — Hauptschule", şi mai apoi la „K. K. Ober-Gymnasium" al lui popa Wolff, îşi aminteşte că a fost şi el oaspe al Ipoteştilor, într-o vacanţă pe care cu plăcere o gîndeşte acum, rămasă mult în urmă, într-un fericit demult — dedemult...

Satul, e sigur acum, nu-l impresionase, văzuse locuri cu mult mai frumoase în ţara de ger a lui miază-

noapte, decît dealurile împădurite cu arbori pitici, decît întristătoarele lacuri mai tot anul fără apă ori pustia Vale a Crucii. Îi plăcuseră însă teii. Nicăieri nu-i mai fusese dat să vadă adevărate păduri de tei ca la Ipoteşti. Nici înainte, nici după vacanţa pe care o trăise în casa căminarului Gheorghieş Eminovici. Da, teii nu-i putea uita... De ce gospodarii ipoteşteni, cei mai mulţi trăind în sărăcie, nu cutezau să reteze cu securea trunchiurile teilor şi să sădească în golul rădăcinilor pui de prun, de măr ori de cireş ? De ce uriaşii arbori sterpi îşi aflaseră acolo tihnită împărăţie ? După spusa lui Mihai, gospodarii nu se încumetau să-i taie nici atunci cînd uscăciunea îi ajungea cu totul. Veneau ţiganii din depărtate sălaşuri şi-i retezau, bucuroşi, încredinţînd butucii de lemn alb şi dulce lingurarilor ori copăierilor. Numai cu berzele se mai purtau ipoteştenii la fel. Cînd veneau primăveri amăgitoare — şi cînd nu se întîmpla astfel într-un ţinut în care peste mugurii iviţi pe crengi de pomi se aşezau zăpezi tîrzii, nemaiaşteptate ? — berzele, mari păsări veşnic nedumerite, măsurînd drumuri vechi cu o superbă melancolie, îşi strîngeau aripile, de frig, şi fără deznădejde păreau că-şi aşteaptă sfîrşitul. Gospodarii le căutau pe cîmp, înotînd prin zloată, şi le aduceau, în braţe, în casele lor podite cu lut roşu. Ca pe găini fabuloase le adăposteau în jurul vetrelor cu foc mocnit, afumînd coceni umezi, şi, plecînd la munci, le încredinţau copiilor, paznici credincioşi. Ce alte jucării mai minunate şi-ar fi putut ei visa ? Clipind înţelept, cu aripi destinse în aerul călduţ, ca de fîn încins, al încăperilor în care deveneau oaspeţi solemni, berzele aşteptau, pline de gravitate, ivirea primăverii adevărate, definitive. Ştiau că atunci uşa casei li se va deschide în cale, larg,

și mai știau că se vor mai întoarce la cei ce le-au îndrăgit. Aflată de la Mihai, istoria berzelor din Ipotești i se părea lui Ștefanelli firesc apropiată de dragostea cu care erau iubiți, acolo, în satul sărac, teii, mîngîietorii tei...

— La ce gîndești, Ștefanelli ?

— N-ai s-o crezi, la teii Ipoteștilor, Mihai...

Teii ?

Da, Mihai îi spusese cîndva căminarului Gheorghieș că dacă s-ar întîmpla, doamne ferește, să fie „lustruit" cu vreun titlu nobiliar, teii ar fi putut fi însemnul heraldic al „castelanilor" de la Ipotești. Gluma n-a fost acceptată, și „castelanii" au fost îndemnați cu vorbe de ocară să rînească la vaci, să închidă cotețele scroafelor și să facă lună tingirile de aramă ale cuhniei...

Teii...

Mihai se gîndește și el la cele — atît de multe obiecte — rămase din zestrea Ralucăi, care au fost cîndva desprinse din lemnul galeș al teilor Moldovei : scrinurile, policioarele cărților, ramele tablourilor și oglinzilor și „casa" ceasului cu cuc...

— Mă uimești, Mihai !

— În ce chip, Ștefanelli ?

— Aproape că mă speriasem, în urmă cu un ceas : sîntem de trei luni la Viena, și în toate aceste luni nu mi s-a întîmplat să te aud rostind atîtea vorbe ca azi Și tocmai cînd eram gata să te laud, ai început iarăși să taci... să taci așa cum numai tu știi s-o faci, îngîndurat, aproape ostil...

— Și ce-i cu asta ? Nu-l avem cu noi pe Chibici ? El vorbește cît un întreg divan boieresc !

— Ți-am spus, tu taci altfel decît noi... Cînd taci și ne privești cu ochii țintă, ne îmbătrînești, Mihai. Ne grăbim să ne găsim vini imaginare... Astăzi, aruncînd

o privire, o *„repede ochire"*, cum îţi place să zici, prin manuscriptele tale, m-a cuprins un fel de frig...

— Mizerabililor ! Cine a cutezat să-mi devasteze scrinul ? Tu, Chibici ?

— Da' de unde, Mihai ! Am citit cîteva file... erau acolo, ştii, la vedere.

— Mă, pe care-l mai prind că-mi umblă prin hîrţoage, îl dezmoştenesc de prietenia mea.

Nu-l ascultă însă nici blîndul Chibici, pînă acum cîteva clipe speriat de vocea ameninţătoare a poetului, şi nici Ştefanelli. Amîndoi stau pironiţi cu privirea la o mescioară la care s-a aşezat o fată blondă, înaltă, şi un „ofiţir"...

— Mihai, ce-mi văd ochii ? Nu seamănă cu blonda noastră ?

— Ba da.

— Care blondă ? se află-n vorbă Chibici, mulţumit că discuţia a lunecat spre un nou subiect. Spuneţi-mi şi mie ce-i cu ea ? Ce-i drept, frumoasă damă !

— Ochi albaştri ca ai ei, Ştefanelli, nu se mai găsesc în tot imperiul...

— Mihai, mă tem că ai dreptate !

— Dar spuneţi-mi, frate, şi mie, cum şi ce-a fost, se tînguie Chibici, implorîndu-i.

— Pe scurt, încearcă Ştefanelli să-i potolească interesul, ieşeam într-o seară de la teatru cu Eminescu — cînd, ce să vezi, doi huligani atacau două doamne în plină stradă, pe Diangasse. Le-am apărat cum ne-am priceput — adică eroic — şi damele ne-au îngăduit să le conducem acasă. Mai mult, ne-au invitat la ceai. Cea mai frumoasă dintre ele, posedînd cei mai frumoşi ochi albaştri din Viena, n-a fost departe de a poseda şi ini-

mile domnilor studenți Eminescu și Ștefanelli. Ți-aduci aminte cum ne-a primit, Mihai ?

— S-a arătat plăcut impresionată de atențiunea noastră și s-a scuzat că ne primește în toaletă de toate zilele și fără să fie măcar frizată, căci, ne zise ea, se întîrziase frizeza, dar auzind de la cameristă că sînt domnii de-aseară, nu face etichetă cu apărătorii ei de ieri, și ne primește...

— ...ca pe niște vechi prieteni, se grăbește să continue Ștefanelli. Era îmbrăcată într-un admirabil capot lung de mătase albastră deschisă, gătită bogat cu dantele. Mînecile largi lăsau să se vază minunatele ei brațe rotunde și albe ca marmura și abia acum, la lumina zilei, puturăm admira acești ochi mari și frumoși, albaștri ca limpezimea cerului, care te fermecau cu privirea lor. Părul era despletit și atîrna în bucle blonde pînă în jos de șolduri, ținut după gît numai de o panglică albastră. Chibici, tu ne asculți ?

— Ba da, dar nu cu gîtul gol. Poruncește, rogu-te, Eminescule, încă un rînd de căni. Și nu mă mai chinuiți cu descripții, povestiți mai cu ocol...

— Chibici, ai fi lăsat dracului berea, dacă i-ai fi văzut părul ajungîndu-i pînă pe covór și pe care razele de soare îl prefăceau într-un caier de aur. Un înger și un demon laolaltă...

— Da ! măi băieți, dar nu uitați de bere...

— Ei, neamul nevoii, se supără Eminescu, să vină berea, dară, și să bem întru frumusețea blondei...

S-a făcut tîrziu. Cei trei prieteni calcă rar străzile adormite ale Vienei. Bate un vînt rece, prevestitor de zăpadă. Trăsurile s-au împuținat, și se sting, rînd pe rînd, ferestrele caselor vechi.

Se despart în fața casei în care e găzduit Mihai, pe Schaumbürgergasse la numărul 15.

— Mergem la Döbling, cu plugușorul, cum se vorbește ?

— Cu plugușorul ? Ce i-am putea ura Măriei-Sale ?

4

Döbling... În apropiere de Viena...

E 31 decembrie 1869.

Mica așezare, cu elegante vile și albe clădiri de sanatorii, e potopită în ninsoare.

Locatarul vilei cu porți de fier — încrengături de roze de tuci și frunze de stejar — cu larg peron de trăsuri și ferești cu vitraiuri, e fostul domn al Moldovei și Munteniei — unite — Alexandru Ioan Cuza. E bolnav, și în anii care au trecut de la detronarea pe care nimeni în țară nu izbutește s-o uite, frumosul lui chip a căpătat semne adînci, ale durerii, ale singurătății. Doar ochii mari scrutînd petalele verzi și galbene ale vitraiurilor păstrează, nestinsă, acea tînără lumină care îl va fi fulgerat cu un deceniu în urmă, în acel ianuarie care îl adusese pe el, colonelul Cuza, pe tronul lui Mihai Vodă Viteazul. În pribegie n-a adus nimic din podoabele ce împodobeau la Iași sau Cotroceni cabinetele sale de lucru : mesele de scris, sfeșnicele, oglinzile, săbiile ghintuite cu topaze și rubine au rămas departe de casa aceasta, în care oaspeții de toate orele sînt doctorii și

credinciosul său secretar, francezul Baligot de Beyne, pentru care, a împărți cu stăpînul pîinea surghiunului, a devenit singurul sens al unei existențe îndeajuns de bogate în evenimente spectaculoase.

— Vă rog să mă iertați că vă tulbur, un grup de studenți de la universitatea din Viena solicită îngăduința de a vă face urări.

— Să vină, să vină ! Fiți bineveniți, dragii mei ! Care e „căpetenia" voastră ?

E împins din spate cel care pare cel mai sfios și cel mai tînăr dintre studenții strînși „smirnă", ca într-un „careu" ostășesc.

— Dumneata ? Care e numele dumitale, domnule ?

— Eminescu... Mihai Eminescu.

— Ședeți — gazda le arată tinerilor veniți în încăpere cu duhul zăpezii de-afară fotoliile acoperite cu mătăsuri dungate, violacee — și din ce loc ești, domnule Eminescu ?

— Din Ipotești, Măria-Ta...

— Ipotești... Cred că am trecut prin satul dumitale. E un sat frumos ?

— E un sat mic și necăjit, Măria-Ta... Trecînd odată un episcop prin satul nostru, cercetîndu-și eparhia, s-a mîniat că nu e primit cu glas de clopote. Și i-a zis preotului : „Bine, părinte, se poate să mă primești așa, fără a trage chiar clopotul ?" „Preasfinției stăpîn, i-a răspuns bietul preot, sînt o mie și-o sută de cuvinte pentru a mă dezvinovăți". „Din mia și suta ceia de cuvinte, n-ai putea să-mi spui și mie cîteva ?" „Mai întîi de toate, Preasfinției, biserica noastră n-are clopot."

— Dacă are minți atît de înțelepte satul acela nu pare a fi de tot sărac. Mai știe domnul Eminescu și alte asemenea istorii ?

— Știu un fel de basm, despre nemurire...

— Sînt gata să-l ascult...

Ceasul bate ora în caseta-i din lemn de vioară şi tinerii, cu căciulile în mîini, gîndesc speriaţi că e ajun de An nou şi că alte griji îl aşteaptă pe fostul domn decît ascultarea poveştilor lor, dar Cuza le face semn, cu blîndeţe, să-şi alunge sfiala.

— Vizita voastră, dragii mei, e momentul cel mai de preţ al zilei acestea. Am astfel semn că Ţara nu m-a uitat. Vorbeşte, aşadar, tinere din Ipoteşti.

— La leagănul unui copil se coborîseră cele trei ursitori, menindu-i, una, tărie, alta, isteţime, a treia, mărire lumească. Muma copilului, nemulţumită că i se dăruiseră şi lui bunuri pe care le-au mai avut atîţia oameni, rugă pe cele trei zîne ca îndeosebi copilului ei să-i hărăzească ceva ce n-a avut încă nici un muritor. Cu întristare-i răspunse una dintre zîne : „Ca toţi oamenii, nici judeci, nici poţi judeca ceea ce ai cerut, totuşi îţi împlinesc dorinţa şi dăruiesc copilului tău tinereţe fără bătrînire şi viaţă făr'de moarte". Copilul creştea văzînd cu ochii într-o zi cît alţii într-un an şi, mînat de instinctul de neîmbătrînire şi de nemurire, sădit în pieptul lui, luă lumea-n cap, spre a mîntui împărăţiile de pieire, omenirea de duşmani. Trecu pe rînd cînd prin pustii, primejduite de zmei puternici — unde nici om, nici turmă nu putea petrece — şi ucidea pe acei zmei, deschizînd locuri aşezării oamenilor, cînd prin păduri locuite de fiare, pe care le nimicea făcînd drum vînătorilor şi cărbunarilor, cînd iar prin împărăţii înflorite şi vechi, prin oraşe puternice şi avute, pînă ce într-un tîrziu ajunse în palatul unei zîne aeriane, unde-l aştepta neîmbătrînirea şi nemurirea.

Aci petrecu trei zile în deplină linişte.

După trei zile, plecînd însă la vînat, adormi într-o vale frumoasă, în care pietre şi copaci, rîuri şi izvoare

începură a vorbi cu el şi a-i aduce aminte de casa părinţilor, de locurile părinteşti, şi tot amestecul acesta de vorbiri îl fermecă şi-l ademeni atît de mult, încît, cum se deşteaptă, încălică şi luă drumul spre casă. El adormise în valea „aducerii aminte". Cum ieşi din cercul magic al zînei, începu a nu mai cunoaşte lumea. Ajunse într-un loc, unde ştia că e un oraş mare, şi nu găsi decît ruine pe care păşteau caprele. Întrebă pe păzitor de nu ştia unde e oraşul cutare, dar acesta răspunse că neam de neamul lui nu pomenise acolo decît ruine. Trecu mai departe şi — unde fusese acum trei zile un pustiu întins — află un oraş mare. Ba, în piaţa oraşului văzu un grup de marmură care-l reprezenta pe el însuşi luptîndu-se cu un zmeu. El întrebă pe-un orăşean ce înseamnă acel grup. Acesta-i răspunse că acum cîteva sute de ani un viteaz, se zice, ar fi ucis un zmeu în locurile acestea care erau pustii, şi că de atunci încoace a fost cu putinţă să se aşeze oameni acolo şi să ridice acel oraş. „Dar bine, eu sînt acela", zise atunci cavalerul nemuritor.

Lumea ce se strînsese împrejurul lui rîse de dînsul şi-l crezu nebun.

Şi astfel, pe orişiunde trecea, pe orişiunde vedea înfloriri în urma faptelor lui, lumea-şi bătea joc de el, îl lua în rîs, nevoind nimeni să-l crează că el fusese acela care curăţise codrii de fiară şi pustiurile de monştri. Nu trei zile, cum i se părea lui, sute de ani trecuseră din timpul cînd el plecase în lume după nemurire...

— Să înţelegem că e vorba de o alegorie, domnule student ? îndrăzneşte Baligot de Beyne.

— Alegorie ? Poate. Cam astfel se întîmplă şi cu geniul neîmbătrînit al istoriei românilor...

După ce au petrecut cîteva ceasuri, pe care Ștefanelli le socotește înălțătoare, tinerii înfruntă nămeții drumului care apropie de Döbling Viena iluminată feeric.

Încîudat, ca totdeauna cînd socotește că a rostit prea multe vorbe, Mihai se răzlețește de grupul amenințat oricum de risipire (lipsește „pițula" providențială care le-ar îngădui să sărbătorească așa cum s-ar cuveni Anul cel nou), rememorînd minutele în care îi fusese oaspe celui rămas fără vatră... Fiindcă Eminescu îl iubește pe cel despre care știe că a fost izgonit de pe tron de *„o seamă de naturi criminale"* făcînd parte — spre rușinea țării și a oștirii — din puterea armată. După socoteala lui, mișcarea care l-a detronat pe Cuza, purtînd pe frunte *„stigmatul trădării"*, nelegiuita mișcare lovindu-l pe unul dintre cei mai iubitori de țară din cîți au cunoscut cronicarii, semănase rele și mai mari, neîntîrziind să „rodească"...

5

— Trăiască nația !

— Sus cu ea !

— Mihai, îngăduie-mi să ți-l prezint pe eminentul nostru confrate, poetul Ioniță Bumbac !

Chibici face un soi de plecăciune în fața poetului Bumbac, apoi încearcă s-o zbughească, dar e oprit cu vehemență.

— Nu mă părăsi, colega, vreau să discutăm cu domnul Eminescu în chestia unificării...

Mihai strînge cărțile depuse în chip de turn Vavilon pe singurul scaun din odaie și-l invită pe Bumbac să se așeze, nu înainte de a-i fulgera, conspirativ, pe Chibici cu o privire prevestitoare de seisme. Chibici ia inițiativa :

— Dragă Mihai, domnul Bumbac e, ca și tine, poet bucovinean, pumnulean „vîrtos" la minte, și cred că vă veți înțelege de minune.

— Chibici, nu îngădui nimănui să glumească pe seama fostului meu profesor !

— Îl accepți întrutotul, frate Eminescule ? voiește să se asigure Bumbac, despovărîndu-se abia acum de uriașa-i căciulă.

— Pe nimeni nu accept „întrutotul". Pumnul mi-a fost drag, și rolul lui în cultura românilor nu merită disprețul nimănui.

— Dar recunoaște, te rog — Bumbac se scotocește în misterioase buzunare ale vestonului cam cu zgîrcenie croit pe un trup de zdrahon — recunoaște că a impus unor gazete exprimări mai mult decît ciudate.

— Despre ce-i vorba ?

— Am tăiat cu foarfecele dintr-un ziar *„politicu și literaturu"* o dare de seamă despre o poezie ce m-am nevoit a compune, și care a văzut lumina tiparului în „Foisioara — Musa romana. Almanacu beletristicu pre anul 1865". Citesc : *«„La o virgina" de D. Bumbacu e un cîntecu în spiritu poporalu (elementulu acestui poetu) — Compusetiune intrana nu e fiind că objeptulu nu aduce ceva refereție, acela aduce numai o chiamare, în sîne simpla, carea nu poate da locu la conflipte. Limba e usioru, de tot usioru curgatoria (cunoscuta lucintia principala la Bumbacu) espresiuni idilice, originali, anudice tinerele, voiosiele, din încîntătoarea limba campana a ra-*

manasiului. „Funtasia" e o eschiamaţiune doreroasa în contra misielatii lumii carea numai în visu pare buna şi frumoasa». Ei ce zici ?

— Ce aştepţi să zic ? Pe Pumnul trebuie să-l iubeşti pentru ecoul avut într-o cultură aflată la răspîntii. Chiar mulţimea detractorilor îl recomandă ca pe un spirit mobil, incitant, împătimit în dragostea pentru binele naţiei. Şi mai e ceva : eu l-am citit cu evlavie pe Arune Pumnul, dar, mai ales, l-am ascultat. Şi ascultată, limba lui Pumnul era tot atît de minunată precum este cea în care scrie marele nostru Alecsandri, cel care într-un moment de strîmbă inspiraţie a compus vestitul şi hilarul „Ciune-Ciune".

Mihai nu găseşte că se cuvine să se mărturisească în faţa autorului de versuri „voiosiele", dar îşi aminteşte că moartea bunului profesor Pumnul îl făcuse să o rupă, practic, cu Cernăuţii studiilor gimnaziste. Întors de la înmormîntarea care-i storsese mari lacrimi de disperare, şi-a strîns cărţile, cîte le avea la gazdă, şi ajuns în grădina publică a oraşului, loc altădată de hîrjoană ori de nevinovate „petreceri galante", Mihai a procedat la o stranie „înmormîntare" a tomurilor în care fiecare filă părea caldă încă de respiraţia chinuită a marelui dispărut. Dintre cărţile abandonate sub o bancă a grădinii publice va fi păstrat poate numai *Lepturariul* de care nu avea să se mai despartă. Cîteva zile mai tîrziu, colegul Ştefanelli avea să-l surprindă transcriind pentru tipar versuri închinate lui Pumnul şi apărute într-o broşură cu titlu lung : *„Laecrimioarele învaeţaceilor gimnasiaşti d'en Cernaeuţi la mormîntul preaiubitului lor profesoriu Arune Pumnul raepaeusat într-a 12/14 zi din Ianuariu 1866".* Întors — pentru prima oară de bună voie la Ipoteşti — avea, tot pentru prima oară, să scape de mustrările căminarului. „De ce-ai fugit ?" l-a întrebat

Eminovici cu o notă de căldură în glas, pe care copiii n-aveau de unde s-o cunoască şi de care chiar Răluca îşi amintea ca de o nălucă, dintr-un timp îndepărtat. Mihai a început să plîngă : „Mai mult n-am ce face... Pumnul nu mai este, a murit..." S-a întîmplat atunci ceva neaşteptat, uimitor pentru familia Eminovicilor. Căminarul a început şi el să plîngă, apăsat, bătrîneşte, cu faţa cumplit urîţită, plîns, ca tot ce făcea în viaţă, exagerat, tunător. S-a ruşinat apoi de clipa de slăbiciune care-i dezvăluise cute sufleteşti — într-altfel atît de temeinic tăinuite — dar n-a întreprins nimic întru pedepsirea fugarului...

Posesorul voievodalei căciuli, pentru care abordarea subiectului Pumnul a fost un eşec în tentativa de a-l impresiona pe ipoteştean, e de mult, după propria-i expresie, „fermentul" *„Societăţii literare şi ştiinţifice"* întemeiate de către studenţii români aflători la Viena şi intrată în nechibzuită adversitate cu o altă societate, *„România"*, în ciuda faptului că mulţi dintre membrii amîndorura, plătind cotizaţie şi într-o parte şi în alta, deveniseră, inconştient la început, propagatori ai ideii de unire. Bumbac era încredinţat că Eminescu, devenit în octombrie 1889 „membru ordinar" al *„României"* şi „bibliotecar" al unei „comisiuni" de refacere a statutelor, poate fi mai lesne de cîştigat pentru ideia unirii societăţilor decît Ieronim Bariţiu, Ion Slavici ori Vasile Burlă, ca să numim numai trei dintre studenţii cei mai de frunte, cu cuvînt greu în adunări... Ceea ce s-a dovedit a fi foarte adevărat : încă din decembrie, înainte de vizita la Cuza, Eminescu se pronunţase cu hotărîre şi laconism : *„Propun unire necondiţionată ; minuţiozităţile numelui şi a statutului să se dezbată de societăţile întrunite !"*

Înainte de a risca (Bumbac își încheie de obicei cumplitele-i alocuțiuni cu interminabile lecturi de versuri), Chibici încearcă să-l „salveze" pe Mihai :

— Cred că e timpul să te părăsim, dacă am înțeles bine, în seara asta ai bilet la teatru... E timpul să te abandonăm frumoasei Baudius. Haide, Bumbacule !

Eminescu, iluminat de perspectiva sugerată atît de fericit de către Chibici, găsește cuvintele cu care să scape de Bumbac și își conduce pînă la ușă colegii, nu înainte de a-i șopti la ureche „paserei turcești" că după ce îl va fi lăsat în stradă pe „tinerellulu" cu „casiulla" se poate întoarce...

— Minunată ideia ta, cu teatru, iubite Chibici ! Ce se dă azi ?

— N-am habar.

— Poate vreo operă a britului ?

— Poate.

„Britul" e britanicul Shakespeare, pentru care Eminescu are o admirație fără margini. Shakespeare e astfel cînd *„geniala acvilă a nordului"*, cînd *„geniu puternic"* :

— Cînd iei în mînă opurile britului, spune Mihai trecîndu-și un pieptene prin coama neagră, opurile care par așa de rupte, așa de fără legătură în sine. ți se pare că nu-i nimica mai ușor decît a scrie ca el, ba poate chiar a-l și întrece prin regularitate. Însă poate că n-a existat autor tragic care să fi domnit cu mai multă siguranță asupra materiei sale, care să fi țesut cu mai multă conștiință toate firele operei sale ca Shakespeare, căci ruptura sa e numai părelnică și unui ochi mai clar i se arată îndată unitatea cea plină de simbolism și de profunditate care domnește în toate creațiunile lui.

— Mihai, cu tine omul nu mai poate uita de universitate. Lasă pe mîine dimineaţă prelegerile. Dar mîine, sînt sigur, ai să taci mîlc.

— Am venit aici în primul rînd să ascult... Şi să citesc. Vreau să refac — închipuită — toată „biblioteca" de-o viaţă a lui Pumnul...

— Şi Baudius ?

— Chiar într-atît îţi stă gîndul la teatru ?

— Ce, crezi că toţi am avut norocul tău să umblăm cu teatrul ?

Mihai rîde, sincer amuzat.

— Îl socoteşti noroc ?

— Păi altfel cum ? Cred că ai şi jucat. Fiindcă de, se cheamă că eşti băiat frumos... Eu...

— Da, Chibici — trage bine uşa după tine — am jucat, însă ca actor am avut o carieră, cum să spun, foarte scurtă...

— ...Meteorică.

— Într-un fel — asta pentru că ai găsit prilej de haz în destăinuirea mea. Am jucat într-o singură seară, în *„Răzvan şi Vidra"*.

— Cu mutra ta de armean cred că ai fost Răzvan.

— Da de unde ! Eram un biet cioban care vorbea în versuri nu de tot neroade. De pildă :

„Aşa ! Nu-i ceva uşor !
Vidra-i o fată semeaţă, bărcită cu gîndulie,
Care n-o să bage-n seamă nici chiar pe sfîntul Ilie !
Să iubească pe jupînul ? Dec ! Să-şi pună poşta-n cui.
Boierul ştiu c-o iubeşte, dar nu ea pe dumnealui !"

— Ce-i drept, nu-ţi dă furnicături. „Dec" ăla e grozav, îl spuneai bine ?

— Dec !

6

Eminescu și Chibici, cărora li s-a alăturat nelipsitul Ștefanelli, isprăvind cu bine, și în viață — vorba „paserei turcești" — adormitorul curs al lui Zimmermann, se îndreaptă spre Troidl, cafeneaua în care chelnerul Jean pare să devină un Mecena pentru studenții români pentru care paralele părintești par să vină pe drum cu carul cu boi.

— Cum a fost la teatru ? întrebă Isopescu, „bătrîn studinte" în Viena crăiască.

— Cum să fie, izbucnește Ștefanelli, mai bine l-ai întreba pe Eminescu. Numai pentru că frumoasa Augusta Baudius interpreta o rolă în *Regele Lear* (lasă că era atît de zugrăvită cu văpsele, încît părea muma pădurii), confratele ne-a tîrît cu două ceasuri mai devreme de deschiderea ușilor, ca s-apucăm loc la galerie. Era un ger cumplit și vîntul ne pătrundea pînă la oase. Înghețam de frig, și tot băteam din picioare ca să ne mai încălzim. Zgribuliți și tremurînd am rezistat pînă aproape de orele șase, dar eu unul nu mai puteam suferi gerul și-i zisei lui Eminescu să lăsăm dracului și pe Lear și pe Shakespeare și să ne ducem acasă. Eminescu n-a voit să părăsească postul său, iar eu am ieșit din mulțime înnebunit de frig. Cînd m-am întors m-am pierdut de domnul coleg pentru care canonul ciolanelor pare să fie prilej de desfătare... Dar încă nu mi-ai vorbit nimic despre surpriza pe care-am încercat-o, Mihai...

— Ce surpriză ? se îndeasă Chibici. De ce mă faceți curios ? Măcar tu, Ștefanelli, spune-mi despre ce surpriză e vorba, că Eminescu pare ferecat cu lacăt mînăstiresc.

— Îţi aminteşti cumva, admirabile al meu prieten Chibici, de istoria cu damele salvate din ghearele derbedeilor ? Dacă memoria te slujeşte cu credinţa cu care te serveşte meliţa gurii, află că cea mai frumoasă dintre ele, blonda cu păr pîn' la călcîie, demonul angelic cu ochii mai albaştri decît... decît ce, Mihai ?

— Descurcă-te singur.

— ...Mai albaştri decît — aceasta se va stabili ulterior, într-un conclav poeticesc — nu e alta decît...

— Decît ?

— Decît Augusta Baudius !

— E nemaipomenit...

— Şi nu ştii că unul dintre noi — şi mă tem, val, dragule Chibici, că nu vei fi tu acela — deţine în portofel dovada grozavă a preţuirii pe care magnifica blondă i-o acordă : o invitaţie acasă.

Actriţă la Hoffburgtheater, Augusta e posesoarea ochilor cei mai frumoşi dintr-un oraş în care frumuseţea nu e „plantă exotică", după cum o spune Mihai. Cu obsesia heraldică în stare să ne conducă la zugrăvirea, în închipuire, a unei „steme" a Ipoteştilor, putem face din „Baudius-Augen" un simbol al Vienei eminesciene.

Grupul, cu un Emînescu mai gînditor şi mai înstrăinat decît oricînd de larma prietenilor, de simpatica lor flecăreală, aşteaptă seara pentru a-l onora cu o vizită neaşteptată pe pictorul Epaminonda Bucevschi, cel care e de curînd în posesia unui pod spînzurat în preajma unui turn de catedrală, pod cu solemnitate declarat atelier. Împodobit cu uriaşe şi oribile gipsuri, reproducîndu-le pe cele cu care se înconjurase cîndva Goethe în casa de la Weimar, cu planşe colorate, fixate pe pînză, reprezentînd roci, cristale şi peisagii africane, atelierul pictorului bucovinean are, totuşi, un „aer" elevat, greu de asemuit

cu mizerabilele odăiţe în care locuiesc, în gazdă, studenţii români.

De sus, din cuibul sprijinit de-a dreptul de cer, cum spune fratele Epaminonda, se vede, întreagă, Viena peste care zăpada aşterne marmură fluidă. Se văd sulițe de metal aşezate cu turnuri monstruoşi deasupra catedralelor cu clopote încremenite. La Schönnbrunn, în uriaşul castel al împăraţilor se aprind, în sfeşnice de aur, lumînările cinei. Se despăturesc ţesăturile scumpe, sînt aşezate talerele de argint şi tacîmurile cu cozi sculptate. Palatul e sever, în ciuda coloanelor faţadei, îndulcind cu alb repetarea obsesivă a ferestrelor, iar arborii, grupaţi în pîlcuri lipsite de simetrie, par la orele serii tabere războinice, în aşteptare. Acoperişurile de ardezie sînt de zăpadă acum şi, în palatul cu odăi multe cît zilele anului, oglinzile sînt martore ale unor petreceri cu fantome.

Şi iată Universitatea. Patru coloane subţiri susţin friza elină a peronului, şiruri de ferestre mărunt zăbrelite se continuă, egale, adăpostind dincolo de ele cancelariile, iar în margini, turle bombate dau clădirii un aspect de fort militar. În faţa intrării principale e o statuie din care nu se mai văd decît largi aripi ninse. Monumentul e salvat, în banalitatea lui, de soclul care reface în plină piaţă vieneză ceva din obeliscul din Halicarnasul egiptean. Burghtheatrul, sufocat de mici şi graţioase palate, pare, cu uşi şi coloane disimulate, un scrin cochet, tăiat din lemn vechi. Vecinătatea fierbinte a ordinelor arhitecturale circumscrie faţade de gotic tîrziu pe fondul de o stranie muzicalitate al palatelor zidite pe temeiurile barocului rococo, sumbre grilajuri de fier ori de tuci adăpostesc grădini cu fîntîni diafane, în care graiul apelor e întrerupt acum...

Iată pădurile din Grinzing, templul lui Tezeu din Volksgarten şi iată Hoffburgtheater-ul blondei Baudius.

— Ai spus ceva, Ştefanelli ?

— Iartă-mă dacă te întrerup din contemplare, dar mă străduiesc de un sfert de ceas să te prezint gazdei noastre, bravul şi dulcele Epaminonda.

— Şi brav, şi dulce ? E destul de complicat.

Bucevschi, gata să-l fărîme în îmbrăţişare, e bucuros să-l întîlnească pe poetul ajuns la porţile gloriei. Fiindcă a tipărit versuri la Pesta, în „Familia" orădeană a bătrînului Vulcan e — şi nu doar pentru el — o promisiune de adevărat paradis.

— Regret că nu-s portretist : te-aş picta în chip de Sînt Gheorghe ucigînd balaurul...

— Nu e prea măgulitoare ipostaza în care mă aşezi...

— De ce, domnule Eminescu ? Eu l-aş picta pe Sînt Gheorghe înjunghiind fiara, dar purtînd un abur de melancolie pe chip...

Pictorul dispare la timp pentru a nu-l sili pe Mihai să se rostească mai mult decît socotea că s-ar cuveni.

Se apropie din nou de geam. Ninsoarea a stat. Îşi spune : *«Dincolo, în zare, pînă sub fruntea codrilor, e o mică lume ; un fel de nepăsare mă cuprinde, mă simt plutind pe valul unei vieţi neînţelese şi pe lîngă această natură veşnic frumoasă şi iubirile sfărîmate mi se arată toate străduinţile omeneşti, toate părîndu-mi numai întruchipări ale firii neîmpăcate. Şi iată-i pe oameni... Iată-l pe acest biet astronom, sudoarea i se varsă şiroaie peste faţa zbîrcită. Ochiul i se afundă în adîncimile cerului şi prin îngustul său ochean iscodeşte sfere nezărite, le măsoară şi le cîntăreşte zborul. Mai încolo, iată-l pe filozof, o, iată-i clocind lîngă masa sa, sub lampa-i fulfiitoare. Pana îi înţepeneşte în mînă, gîndul său şi-l cîntăreşte singur, dar unde-i cumpăna ? O caută, curînd alunecă peste hotarele realităţii, robit de uriaşe nebunii şi, supus de ele, mînjeşte coalele albe de hîrtie. Şi iată*

un om cu un craniu în mînă ; îl azvîrle, apucă unelte şi începe să-l desfacă, şi lumea gîndurilor se rostogoleşte prin orbitele goale. Aş vrea să-ţi strig, umbră trudită : „Încearcă ! Adevărul va fi al tău"...».

— Admiri Viena ninsă, domnule Eminescu ?

Pictorul îi întinde o cupă.

— Încep să mă deprind cu oraşul. Deşi... mă încearcă adesea dorul după necăjitul nostru Botoşani, după vreo tîmplă de mînăstire ori vreun cerdac de casă veche, cu stîlpi subţiri... Ce pictezi, frate Epaminonda ?

— Aprofundez un moment din Homer : îmbătrînit, Ulisse se înfăţişează Penelopei.

— Interesant, nu zic...

— Are poetul a-mi reproşa ceva ?

— Nu, mă gîndeam doar la alte tablouri pe care mi-ar fi plăcut să le văd scoase de penelul dumitale din oala cu văpsele... De pildă, tînărul Ştefan primind binecuvîntarea mitropolitului Teoctist, la Direptate. Eu sînt moldovean, domnule Bucevschi...

— Are dreptate Mihai, intervine Chibici, s-ar cuveni să vorbim despre o întoarcere a lui Ştefan !

— Just ! Epaminonda, ar trebui să-ţi încerci puterile cu un subiect mai fierbinte, conchide Ştefanelli.

Pictorul încearcă să se apere :

— Nu tăbărîţi pe mine, fraţilor ! L-aş picta bucuros pe Ştefan, dar nu-i ştiu chipul.

Eminescu se înfurie :

— Bate mînăstirile, cercetează frescele şi patrafirele pe care i s-a zugrăvit chipul, rîcîie pisaniile pe care curge de o jumătate de mileniu ceara, caută-l, află-l pe voievod. Ori du-te şi îngenunchează în faţa gropniţei de la Putna !

— Voi găsi acolo chipul lui Ştefan ?

— Nu. Chipul viteazului nu se mai află.

— Ce s-a întîmplat cu el ?

— O întreagă poveste.

— Spune-o, şi vom vărsa o lacrimă, în plină Vienă, pentru domnul nostru Ştefan.

— O lacrimă ? se nedumereşte Eminescu. Nu, noi nu se cade să-l plîngem. El pare să ne zică, de dincolo de lespedea împodobită cu frunze de acant : „Ce mă plîngeţi pe mine, că nu sînt de plîns. Mi s-a hotărît bucuria dreptilor, care n-au făcut lucruri vrednice de lacrimi !“ De plîns e ţara, care prin moartea lui, totuşi, n-a fost scutită de cea mai aspră trunchiere !

— Spune-ne legenda, Mihai...

— La Putna, un călugăr bătrîn mi-a arătat locul înăuntrul bisericii, în care stătea odată aninat portretul original al lui Ştefan Vodă. După original, el a fost mic de stat, dar cu umere largi, cu faţa mare şi lungăreaţă, cu fruntea lată şi ochii mari, plecaţi în jos. Smad şi îngălbenit la faţă, părul capului, lung, acoperea umerii şi cădea pe spate. Căutătura era tristă şi adîncă, ca şi cînd ar fi fost cuprins de o stranie gîndire... Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci pietre nestimate. Un glob pămîntesc aflat pe cercul de margine al acestei coroane era la rîndu-i înconjurat de alte, subţiri, şiruri de pietre scumpe. Îmbrăcat era Vodă într-un strai mohorît cu guler de aur, iar pe gît îi atîrna un engolpion din pietre şi mărgăritare. Cîmpul portretului era albastru, în dreapta şi în stînga chipului perdele roşii. Am întrebat ce s-a făcut cu originalul ? Călugărul a răspuns ce însuşi auzise. Într-una din zilele anului 1777, la miezul nopţii, Buga, clopotul cel mare, a-nceput să sune de sine, întîi încet, apoi tot mai tare şi mai tare. Călugării, treziţi din somn, se uitară în ograda mînăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului, ce creştea treptat, biserica se lumina de sine

înăuntru de o lumină stranie și nemaivăzută. Călugării coborîră într-un șir treptele chiliilor, unul deschise ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu și în biserică era întunerec des. Candelele pe mormîntul lui Vodă se stînseră de sine, deși avusese untdelemn îndestul. A doua zi, portretul Voievodului Moldovei era atît de mohorît și de stîns, încît pentru păstrarea memoriei lui un călugăr, ce nu știa zugrăvi, a făcut copia ce există astăzi. Aprinde-se-vor candele pe mormînt ? Lumina-se-va vechiul portret ?

7

A schimbat multe gazde în Viena, gata lesne să-și suie în birjă puținul „calabalîc", ori, cînd lipsa de bani era, ca de obicei, presantă, să-l care în spinare. Din Porzellangasse, numărul 9, în Schaumbürgergasse numărul 15, ori în Landstrasse-Gärtengasse 5, ori Kollergasse 3, sau, în sfîrșit, în Radetzkystrasse, Mihai treceą ca dintr-o odaie într-alta. Cînd strîmtorarea (reală ori nu) a chimirului bătrînului Eminovici îl lăsa pe Mihai datornic la mai toți prietenii (*„Cocinschi 70 fiorini, Andreevici 50, Slavici 8, Mărginean 1, Magda 20"* — caligrafia el, cu contabilicească pedanterie, în copioase liste de datorii), la Jean, chelnerul de la „Troidl", ori la băcanul vînzător de cafea („amor" statornic, cafeaua), nu-i rămînea alta de făcut decît să bată depeșe nervoase la Ipotești ori să se jăluie lui Șerban, frate mai mare (dar nu mai

căpătuit) : *„Ce poziţiune mi se creiază, de exemplu, cînd acum, la Anul nou, n-aş avea bani sau cînd voi să mă mut. Termine de mutare, termine de plată — în fine, terminele dătătoare de măsură sînt la zi întîi. La întîi ianuarie orice om e silit aicea să dea bacşişuri pe cel puţin cîte-un fiorin — la birt, la cafenea, în fine pretutindeni.“* Sărac într-atît era studentul Eminescu, încît îşi îngăduia înduioşătoare precauţii, chiar în raporturile epistolare : *„Matei să nu-mi trimită scrisorile nefrancate, după cum mă ameninţă, căci îi cunosc scrisoarea şi nu le voi primi. Trebuie să plătesc cîte 22 de cruceri pe fiecare...“*

Cînd, după zile ori săptămîni de hibernare în odăiţa-i chilie simţea nevoia unui prînz cît de cît îndestulător, înşfăca hainele (puţine şi ele) şi mergea să le lase zălog. Se întîmpla să le şi scoată de sub amanetare, de cele mai multe ori însă nu, dar vestimentaţia nu-l captiva într-atît, încît să devină mai grijuliu. Redingota doar (cam veche, e drept, cam roasă pe la mîneci, e drept), ajunsă nu se ştie cum în „garderoba“-i sumară, avea regim de excepţie faţă de vestoanele „nemţeşti“ ori „clasicii“ nădragi, cu uşurinţă jertfiţi. Nerenunţînd cu nici un chip la redingotă, îşi păstra, intactă, o rezervă „romantică“, în stare să-i asigure minimul de prestanţă în dificilele tratative cu anticarii cărora le vindea, cu durere, cărţi cumpărate cu bani „grei“ în momente euforice. Aceeaşi prestanţă, aceeaşi figură enigmatic-demnă impunea şi la patronul birtului „Zu den drei Tauben“ de pe Marokanergasse, blajinul „tata Will“ oricînd gata să-l crediteze cu un şniţel ori cu un gulaş apetisant, pe el ori pe nelipsitele-i umbre : Chibici, Ştefanelli, Morariu şi — în lunile din urmă — Ieni Slavici. O asemenea masă, departe de a fi un eveniment, „un regal“, era consemnată totuşi, cu obiectivitate, ca un dar providenţial. „Regalul“ purta

numele de „Bischoff" ! Cînd aveau bani să meargă la „Bischoff", prînzul ori cina deveneau spectacole. Peste fiecare masă se aplecau, din ciuberele lor uriaşe, plante tropicale cu frunze-urechi de elefant, pe faţa de masă solniţele de argint, tacîmurile grele şi mulţimea de cupe cu crin filigranat sticleau sărbătoresc şi dintre „zăpezile" de cleştar şi argint urcau, în vase subţiri, tije de flori leneşe, mereu atemporale, spre stupefacţia băieţilor pentru care florile avînd o „vreme" a lor, redeşteptarea în serele iernii o socoteau o operaţie alchimică. Chelnerii cu tîmple pudrate nu aveau acel aer grăbit, stupid-comunicativ şi cu ofensă „familiar" al cavalerilor halbelor şi „vurstilor" din bodegi, ci interogau somnolent, cu voci muzicale, şi nu scăpau prilejul de a li se adresa cu „domnilor !" şi nu cu „băieţi" ori „domnilor studenţi"...

Într-o seară fericită, seară de „Bischoff"...

*

— Sînteţi invitaţii mei !

— Dar cum, Eminescu ? Acum un ceas n-aveai de-o cafea, de unde parale ?

— Ce-ţi pasă, Ieni, duceţi-vă la „Bischoff", iar tu, ca ardelean cu purtări ceva mai îngrijite ca ale noastre, aşează-te în capul mesei şi comandă. Comandă ce-ţi trece prin cap.

— Dar tu ?

— Eu lipsesc vreme de un ceas.

— Blonda Baudius ?

— Nu pune întrebări !

— Altfel n-ai fi în redingotă.

— Ce-ţi pasă ! Executarea ! Doar eşti şi catană, Ieni Slavici din Şiria...

Începută timid („Dacă nu vine ? Dacă îl fermecă blonda şi uită de noi ?"), cu cîte-o căniţă de bere şi un

insignifiant cîrnăcior, masa se animă abia la apariția lui Mihai. Frumos, cu obrazul alb răsărind din gulerul „ultrafin" al redingotei, cu frunte înaltă, de gînditor („eine Denkerstirne"), cu un aer de virilă melancolie pe chipul umbrit de gene neverosimile, Eminescu e, ceea ce remarcă ieni din Șiria, abia acum :

— Fain bărbat Eminescul !

— Adevărat, e de părere și Ștefanelli, care-l știe de-atîta vreme, încît constatarea auzită i se pare neobișnuit de nouă. Prea deprins cu colegul de „gimnaziu", dar mai mult de hîrjoană, îi era greu să vadă în „băiatul strengar" altceva decît era el însuși, un „june" cu mustața mijită anevoios, darămite un „bărbat frumos"... N-ar fi exclus ca steaua de la Hoffburgtheater să „citească" mai bine decît Ștefanelli pe fostul „școlar", „privatist", sufler de teatru, ajuns, în capitală de imperiu, domn' student...

— Trăiască nația !

— Sus cu ea !

E salutul lor nelipsit, și el nu sună, cel puțin pentru ei, nefiresc. În ceea ce-l privește, Mihai știe că nu se poate acuza de lipsă de pioșenie : el îi aduce Vieneigazdă cuvintele de laudă pe care le merită frumusețea-i galantă, dar e departe de a fi un admirator al curtii vieneze pe care o gîndește cu asprime patetică, așa cum judecă în genere imperiile. Pentru el, golul sufletesc i-ar face pe slujitorii blazoanelor imperiale să-și caute „compensație" în glorii sîngeroase și în cuceriri, o barbarie spoită cu frac și mănuși caută a stăpîni pămîntul, impunînd o ordine și o cultură care — în țara sa — n-ar avea șanse să dăinuie, lipsindu-le „rădăcinile subiective" în stare să le dea consistență.

Salutul are, așadar, acea ostentație capabilă să-i facă pe studenții români să nu se simtă în somptuoasa Viena, ceea ce de fapt sînt : rude sărace.

— Trăiască națiа !

— Sus cu ea !

Un surîs fin destinde mustața-tăciune a poetului. Simte că așteptarea le-a umplut ochii celor trei prieteni cu o lumină negrăit simpatică, un aer ușor hilar, ușor copilăros.

— Susții ?

E vorba de „festin".

— Susțin.

— Nu te-ntrebăm cum a fost „joia" Augustei Bandius, dar tu, în semn de recunoștință, ai putea comanda ceva mai... consistent. Ni s-au lipit burțile în spătarele de pai ale jeților.

— O clipă, Morariule...

Un semn, și bătrînul chelner primește o comandă pe care studenții o socotesc sardanapalică.

— Ai cerut și caviar ?

— Și.

— Biftec ?

— Și.

— Vin ? Cîte pahare ?

— Carafe ! Una de căciulă.

— Plecăciune, Mihai !

— N-ai de ce, Ștefănelli.

Vinul alb are o mireasmă ușoară, de măr despicat, și masa miroase neașteptat a han moldovenesc, a „acasă", un acasă cu fum de bucate și pîine aurie...

A doua zi, Ștefanelli, mahmur, se deșteaptă cu vădită neplăcere și, înainte de a-și zgîlții confrații, rămași

peste noapte la el, îi cere bătrînei gazde hainele „de gală" în vederea cursului de Drept roman cu pedantul și ceremoniosul profesor Ihering.

— Vi le-am adus, da' nu văd cum se-mpacă vestonul negru cu pantaloni verzi ?

— Păi, de ce verzi ?

— Așa, că alții n-aveți !

— Dă-mi-i pe cei negri.

— O, Jessus ! Domnul voiește să glumească, dar ați trimis aseară un bilet prin domnul Eminescu și ați cerut pantalonii...

— Așa ? Da... cred că-mi amintesc.

Cînd gazda se strecoară din odaia în care șirianul mai sforăie, cu capul pe-o biblie, iar Eminescu strînge la piept un drot scos al sofalei, Ștefanelli își urlă „dreptatea" :

— Ce-ai făcut, Mihai ?

— Cum ? Ce ?

— Ce-ai făcut, mizerabile ? Trezește-te ! Mi-ai vîndut nădragii.

— Vîndut.

— De ce ?

— Ce era să fac ? Erați lihniți de foame...

— Da' bine, se poate asta ?

— Se poate.

— De ce nu i-ai vîndut pe ai tăi ?

— Imposibil.

— De ce imposibil ?

— Pentru că n-am două perechi !

Rîsete homerice. Jignind desăvîrșita eleganță a domnului profesor Ihering, Ștefanelli îl va aștepta, la locul lui, în primul cerc de amfiteatru, cu oribilii pantaloni verzi...

8

Prietenii ştiau : Mihai are să dispară iar, potrivit unui ritual care-i uimeşte, o săptămînă întreagă din mijlocul lor. Cu un vraf de cărţi noi, „închiriate" de la bibliotecă (preţul : un fiorin), cu o provizie respectabilă de cafea şi cu provizia de spirt, necesară „lămpuşoarei" mereu aprinsă pe masa cu sute şi sute de „manuscripte" tainice, Mihai — care a „rărit-o" binişor cu cursurile, şi care se dedă numai solitarelor ospeţe de lector pasionat al tomurilor frumos brăcuite — se îndreaptă spre odăiţa lui, vecină cu imperiile şoricărimii din casa respectabilă în care a găsit adăpost, odaie pe care, în hotar cu cerul o numeşte, cu o licenţă deocamdată numai de el acceptată, „susă".

— Spre odaia „susă", aşadar.

Ieni îi caută tovărăşia.

— Te însoţesc numa' cîţiva paşi.

Răspunde morocănos :

— Bine. Cîţiva...

Şirianul recunoaşte cu greu în noul său prieten pe „Lucullus"-ul de aseară, începînd cina cu aristocratică morgă şi sfîrşind-o cu :

„Eu sînt Barbu Lăutaru
Starostele şi cobzarul
Ce-am cîntat pe la domnii
Şi la mîndre cununii..."

Dacă patronul „Bischoff"-ului n-ar fi avut reaua inspiraţie de a-şi podi locanta cu parchet de nuc şi ar fi lăsat

sub picioarele meselor numai o subțire oglindă de „lutișor" ca acasă, în casele românești de la miazănoapte, e limpede că versurile

„Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc"

ar fi fost subliniate de vreun joc grav, cu pas mărunt, ca în horele bătrînilor de-acasă...

Dar numai Ieni a înțeles că Eminescu „scrie", și îl înțelege, ca unul care mîzgălește și el hîrtia și, mai ales, ca unul care știe să-și țină sub lacăt taina, misterioasa deprindere de a angaja la orele nopții și alte mai sobre dialoguri decît cele cu tovarășii de „zburdălnicii".

Pe Mihai cel adevărat el îl bănuie aplecat asupra mesei, cu obrazul iluminat de lumînarea ieftină, cea afumînd și sfîrîind, lăcrimînd cu pocnituri în sfeșnicul de tinichea, și îl vede așternînd rînduri mărunte pe file de mătase.

Trece o trăsură cu arcuri învolte, muiată în lac negru, cu poclitul pictat cu îngeri și arbori. Pe capră, vizitiul „oficiază" în ceremoniosul drum spre Prater...

— Ferește-te !

Mihai îl împinge pe domol-netulburatul Slavici peste care, i s-a părut, erau gata să treacă uriașii cai cu coame lungi...

— N-ai grijă ! Calul nu-l supără pe om, îl ocolește.

— Totdeauna ?

— Aproape... Știi, el ne vede uriași...

— De unde știi ?

— De la tata. Altfel ne-ar ucide, poate, da' ochiul lui e într-așa fel bombat, încît pare a fi un cleștar micșorător.

— E frumos, chiar de nu-i așa...

— Noaptea însă și fiarele pădurii ne văd mai mari : lupul, rîsul, vulpea.

— Și ziua ?

— Nu s-ar teme de noi, dar nu ne văd...

Ieni are glasul molcum, rostește cuvintele cu anevoință parcă, dar le insuflă un fel de claritate, de lumină caldă, de adevăr naiv...

— Te las, Ieni !

— Mîine vii ?

— La Universitate ? Nu cred.

— Nici la cafenea ?

— Nici...

Mihai urcă treptele de piatră, în vreme ce Ieni, pentru care cuvintele nu pot avea curgere precipitată, mai caută încă vorbele ce l-ar putea smulge pe poet sihăstriei. Stă în stradă, pînă cînd i se pare că poetul a ajuns în odaia pe care, dealtfel, n-o închide niciodată cu cheia.

Aprinsă, mașina de cafea își cheltuie mărunt flacăra albastră, în vreme ce Mihai alege dintr-un top de hîrtie cîteva file mari, rigide ca frunzele uscate, deschide călimara și, aplecîndu-se peste masă, aproape s-o atingă cu fruntea, scrie încet, cu litere îndelung chibzuite, murmurate în singurătate și lăsate să curgă apoi, prin vîrful peniței, pe neaua sticloasă...

Versuri.

Ca în nopțile în care, în preajma lui Pumnul, încerca să se descarce de muzica unor cuvinte doar de el auzită, mărturisită doar lui. E ascunsă într-un fund de ladă broșura „lăcrimoasă" scoasă la moartea Pumnul-ui, cu versurile „privatistului Eminoviciu". Sînt bine tăinuite,

între maldăre de file şi cărţi vechi, poeziile tipărite în „Familia" bunului Vulcan... (*„Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a surprins plăcut...*") Botezat cu numele atît de repede lipit de fiinţa lui, Eminescu, de parcă niciodată n-ar fi existat copilul Eminovici Mihai, şi-a ferit rîndurile tipărite de ochii celor din jur. Ar avea, oare, căminarul cuvinte mai binevoitoare despre un tînăr autor de versuri, decît a avut despre oamenii „căruţelor cu paiaţe" ? Cu hotărîre nu... Ar ajunge ceva din murmurul nelămurit ce i se dăruie auzului lui, la urechile Ralucăi, deprinsă cu căderea în sertare, ca oseminte în racle, a tacîmurilor cinei, a cuţitelor aprige cu lamă lată, ori a linguriţelor clinchenitoare ? L-ar asculta Şerban, cel veşnic mohorît ? L-ar fi înţeles moş Miron prisăcarul ? Nu, el ar fi ascultat evlavios, ca un creştin trăit în respectul bucoavnei scrise, apoi ar fi adormit, cu tîmpla de argint lipită de pereţii unui stup şi, atunci cînd în aer va fi curs ultimul vers, speriat de tăcerea brusc lăsată, ar fi sărit, cu mîna dusă la ureche, ca omul gata să asculte porunci : „Ha ?"

Harieta ?

Da, ea s-ar tîrî din pătucul ei de prunc schilod (ca să se ţină cît de cît în jalnic echilibru, tîrăşte după ea ghiulele ca de ocnaş, de care numai în sicriu se va despărţi)... Ar veni, şi la auzul versurilor s-ar rosti în felul ei, ar săruta scrisa ca pe busuiocul icoanei şi-ar plînge intens, „muiereşte", ar plînge gospodăreşte, cu o anume temeinicie a lacrimei, asemeni oamenilor mari.

Efrosis ?

Ce cuvînt ! Nu i-a mai rostit de mult numele...

Efrosis, mica artistă a trupei Tardini, fata plăpîndă, cu ochi mari și negri, fata cu dinții atît de albi, încît, cînd rîdea, Mihai trebuia să-și închidă ochii arși de o dulce, furnicătoare durere. Și era grav ; el era suflerul trupei și nu trebuia să piardă șirul... Efrosis, care nu-și știa niciodată pe dinafară „rola", se baza cu dreaptă temeinicie pe serviciile lui Mihai, pe care-l numea „pajul" ei, al „ei și numai al ei", și care-i făcea „scene" de gelozie doamnei Tardini cînd aceasta se întîmpla să-și odihnească mîinile cu degete răsfirate în părul timidului „paj". Și asta se întîmpla destul de des. Efrosis, fata cu brațe albe ca petala crinului, „mireasa" nopților de nechibzuite închipuiri ale suflerului...

Dacă se gîndește bine, nu-și mai reamintește, ca odinioară, trăsăturile Efrosis-ei. Ține minte doar încălțările ei ; de acolo, din cușca de lemn, el îi vedea pantofii, papucii, colțunii, sandala, pînă mai sus, la rochii, pleoapele lui n-ajungeau...

L-ar asculta Efrosis, cea cu buze roșii și cu pantofi roșii ?

Nu.

(— „Eu... eu v-am scris o poezie". Îi spune „La o artistă". Se dedică artistei Eufrosina Popescu."

— „Și nu vreai să mi-o citești ?"

— „Ba da..,"

— „Atunci te aștept mîine dimineață în vagonul meu...")

Și s-a dus. A bătut (auzit ? neauzit ?) în ușița căsuței-vagon, și a văzut-o pe frumoasa Efrosis vorbind cu un domn urît. Apoi ea l-a invitat să șadă, domnul a plecat, și, aranjîndu-și buclele care-i cădeau pe frunte, l-a pus să-i citească poezia...

LA O ARTISTĂ

Ca a nopții poezie,
Cu-ntunericul talar,
Cînd se-mbină, se-mlădie
C-un glas tainic, lin, amar,
Tu cîntare întrupată!
De-al aplauzelor flor,
Apărînd divinizată,
Răpişi sufletu-mi în dor.

Ca zefirii ce adie
Cînturi dulci ca un fior,
Cînd prin flori de iasomie
Îşi sting sufletele lor,
Astfel notele murinde
Blînde, palide, încet,
Zbor sub mîna-ţi tremurînde,
Ca dulci gînduri de poet.

Sau ca lira sfărîmată
Ce răsgeme-ngrozitor,
Cînd o mînă îngheţată
Rumpe coardele-n fior,
Astfel mîna-ţi tremurîndă
Bate-un cîntec mort şi viu,
Ca furtuna descrescîndă
Care muge a pustiu.

Eşti tu nota rătăcită
Din cîntarea sferelor,
Ce eternă, nefinită,
Îngerii o cîntă-n cor?

Eşti fiinţa-armonioasă
Ce-o gîndi un serafin,
Cînd pe lira-i tînguioasă
Mîna cîntecul divin ?

Ah, ca visul ce se-mbină
Palid, lin, încetişor,
Cu o rază de lumină
Ce-arde geana ochilor ;
Tu cîntare întrupată !
De-al aplauzelor flor
Dispărînd divinizată,
Răpişi sufletu-mi în dor.

Efrosis nu i-a adresat nici un cuvînt. L-a întrebat numai „ce se dă diseară", ce piesă, şi el i-a spus, şi ea l-a condus pînă la uşă, i-a surîs şi i-a zis cum îi zicea mereu cînd glumea cu el (dar acum nu glumea, cel puţin aşa i se părea lui) : „Treci în cuşca ta, lighioană mică !"

— Nu, Efrosis n-ar înţelege... Adio, Efrosis !

Dar dacă...

Dar dacă şi-ar trimite versurile la Iaşi, la „Convorbiri literare" ? Acolo e domnul Titu Maiorescu, acolo foarfeci severi sfîşie fără ezitare corăbiile de hîrtie ale nenorocoşilor începători, iar răspunsurile-ghilotină sînt culese cu literă abia zărită, în coada revistei : „Aberaţii" sau „Producţii fără valoare !"

Un plic. Un plic pentru proaspăt-caligrafiatele versuri. Ce va spune boierimea spiritului, citindu-le ?

Peste cîteva luni va citi cu spaime puţinele rînduri de „corespondenţă" pe care convorbiriştii le-azvîrlă acolo unde litera e ca piciorul de furnică, subţire...

9

VENERE ŞI MADONĂ

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gîndea în basme şi vorbea în poezii,
O ! te văd, te-aud, te cuget, tînără şi dulce veste
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie,
Braţ molatic ca gîndirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţii de femeie,
A femeiei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd.

Fafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,
Suflet îmbătat de raze şi d-eterne primăveri,
Te-a văzut şi-a visat raiul cu grădini îmbălsămate.
Te-a văzut plutind regină printre îngerii din cer

Şi-a creat pe pînza goală pe Madona Dumnezeie,
Cu diademă de stele, cu surîsul blînd, vergin,
Faţa pală-n raze blonde, chip de înger, dar femeie,
Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin.

Astfel eu, pierdut în noaptea unei vieţi de poezie,
Te-am văzut, femeie stearpă, fără suflet, fără foc,
Şi-am făcut din tine-un înger, blînd ca ziua de magie,
Cînd în viaţa pustiită rîde-o rază de noroc.

Am văzut faţa ta pală de o bolnavă beţie,
Buza ta învineţită de-al corupţiei muşcat,
Şi-am zvîrlit asupră-ţi, crudo, vălul alb de poezie
Şi paloarei tale raza inocenţei eu i-am dat.

Ți-am dat palidele raze ce-neonjoară cu magie
Fruntea îngerului-geniu, îngerului-ideal,
Din demon făcui o sîntă, dintr-un chicot, simfonie,
Din ochirile-ți murdare ochiu-aurorei matinal.

Dar azi vălul cade, crudo ! dismețit din visuri sece,
Fruntea mea este trezită de al buzei tale-nghеț
Și privesc la tine, demon, și amoru-mi stins și rece
Mă învață cum asupră-ți eu să caut cu dispreț !

Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nșelăciune
De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir,
O fecioar-a cărei suflet era sînt ca rugăciunea,
Pe cînd inima bacantei e spasmodic, lung delir.

O, cum Rafael creat-a pe Madona Dumnezeie,
Cu diadema-i de stele, cu surîsul blînd, vergin,
Eu făcut-am zeitate dintr-o palidă femeie,
Cu inima stearpă, rece și cu suflet de venin !

*

Plîngi, copilă ? — C-o privire umedă și rugătoare
Poți din nou zdrobi și frînge apostat-inima mea ?
La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adînci ca marea
Și sărut a tale mîne, și-i întreb de poți ierta.

Șterge-ți ochii, nu mai plînge !... A fost crudă-nvinuirea,
A fost crudă și nedreaptă, fără razem, fără fond.
Suflete ! de-ai fi chiar demon, tu ești sîntă prin iubire,
Și ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.

10

După expedierea scrisorii către „Convorbiri", izbutită după lungi ezitări, viața lui Mihai în Viena crăiască s-a continuat ca și pînă atunci, fără elemente spectaculare, pe un fond de aparență cenușiu, de studiu și exercițiu solitar, punctat arareori de către vreuna din tot mai „palidele" și mai inconsistentele „petreceri" studențești. Mihai nu ajungea — și nu încerca — să-și poată schimba deprinderile cu lesniciunea cu care schimba gazdele, și prietenii reușiseră în curînd să-l cunoască astfel încît, urnindu-l pentru o seară din fața călimării și a lămpii de cafea, să nu zdruncine ritmul de viață pe care, probabil fără s-o știe, și-l impunea cu sporită temeinicie ipotești eanul.

I se întîmpla să se instaleze în amfiteatrul universitar ca un oaspe tot mai rar, timpul neîngăduindu-i să audieze cursuri șterse, lipsite de interes, cu atît mai mult cu cît ceea ce își dorea la isprăvirea anilor de studiu (dar își dorea, într-adevăr, să sfîrșească studiile începute ?) nu era clasic-jinduita „patalama", ci bucuria spiritului, superioară, de a-și hrăni setea de învățătură. Patalamaua l-ar fi instalat confortabil pe scaunul unei catedre din țară (la Iași ori la București) și i-ar fi îngăduit o existență tihnită, netulburată de seisme de nici un fel. Atmosfera marelui oraș universitar era ea singură în stare să-i stîrnească teribile ambiții intelectuale, un niciodată ostenit dor de cunoaștere, mai profund lipit de ființa lui, datorită mai degrabă unor factori exteriori universității decît amfiteatrele ei. Memoria Vienei era încărcată încă de sunetul, pe trotuare, al pașilor unor mari glorii ale culturii europene, un sanctuar al muzicii

și al picturii, o „scenă" găzduind revigorarea poeziei romantice, refugiu al artiștilor de pretutindeni. Fiindcă arta avea — în Viena gata să imprime vieții convenienței cazărmii — suficiente mijloace de sustragere. Implacabilei ordini administrative (transfer în viața civilă a ierarhiilor militare), îi era simultană o exaltare — în cercuri, e drept, îndepărtate de ochii poliției — a libertății de gîndire ; și chiar invocarea virtuților civilizațiilor trecute începea să fie folosită în favoarea minților răzvrătitoare. Recentele descoperiri din Egiptul faraonilor, descifrarea textelor primordiale le relevau tinerilor chinuiți de cursuri pedante, atemporale („Pandectele" cu prof. dr. Ludwig Ritter von Arndts ori „Drept internațional" cu dr. Louis Neumann, să zicem), adevăruri surprinzătoare : în ciuda tuturor aparențelor, „prezentul" se arăta a fi gîndit mai convenient, cu instituții greoaie, guvernate de anacronisme și de un ucigător birocratism, în vreme ce „trecutul", știut doar cu implicațiile lui anecdotice, era văzut ca un cristalizator de idei „probate" vreme de milenii în viața popoarelor. Despodobind de taine sarcofagii ori căutînd chei pentru graiuri împietrite, tinerii Austriei (și Germaniei) vremii în care Eminescu bătea străzile Vienei căutau prilejul de a vorbi despre ei și despre timpul lor și, de cele mai multe ori confuză, febrilitatea revoluționară înflăcăra taberele și societățile studențești.

Și cu pregnantă vigoare se manifestau studenții români risipiți, întru sete de lumină, prin marile citadele universitare ale Europei. Ei erau în așteptarea unui prilej colectiv de manifestare a elanurilor lor, aveau nostalgia unor momente de tensiune, capabile să le mărturisească dragostea înflăcărată pentru țara lor, grija înțeleaptă cu care-i gîndeau viitorul. Gata să se înfrunte zgomotos în urma unor incidente neînsemnate, alteori gata să reactualizeze barbare ritualuri de duel (era vre-

mea cînd o crestătură pe nas ori pe frunte făcea dovada unui eroism necontestat), tinerii se potoleau ca prin farmec, invocînd „frăţietate" şi „cumpănire", de îndată ce venea vorba despre drumuri în ţară ori de întocmirea unor patetice manifeste. Nu e de mirare că, într-altfel distratul şi izolatul Eminescu ieşea din bîrlogul lui hibernal, cu superba-i coamă pîrlită de multele lumînări expiind în sfeşnicele nopţilor şi cu fruntea lui de profet damnat, pentru a-şi spune cuvîntul în „cestiuni presante".

Şi se întrezărea la orizont un eveniment pe care studenţii îl socoteau epocal, providenţial mijloc de a se face auziţi : comemorarea a patru sute de ani de la tîrnosirea Putnei, necropolă a lui Ştefan cel Mare.

Înfierbîntate „comiţii" se întruneau aproape zilnic, se dezbăteau programe, manifeste şi, bineînţeles, se croiau şi curajoase planuri financiare, spectacolul desemnat a învia la Putna fastul vremii bătrînului voievod trebuind să întreacă toate obişnuitele comemorări oficiale, cu discursuri searbede şi cu sfeştaniile înaltelor (şi rotofeelor) feţe bisericeşti. Secretar al comitetului central pentru serbarea la mormîntul lui Ştefan cel Mare, Eminescu şi-a primit cu maximă răspundere însărcinarea, devenind sufletul generoasei mişcări. Comitete similare constituindu-se şi în Berlin, Liège, Iaşi, Bucureşti, Pesta, Graz, Paris şi Lipsca au strîns în scurtă vreme cinci mii de fiorini trebuitori susţinerii cheltuielilor. S-a cumpărat, după cutreierarea multor anticării, o urnă de argint pe care mîini pioase aveau s-o instaleze pe lespedea rîcîită cu flori şi frunze a lui Ştefan.

Izbucnirea războiului franco-german avea să ducă la o amînare a serbării de la Putna, dar nu la o suprimare a ei.

Între timp, după luni sărace în evenimente, în aprilie 1870, Eminescu avu surpriza (aşteptată oarecum) de

a-şi citi în „Convorbiri" *Venere şi madonă*. Mulţumind, în sineşi, „Convorbirilor" pentru cinstea de a-l fi tipărit, el trimise la Iaşi şi o a doua poezie, *Epigonii*, apărută şi ea, de îndată ce a fost primită, în iunie al aceluiaşi an.

*

E, pentru vizitatorii obişnuiţi ai cafenelei „Troidl" din Wollzeile, o zi obişnuită. Ca de obicei, clienţii înşiruiţi în faţa meselor din marmură plesnită sînt tineri şi, tot ca de obicei, sînt studenţi români. Un singur oaspe — venit probabil cu totul întîmplător la „Troidl" — şi-a ales un loc mai ferit la fereastră şi îşi soarbe ceremonios cafeaua.

Uşa se deschide, şi în cadrul ei apare Mihai. Părul i-a crescut lung, gata să-i atingă umerii, şi un zîmbet blînd şi melancolic iluminîndu-i chipul stîrneşte în sufletul confraţilor frumoase prevestiri. Dar tocmai cînd Morariu se pregăteşte să-l abordeze decis pe poet, cu speranţa că din generoasă colegialitate invitarea lui la masă ar avea ca urmare firească „un rînd de băuturi", se întîmplă o scenă absolut neaşteptată.

Domnul de lîngă fereastră, socotit pînă acum o clipă un austriac ori nemţoi cumsecade, se ridică de la locul lui şi se îndreaptă, fără să ezite, spre noul venit, întinzîndu-i mîna cu familiaritate.

— Bună ziua, domnule Eminescu !

Eminescu îi întinde la rîndu-i mîna, încurcat, mărturisindu-se :

— Nu vă cunosc...

— Vedeţi ce deosebire între noi ? Eu v-am cunoscut îndată.

— Poate nu sînteţi din Viena ?

Se aşează la masa de lîngă fereastră.

— După vorbă, sînteţi din Moldova.

— Exact.

— Poate din Iaşi ?

— Chiar de-acolo.

— Poate sînteţi...

(Automat, domnul interogat e gata să răspundă, la jumătatea întrebării, iarăşi, „exact !")

— ...poate sînteţi domnul... Iacob Negruzzi ?

Sfială.

— Chiar el...

— Vedeţi că şi eu v-am cunoscut ? Dar să vi-i prezint pe prietenii mei !

Studenţii se îmbulzesc să-l salute pe — şi de ei ştiutul — redactor al respectatelor „Convorbiri". Şi cum, atunci cînd e vorba de jurnale ori reviste, furia lor denigratoare devine, de obicei, nimicitoare, e de mirare că blajinul Negruzzi a izbutit să le inspire respect şi interes...

— Îmi pare rău, spune Eminescu, îmi pare rău că Slavici e plecat din Viena în vacanţă. Aş fi dorit foarte mult să faceţi cunoştinţa lui. Eu cred că Slavici este un scriitor cu viitor, cugetă drept, are idei originale şi va scrie foarte bine cînd va mînui mai bine limba...

„Deci aşa arată Eminescu !" îşi spune redactorul „Convorbirilor", care n-are voie să uite nimic. La întoarcere, la Iaşi, Maiorescu îl va osteni cu întrebări de tot felul, şi temutul critic, cel care ştie ca nimeni altul să asculte, ştie la fel de bine să întrebe...

La rîndu-i, Eminescu vrea să ştie totul despre „Junimea" şi, rînd pe rînd, sînt evocate furtunoase dispute ori seri de reverie provocate de lectura unor manuscrise...

Mai tîrziu, rămînînd singuri, convorbirea s-a urmat şi mai cald, mai firesc decît la „Troidl". În excelentă dispoziţie sufletească (voiajează într-o clasică lună de miere, şi la un hotel elegant e aşteptat de tînăra-i soţie

cu care s-a căsătorit din dragoste), Negruzzi nu uită să povestească acea noapte de februar (ori poate de martie, asta nu mai ține minte), în care s-a întîlnit cu *poetul* Eminescu.

— Mă întorceam într-o seară acasă de la o adunare. Plecaşem mai devreme decît se obişnuieşte, căci scriind pe atunci idila *Miron şi Florica* eram toată vremea preocupat de idila mea. Ajunsesem la cîntul din urmă şi cugetam pe care din sfîrşiturile ce mi se înfăţişau în închipuire era mai bine să-l aleg. Acasă mă pusei la gura sobei şi lăsam să-mi treacă dinaintea ochilor deosebite imagini din idila mea. Aruncînd ochii din întîmplare asupra mesei mele de lucru, văzui o scrisoare nedeschisă, pe care nu o băgasem în seamă. Era adresată *„Redactorului Convorbirilor Literare"* şi scrisă cu litere mici, ca de o mînă de femeie. Mi-am zis că trebuie să fie de la una din numeroasele poete tinere din provincie, care voiau să li se tipărească versurile în revista noastră. Deschizînd plicul, găsii o scrisoare împreună cu o poezie intitulată...

— *Venere şi Madonă*

— ...amîndouă iscălite...

— M. Eminescu.

— Numele Eminescu nu avea aparenţa a fi real, ci îmi păru împrumutat, din sfiiciune. Mă pusei să citesc...

— ...cu indiferenţă...

— Exact, poezia *Venere şi Madonă,* dar de la a treia strofă care începea cu versurile :

—*„Rafael pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,*
Suflet îmbătat de raze şi d'eterne primăveri..."

— ...interesul mi se deşteptă şi merse crescînd pînă la sfîrşit. Impresionat, am citit poezia de mai multe ori

în șir, iar a doua zi m-am dus la Maiorescu cu manuscriptul în mînă : — „În sfîrșit, am dat de un poet !", i-am strigat intrînd în odaie și fluturînd hîrtia. — „Ai primit ceva bun ?" mi-a răspuns el. A luat poezia, a citit-o, apoi a citit-o și-a doua oară și a zis : — „Ai dreptate, aici pare a fi un talent adevărat. Dar cine-i acest Eminescu ?" — „Nu știu, i-am răspuns, poezia e trimisă din Viena". — „Foarte interesant, a mai zis Maiorescu. Lasă poezia la mine". După cîteva zile, a citit-o la „Junimea". Succesul a depășit orice așteptare a noastră. Pînă și Pogor, cel mai mare cusurgiu din cîți cunosc, și-a dovedit entuziasmul... Și acum, iată-mă la Viena, în căutarea domnului Eminescu. Întrebînd, întrebîndu-mă și eu „Cine-i acest Eminescu". Dar nu te grăbi să-mi răspunzi.

Și poetul nu pare grăbit...

— Îți propun o cupă de Xeres.

— Cu bucurie, domnule Negruzzi !

— Închin pentru minunatul dumitale talent !

— Închin pentru „Convorbiri" !

Își sorb cupele cu solemnitate. Xeres-ul le-a dat o ușoară îmbujorare.

— Domnule Eminescu, am stat și m-am gîndit, nicăiri în țară nu-i un loc mai potrivit pentru dumneata decît Iașul. De unde ești ?

— Dintr-un sătuc de lîngă Botoșani.

— Știi ce se spune despre dumneata ? Că, de — după ce-ai apărut și cu *Epigonii* — oamenii au început să se intereseze de steaua dumitale. Am auzit că ai fi de neam armean !

— Mă trag din vechi familii românești ! Tata, trăit cu spaima cancelariilor, are un scrin întreg cu hîrtii.

— Se mai zice că ești urmașul unui turc, Emin. Mai precis, Emin-Efendi, însurat cu o româncă...

— Se admite ! Ca glumă.

— Şi că ai fi şved ? Da, un războinic de-al lui Carol al XII-lea al Suediei, bătut măr la Pultava, ajuns pe meleagurile noastre, n-ar fi vrut să-şi mai urmeze suveranul, şi s-a instalat printre noi !

— Mi-l şi închipui pe oştean, cu armură dublă (una şi pentru cal), descinzîndu-şi sabia şi nevoindu-se să cultive trifoi la Ipoteşti. Găinile i-ar fi ouat în coif, iar scutul i s-ar fi prefăcut în capac al putinei de curechi ! Şi-l văd, cu suliţa, alungînd mascurii !

Eminescu e sincer amuzat, mai puţin interlocutorul său care, în ceea ce-l priveşte, a nădăjduit că, neapărat, ceva-ceva e adevărat...

Paharele de Xeres se înmulţesc, şi chelnerul a aşezat pe masă o butelie pîntecoasă, plină de colb şi pînze de păianjen, pentru ca domnii să nu se mai osteneaască solicitîndu-i prea des un „rînd nou".

— Dar nu mi-ai spus la ce lucrezi ? domnule Eminescu.

11

Gazda îi ciocăneşte în uşă, stăruitor. Încruntă din sprîncene şi e gata să-şi utilizeze impecabila-i „nemţească" pentru alungarea inoportunei.

— Domnule Eminescu ! Vă caută cineva.

— Şi ? nu sînt acasă pentru nimeni !

— Vedeţi, e o persoană necunoscută, şi-am crezut...

— Ce persoană ?

— O domnişoară.

(Cine știe ce „înscenare" a băieților...)

— V-a spus numele ?

— Da, Micle, Veronica Micle...

Încețoșate o clipă, apele memoriei prind să se limpezească. Veronica Micle ? Da, e un nume de care a mai auzit. Dar unde ? De la cine ? Din „căruța cu paiațe ?" Exclus. Așadar, în numai „o minută" trebuie să-și tragă pe umeri vestonul, să caute pieptenele, apoi ciobul de oglindă, și-apoi să arunce o „repede ochire" asupra propriei înfățișări.

— Ce să-i spun ?

— Mai sînteți aici ? Iertare, mam'zel Grete, iertare. Spuneți-i să... intre.

Pieptenele, bineînțeles, e de negăsit. Ac în carul cu fîn. Cu foi scrise. Sute de foi. Iar oglinda ? Se va fi topit de atîta neprivire, de atîta lîncezire... Face puțină ordine pe masă : cărți, jurnale, manuscripte se devălmășesc într-o clipă și cad pe podele, închipuind o Ninive ireversibil dezbinată.

Îngenunchează să le ridice.

Vede doi pantofi roșii, doi conduri de cenușăreasă, și zîmbește rostind doar pentru sine : incorigibil, „bătrîn" sufler Eminovici, ce destin te face să începi „începătura" cunoașterii urmașelor Evei tot cu pantofii ? Treci în cușca ta de sufler, lighioană mică ! Cine spunea asta ? A, dulcea Efrosis ! Ei i-a iubit toate cordelușele și năsturașii încălțărilor.

— Dacă înțeleg bine, e o vizită inoportună !

O mînă dantelată se întinde sărutării poetului, care abia acum își privește oaspele...

(Veronica Micle ? Sigur, în noaptea de spovedanii și... Xeres, Negruzzi i-a vorbit despre această doamnă. De ce ? În care ordine de idei ? Dar a fost o „ordine" în convorbirea desfășurată în preajma prăfuitei butelii ?)

— Vă rog să luaţi loc aici pe scaun, numai un moment, pînă eliberez sofaua... Aşa... şi, scuzaţi-mă, n-am avut timp încă să mă prezint.

— Dar nu e nevoie, domnule Eminescu. Eu vă cunosc. V-am citit versurile din „Convorbiri", am auzit că sînteţi student la Viena şi, întîmplîndu-mă aici, mi-am spus că trebuie neapărat să vă caut !

(...Şi, cum spunea Negruzzi, blonda şi frumoasa doamnă Micle — frumoasa ? o, într-adevăr frumoasa doamnă Micle — căsătorită cu un venerabil, dar vîrstnic, mai ales vîrstnic soţ, Ştefan Micle — cochetează cu muzele şi întreţine chiar, cu palide spirite, un soi de salon (salonaş) literar în care se citesc „poesii" şi „aforisme". Cum a ajuns Veronica Cîmpeanu, Veronica Micle ? Era elevă la Şcoala Centrală de fete din Iaşi. Avea numai 13 ani. Profesor-examinator : Ştefan Micle care, chemînd-o s-o „examineze" la germană, cum fata nu se omora cu limba tînărului Werther, a încercat s-o „treacă", oferindu-i totuşi spre traducere un text extrem de facil : «Tradu-mi dumneata din nemţeşte bucata „Der Geiger"», iar Veronica, dîndu-şi seama că şi lesnicioasa translaţie o depăşeşte, a izbucnit într-un rîs nervos, din care greu a putut fi oprită. Micle i s-a adresat cu blîndeţe : „Puteţi trece la loc, domnişoară..." A lăsat-o corigentă şi... apoi a luat-o de nevastă.)

Încearcă — fioros de stîngaci — să repună în funcţie lampa de spirt sub ibricul de cafea, dar un refuz salvator îi îngăduie să încheie cu preparativele de „gazdă" şi izbuteşte, abia acum, să ridice ochii.

Veronica, aşadar...

În nopţile de absolută tăcere, cînd nici un sunet nu tulbură liniştea odăii „suse", Mihai încearcă să povestească istorii fantaste în care, nălucite în privazuri de geamuri ori descinzînd din oglinzi şi falduri de draperii,

apar femei care-i seamănă tulburător micuței și pînă acum cîteva clipe necunoscutei doamne Micle...

(*„Haina ei albă și lungă părea un nor de raze și umbre, iar părul ei de aur era împletit în cozi lăsate pe spate, pe cînd o cunună de mărgăritărele era așezată pe fruntea ei netedă, luminată de razele lunii, ea părea muiată într-un aer de aur.*"

„Părul ei blond pare brumă aurită, gura dulce cu buza dedesupt puțin mai plină părea că cere sărutări, nasul fin și bărbia rătundă și dulce ca la femeile lui Giacomo Palma."

„Fața ei nu mai era trasă, ci se rotunzea vădit, sînii ei erau mai plini, numai roșața din obraz dispăruse, făcînd loc unei palori care-i da un aer de nespusă blîndețe. Ochii nu mai aveau acea sălbatică și noptoasă strălucire, în adîncimea cărora fulgera întunecosul amor și întunecoasa dorință... ci limpeziți, nespus de adînci, te-ai fi uitat zile întregi în ei. Liniște și o melancolică pace era în adîncimea lor. Și în acea față atît de palidă, plină, dar tristă, surîdea suferitor oarecum gura de purpură... o rază a Ierihonului a cărei frumuseță nu se trece"...).

Conversația — Veronica nu vorbește ca o colegă, ci ca o simplă cititoare — nu-i apropie cu nimic. Mihai se „explică" vorbind despre *Epigonii*, și timpul trece, cheltuit cu aparențe sterile. Fiindcă ar prefera, asemeni eroilor săi (cu care seamănă), să cadă la picioarele frumoasei doamne și să-i spună cele mai dulci cuvinte din cîte s-au spus.

Vocea muzicală a Veronicăi e caldă, prietenoasă, dar gura, cu subțirea buză de sus refuzîndu-se parcă surîsului, nu-l îmbie pe poet să împrumute, fie și un ciob din curajul personajelor sale care își dăruie sufletul unor

femei necunoscute și zboară cu ele (adormite) în brațe, în palate pustii.

Și înainte de a se regăsi, doamna Micle e în picioare și nu acceptă să fie condusă decît pînă la trăsura ce-o așteaptă în fața casei. Dar se invită, și poetul acceptă cu bucurie, la lungi călătorii în Viena iubirilor...

12

...Se scuturară teii în Prater. Se deschid „barăcile — cabinete" ale iluzioniștilor, jonglerilor, apar, cu strat nou de vopseală, panourile mișcătoare de tragere la tir. Și sala aceea cu oglinzi... Micuța doamnă Micle părea, alungită în rama oglinzii „mincinoase", un plop ori un mesteacăn alb. Mihai, într-alta, părea urît, burduhănos și nemișcat ca o buhă. Într-alta, trupurile li se-njumătățeau, iar în rotundul oglinzii de argint aburit trăsăturile lor se amestecau miraculos, ochii lui suprapunîndu-se straniu pe ai ei, cîte un „ciob" din fiecare era de găsit acolo unde trebuia să se întipărească, fluidă, icoana celuilalt. Apropiați „monstruos", depărtați în cuprinsul aceluiași îngust spațiu. Amîndoi și singuri. Părînd că se zbat în oglinda topită, că argintul sună în părul ei frunze și încearcă, pe frîntea lui, mulaje. Amîndoi, ca într-un mormînt de somn... Fresce suprapuse pe-același zid de mînăstire...

Se aud viori și flaute.

Caută o masă singuratică și cere cafea (oare unde au ascultat, amîndoi, „Cantata cafelei" ?) și cere hîrtie și călimară.

Un singur nume.

Scrie numele dragostei.

Și, ca în jocul oglinzilor „mîncinoase", literele se întrepătrund, se compun și recompun cu apropieri de sunete de nimeni încercate. Scrie un nume în sine curgînd, un nume șiroind semne de sînge și gheață, abia închegat și spart într-o clipă, refăcut prin anagramări absurde, nume sfînt, grav, definitiv.

Veronica.
Acinorev.
Verona.
Aronev.
Anorev.
Aquinora.
Aquinore.
Irena.
Aroniqua.
Enorvica.
Vicenora.
Acivrone.
Civraneo.
Neocivra.
Vranceora.
Norviace.
Narvioce.
Vreona.
Voerna.
Vnoera.
Vanoer.
Arnoev.
Aernoev.
Aornev.
Verena...

13

August 1871...

Praznicul pregătit pentru vara lui '70 e pe cale să se ţină totuşi, cu o întîrziere de doi ani (neînsemnată în sine faţă de anii 400 curşi de la sfinţirea Putnei). Din tot ce se constituise la un moment dat drept zestre a serbării n-a mai rămas, curînd, decît urna de argint, a cărei depunere pe lespedea lui Vodă le părea unora fără rost, gest nedublat de vreo semnificaţie specială (banii — cei 5000 de fiorini — depuşi la bancherul Mureşan, dispărînd odată cu ciudatul lor păstrător, într-o Americă neajunsă de posibilele fulgere ale poliţiei imperiale vieneze...). Pierdută la cărţi, zestrea părea imposibil de refăcut, iar darea la iveală, cu stingheritor lux publicitar, a fugii bancherului, n-ar fi contribuit decît la totala discreditare a ideii. Ideia care, trebuie spus, nu-i mai încălzea nici pe unii dintre capii *„României june"*, speriaţi de impasul „finanţiar", dar şi de posibila iritare a oficialităţilor. A fost nevoie de o adevărată răsturnare a scepticilor, pînă s-a ajuns la noul „comitet central", cu Slavici preşedinte şi cu — etern pe loc secund — Eminescu secretar.

Un Eminescu mai înflăcărat ca oricînd, hotărît să-şi justifice şi sieşi jertfa renunţării, pentru o bună bucată de timp, la solitarele munci literare în care se angajase deja cu proiecte posibil de împlinit într-o sută de ani... Un Eminescu sigur de reuşita unei întreprinderi care, dincolo de latura ei cuminte, sentimentală, ar fi avut un ecou solemn în inimile tuturor românilor. Pentru el, studenţii n-aveau a se teme de intervenţia, prin tradiţie brutală, a administraţiei de ocupaţie austriacă guver-

nînd la acea vreme preafrumoasa Țară de Sus, tinerii încercînd să probeze, cu luciditate înțeleaptă, în primul rînd capacitatea lor de a înțelege evenimentele, urmînd a se plasa „sub" sau „peste" vreme. Avînd promisiunea că serbarea nu va fi decît un „cuviincios" praznic cu îndestulă mîncare și băutură, întru pomenirea unui voievod răposat sub cripta Putnei, Comisarul guvernului de la Viena, după ce s-a asigurat de intonarea, la debutul procesiunii, a unei închinări către împărat (poate chiar sprințara „Doamne ține și proteje pe al nostru împărat" compusă cu „dulceață" de Haydn), s-a străduit să nu-și mai facă griji de prisos. Fiind la ziua sorocită serbării, 15 august, zi de hram, mînăstirea lui Ștefan ar fi chemat oricum, ca în fiecare vară, mii și mii de moldoveni sosiți cu desagii în spinare (cu sau fără „pasport"), pentru a bate mătănii la călcîiul de piatră al Putnei.

Încălzit de povestea icoanei-tablou — în stare să pălească „necăjită" sau să se reaprindă — aflătoare pe unul din „murii" Putnei, bucovineanul Epaminonda Bucevschi a luat asupră-i datoria de a împodobi cu brad și flori, ori cu zugrăveli noi, porțile, zidurile și locurile de popas ale bătrînei mînăstiri. Pentru ochii lui, ca și pentru ai lui Eminescu, exista speranța ca portretul dăruit cu „viață" să se lumineze, fie și pentru o abia perceptibilă țandără de clipă.

— Nu știe nimeni unde-i Eminescu ? întreabă pictorul, boit din cap pînă-n picioare cu vopsele și tîrînd după el un întreg „harnașament" pictoricesc...

— E dus trei sate de-aici, la Crasna.

— Păi de ce, frate ?

— S-a dus la o moară, acolo. A fost ideia lui. S-a gîndit că n-avem cozonaci, și s-a dus să cumpere un car de făină, și să-i aducă gata copți.

— Iată o ipostază în care mi-aș dori să-l văd : veghind să nu se ardă cozonacii și dîndu-le față lucie cu șomoiogul muiat în șofran !

— Nu rîde, el și-a luat în serios „misia". De l-ai fi văzut cînd a plecat : sumbru — părea un general care e gata de război...

— Cînd vine, spune-mi, că am nevoie de el. Mă găsește în clopotniță.

— Ce cauți acolo ?

— Așez niște lămpi, peste douăzeci, și la noapte le aprind. Or să se vază pînă departe...

Ieni Slavici, președintele, n-are îndeletniciri mai potrivite. E drept, el nu-și albește pletele cu făină, ca domnul Eminescu, ci inspectează cuhniile mînăstirii, cu oale în care se fierb bine doi viței, și mai rămîne loc și de o fîntînă de zeamă, și cu frigări colosale. Arhimandritul Putnei, „preafericitul" Arcadie Ciupercovici, ca unul care e mai deprins cu meșteșugul bucatelor decît cu cel al slujbelor slavonești, a devenit de două zile teroarea, cu barbă și comănac de tablă, a bieților părinți-bucătari care nu mai găsesc timpul să răsufle. Adică să-și mai îndrepte mirosul chinuit de borșuri, rasoale, sarmale și fripturi, cu un gît-două, cel mult trei, de tescovină ținută în mare taină, printre munții de hartane (s-au tăiat cîteva perechi de boi) și polonicele ciorbelor.

— Merge, părinte Amfilochie ?

— S-ar putea altcumva, preafericite ?

— Se poate. Gata ciorbele ? Pe seară vin să le gust. Le-ai dres cu ce ți-am spus ?

— Le-am dres.

— Da' mai înfundă soba aia cu lemne, că moare focul și-i taie mîncării tot duhul !

— Cum să le mai înfund, preafericite, că parcă sînt focurile lui Varilon ?

— Nu cîrti, Amfilochie ! Că de nu, te trec în slujbă, cîntăreț de strană...

— Iertare, preafericite, rămîn aicea, lîngă ulcelele mele...

— ...Cu vin.

— ...Cu bucate, preafericite...

— Cu vin nu ?

— Și cu... cu vin...

Ieni Slavici e satisfăcut de priveliștea de iad gastronomic pe care Ciupercovici a gîndit-o temeinic, pînă în cele mai mărunte detalii, ca un fin cunoscător („Numai cînd vă aud numele și mi se face foame", i-ar fi spus un mitropolit), cu înțeleaptă și mucalită pricepere de a-i „uimi" pe mireni cu „prisoasele" schivniciei. Cu osebire e îngrijorat de calitatea sarmalelor pe care, se teme, un foc pripit le-ar face mai puțin aurite, și uriașele oale sînt întoarse, cu toarte încinse, spre flacără mai domoală. Arhimandritul știe că, abia aținite în cenușă, în oalele negre, nepoleite cu smalț, bucatele își capătă acel gust secret, acel „duh" în stare să înveselească ospețele oricît de austere. Aduse și din alte mînăstiri, în căruțe, tuciurile de aramă în care părinții vor învîrti mîine mămăligile, apăsînd făcălețele, ca pe Bistrița, plutașii, cîrmele, sclipesc în aerul cu lumină împuținată de fum și arome, ca adevărate stele, în vreme ce în cuptoarele zidite din vreme, într-o poiană, și unse cu lutișor, se odihnesc pîini și colaci împletiți ca șerpii, lipii cît brusturii și turte de mălai. Cu destoinicia dulgherilor vechimii, călugării înalță atît de mari frigări, încît un bou jupuit să poată fi încredințat focului, despovărat doară de copite. În poiene sînt săpate gropi și sînt aduse maldăre de frunze în vederea adăpostirii, pe

pat de jar, a berbecilor fripți haiducește, înăbușiți în frunzare arse și în lut dulce...

Ajunsă la cramă, scurta inspecție întreprinsă de arhimandrit se încheie cu încercarea celor mai potrivite vinuri și rachiuri. Speriat, președintele Slavici, care nu e mare băutor, izbutește să-i cheme în chilia subpămînteană pe Ștefanelli și pe Mihai, întors cu trei care de cozonaci de la Crasna. Pe masa pe care e așternută pînză de in, sînt aduse ciururi de mălai pline cu nuci și minuscule pahare de vin.

Tîrziu după convenționale conversații purtate mai ales pe tema Vienei, pe care starețul pare s-o fi cunoscut „mirenește", discuția alunecă pe un tărîm mai dur. Se vorbește despre dorul oamenilor din miazănoapte de a trăi iarăși în hotarele cîndva statornicite de Ștefan. Cătana crăiască își așază cu prea multă fală cizma cu pinten pe un pămînt care nu îngăduie asemenea povară, oasele voievozilor conținute într-însul dîndu-i frăgezimea cenușii de frunză ori a făinei de marmură. Cu vocea gata să spulbere în cioburi paharele cu vin mieriu, păstorul Putnei cîntă despre „țara" lui înzăpezită de ierni lungi :

— Despre Ștefan cel Mare, cel Sfînt, cel Bun și cel Drept nu trebuie să vorbim cu lacrima în ochi, dragii mei. Nu se cade să-l plîngem. El e pururi biruitor...

Dar domnii studenți, în fața cărora starețul vrea să pară și ceea ce este în adevăr, un bătrîn înțelept, nu doar o gazdă minunată, înțeleg prea bine că spusa preafericitului nu trebuie lăudată decît... în tăcere. Limbile se dezleagă anevoie cînd cătanele împărătești își fac simțită prezența în toate cotloanele mînăstirii și studenții nu vor să compromită, prin efuziuni nesăbuite, ideia care i-a adunat în uriașa ogradă a Putnei. Ideie pe care cancelariile vieneze au bănuit-o din prima clipă,

dar pe care, simțindu-se în stare s-o „combată" cu străşnicie, n-au avut ambiția de a pune prea multe opreliști în calea pregătirii serbării. Viena nu-și făcea iluzii privind patriotismul românilor, probat în prea dese rînduri, pentru a nu fi înțeles. În arhive cu savantă pedanterie ființînd, existau mii de scrisori ale domnilor români ori ale capilor de răscoală transilvăneni — și peste toate, apostila crăiască zugrăvea vulturi de ceară sîngerie. Ambiții, speranțe adesea naive, păstrate în biete terfeloage purtate la piept, ferite de ploaie ori zăpadă, zăceau încopertate în marile arhive, și studenții care ajunseseră să le cunoască le memorau cu mîhnire, pentru ca ajunși acasă să le rostească celor dragi cu voce îngroșată de fioruri patetice.

Pentru Mihai, deosebit de importante nu sînt atît festivitățile cu fastul lor romantic, cît convorbirile proiectatului congres — pînă la care a mai rămas numai o zi — în stare să cristalizeze și să impună „o singură direcție a spiritului românesc". Rostul urnei votive de argint — ideia fusese a lui — era să colecteze pămînt din toate colțurile țării. Pămîntul depus pe pieptul bătrînului voievod se cuvenea să semnifice icoana unirii definitive a românilor între hotarele închipuite după stingerea lui Ștefan de către Mihai Viteazul, domn al valahilor și, pentru o clipă, al ardelenilor și moldovenilor...

Dimineața sărbătorii.

Dimineața, gîndită cu adîncă emoție de către Mihai, poposește peste pădurile Putnei cu diafane țesături de aur cu alesături de argint... (Aseară, tras de mînă de Ciupercovici, i-a fost dat să vadă cu ochii lui o minune născută din evlavii și din iubire : broderia-epitaf, plăs-

muită parcă din fire de aer, de către frumoasa Maria din Mangop, iubitoarea doamnă a lui Io Ştefan Voievod...)

Slavici, trezit mai devreme, e în măsură să-i relateze fratelui Mihai ultimele noutăţi, în vreme ce-i toarnă, dintr-o donicioară, apă ca gheaţa, de spălat.

— Sînt mii şi mii ! Mii de ţărani din Moldova şi Bucovina, studenţi de la Blaj, venerabile doamne din Bucureşti, adevărat exod.

— Lasă-le, doamnele române, spune-mi dacă a venit Alecsandri ?

Ieni tace, încurcat. Posibila prezenţă a poetului naţional la Putna a fost unul dintre argumentele „forte" ale lui Mihai în „bătăliile" anticipînd congresul...

— Deci n-a venit ?

— Nu. O fi bolnav.

— Se poate. A trimis vreo depeşă de explicare ?

— Nu, ne-a trimis un fel de imn...

— Despre ?

— Despre Ştefan.

— Bun şi-acela. Dă-mi ştergarul, Ieni. Mă, dar acuma văd cum te-ai înţolit !

Mihai, după ce îşi inspectează propriile veşminte, e sincer cucerit de alura aristocratică a prietenului său, muiat în negru ca un greier, cu cămaşă înzăpezită şi cravată cu ac de diamant.

— Pe cine-ai dezbrăcat ?

Ieni e încurcat.

— Le-am împrumutat, pentru zece fiorini...

Mihai îşi trece degetele prin păr şi socoteşte că timpul consacrat aranjării ţinutei a fost cheltuit cu exces :

— La lucru, frate Ieni ! Mă duc să împrăştii foile volante. Una, cu o poemă straşnică, a doua cu o gravură a lui Epaminonda. Ai văzut-o ?

— Numai în aramă, la Epaminonda la atelier. Ia s-o văd !

— Iat-o !

— Dar e minunată. Şi e şi colorată...

— De asta-mi pare rău. Epaminonda a vopsit-o ca pe-o păpuşă de turtă dulce... Dar altfel — argumentul e al lui — nu-l putea înfăţişa pe Ştefan cu plete blonde şi cu ochi albaştri... Cel puţin, mantia de brocart e un adevărat curcubeu. Dar ia te uită, Ieni, ce de popor !

— Parcă-s la o procesiune de ploaie...

— Şi nu se cuvine ? Poate că va ploua şi pentru săraca noastră grădină.

Se apropie un călugăr.

— Domnilor studenţi, sînteţi aşteptaţi la stăreţie, că a venit domnul Mihalache Kogălniceanu.

— Adevărat ? S-ar zice, Ieni, că absenţa lui Alecsandri e astfel fericit compensată.

— Aşa-i. Dar pe bătrîn îl ştiam suferind, cum şi-o fi hurducat el picioarele betege în butcă şi, mai ales, cum a îndurat arşiţa vreme de cinci ceasuri, nu înţeleg.

— Să mergem !

În puţine clipe vîltoarea îi soarbe. Avea dreptate Slavici : parcă uriaşe procesiuni de implorare a ploii şi-au ales drept capăt de drum alba cetăţuie a Putnei, curtea împrejmuită cu zid gros de cetate, deprins cu săgeata ori buzduganul năvălitorului. Zeci de covoare cu cîmpuri înflorate au fost aşternute să podească drumul spre intrarea în biserică. Steaguri de catifea, cu inscripţii din fir aurit, fîlfîie pe turnuri, prapuri de borangicuri şi brocart îmbracă reci coloane de piatră, arcuri de triumf tăiate din lemn de mesteacăn tînăr îi aşteaptă pe călătorii de departe. Preoţii au ieşit în faţa bisericii celei

mari cu somptuoase odăjdii de Bizanţ, ţinînd în mîini cărţi cu ferecături de argint şi aramă, minuscule chivote, crucifixuri, tiare arhiereşti.

Mihai îşi face loc cu coatele.

Se aud clopotele.

Un bătrîn îl ţine de mînă şi-l îmbie să asculte împreună gravele dangăte.

— Le ştii, clopotele ?

— Nu.

— Eu le ştiu. Acum bate Blagovistnicul, auzi ? Şi acum mai subţire. Uşerul ! Auzi ? Acum trebuie să înceapă să bată Siluanul. Ultimul care intră e Buga. Ultimul, altfel le-ar acoperi pe celelalte. Buga, care vorbeşte.

— Vorbeşte ?

— N-auzi ? Bate-n dungă : Şte-fan ! Şte-fan ! E Buga, clopot sfînt. Cînd ţara e la greu, Buga bate singur. Bate de sine.

Suflet al pregătirii serbării, Mihai se vede lipsit de un „tacîm" de gală. Prietenii „vienezi" văd, ca şi el, cu stupoare, cum feţe nezărite pînă acum se îndeasă aflîndu-şi loc lîngă patrafirele episcopilor ori lîngă domnii în straie negre, sosiţi de la Bucureşti şi Iaşi. Între ei, asudînd din greu şi tamponîndu-şi fruntea cu o uriaşă batisă roşie, conu Mihalache Kogălniceanu, sincer interesat de serbare, dar tot atît de sincer împiedicat să-i guste momentele de farmec. E omul de care se leagă episoadele luptelor unioniste, este arhitectul mişcărilor reformatoare din vremea lui Cuza — domnul căruia el, Kogălniceanu, îi ceruse jurămînt de credinţă pentru ţară, la investitura pe tronurile lui Ştefan şi Mihai Viteazul — Cuza, pe care studenţii vienezi îl vizitaseră în silita-i sihăstrie de la Ober-Döbling...

Dar așa, Eminescu nu se mai vede silit să rostească vorbe de prisos, și din gazdă devine oaspe. Străbate poienile în care e larmă de stup, se înstăpînește și-i lasă lui Ieni Slavici prerogativele „oficiale" ale praznicului aniversar... Și Ieni se descurcă nesperat de bine...

— Mohorît, Eminescule ?

— De ce, frate Ștefanelli ?

— Crezi că mai putem ține congresul ?

— De ce nu !

— Totul are un aer de petrecere voioasă, care mă face să cred că vom pleca de-aici sătui, cu setea stîmpărată dar... tot neuniți.

— Răbdare, Ștefanelli ! Diseară, în trapeza mînăstirii, se decide cauza noastră. Sper să nu-ți tocești pînă atunci elocvența !

— Noi n-am venit aici să facem arcuri de triumf, sorcove și capre ca Epaminonda !

— Într-un fel, facem și asta...

— Să nu te-audă Bumbac, că se face foc.

— Așa îl voi : incandescent...

Și se aude dintrodată Buga, clopotul sfînt, clopotul haiduc, vibrîndu-și arama scrisă cu cirilică veche în aerul văratic.

— E Buga...

— Le știi pe nume ?

— Să mergem, Ștefanelli !

Le iese în întîmpinare Chibici, îmbrăcat și el în negru și purtînd pe pîntec o uriașă cocardă tricoloră :

— Trăiască nația !

— Sus cu ea !

— Te caut de-un ceas, Mihai : numai tu poți fi Virgiliul meu prin paradisul Putnei. Precum știi, nu istoria e lectura mea de căpetenie, așa că...

— Bine, Chibici, suflet turcit, dar prin Letopiseți nu ți-ai plimbat mustățile ?

— Ba da, Mihai, dar știi, domnii se schimbau prea repede, și memoria mea nu i-a păstrat pe toți cîți au fost...

— Dar e vorba de Ștefan, păgînule și tătarule !

— ... Care Ștefan a avut doamnă tătarcă, Maria din Mangop...

— Vezi, nu ești de tot sălbatic. Chibici, ai norocul că la Putna se mai poate vedea un epitaf brodat de mîinile doamnei Maria — brocart, aur, argint și lacrimi de perle...

Cu turle ascuțite împungînd aerul translucid, cu brîie de chilii, acoperite cu șindrilă nouă, vatra Putnei învăpăiază cu zugrăveli și mărunte lanuri de lumînări aprinse, verdele brazilor din juru-i. Mîini pioase au spălat cu petică de catifea pisania afumată de timp, încețoșată de colb și de veghe, și literele rîcîite cîndva de meșterii pietrari le vorbesc pelerinilor din Augustul hramului putnean despre ctitoria viteazului și *„binecinstitorului domn a toată țara Moldovei Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod..."*

Gropnița voievodului e simplă : doi stîlpi subțiri susțin o arcadă „scrisă" cu flori, privegheată de lumina puțină a unei ferestre înguste, despicate în zid. În cuprinsul tainiței poate fi văzut sarcofagul de marmură de Carara pe care dalta a conturat cu conture fluide frunze de acant. O candelă arde peste lespedea „roasă" de priviri, atinsă cu înfiorare și adorație, și un sîmbure de lumină purpurie cheltuie untdelemnul bine mirositor, cu pîlpîire de ornic, egală...

Țăranii veniți la sărbătorire cunosc pînă în cele mai mici detalii drumul pe care cortegiul mortuar, cu Ștefan

în sicriu din lemn sculptat, l-a urmat, la trei zile după stingerea voievodului, între Suceava şi Putna. Părinţii şi bunii, şi bunii bunilor lor au memorat pentru ei fiecare dumbravă de popas, fiecare potecă şerpuită. Iată de ce, dînd un oarecare ocol, sucevenii au sosit la Putna pe drumul de taină. În fruntea lor e bătrînul preot din Stupca, Iraclie Porumbescu, urmat — ca de o aburoasă umbră — de către fiul lui, Ciprian, şi de taraful lăutarilor din Suceava al lui Grigore Vindireu.

În biserică, momentul de cea mai înaltă tensiune îl constituie depunerea de către un maior, Boteanu, a sabiei şi centironului de aur pe mormîntul voievodului. Combatant pe frontul franco-german, maiorul omagiază astfel cu un gest simbolic — dar probabil puţin gustat de către Eminescu — pe marele oştean.

Mihai citeşte pe chipul lui Chibici dorinţa secretă de a se isprăvi cît mai repede şirul lung al cuvîntărilor şi de a se purcede la partea cea mai consistentă care e, totuşi, praznicul. Spre deplina lui împăcare, Eminescu şi Slavici, profitînd de privilegiul îngăduit gazdelor, acela de a controla bunul mers al lucrurilor, ies din aerul îmbibat cu smirnă şi aloe şi sînt martori ai pregătirii ospăţului. Mai bine-zis, ospeţelor, fiindcă cele 1600 de tacîmuri ale mesei se dovedesc a fi cu totul puţine faţă de mulţimea de norod venită să îngenunche în tinda ctitoriei Marelui Ştefan. După ce trimişii comitetului au bătut zeci de hanuri, cu scopul nobil de a închiria vesela trebuitoare, după ce s-a apelat şi la odoarele-relicve ale arhimandritului stareţ, a devenit limpede că oaspeţii trebuie să mănînce cu rîndul, ca în ospătăriile studenţilor. Fantezia lui Ciupercovici, bine slujită de călugării cuhniei monahiceşti moţăind printre polo-

nice, stîrneşte lauda mesenilor, şi bătrînul e mişcat de cuvintele pe care îi e dat să le audă. Kogălniceanu conchide că omagiul e cît se poate de potrivit :

— Să nu uităm că l-am invocat azi pe un mare viteaz, dar şi pe un mare iubitor de veselii şi ospeţe... Să bem întru nemurirea fericitului războinic, dar şi întru lauda băutorului !

Se ciocneşte cu entuziasm. A fost, se pare, al o sutălea toast, şi nu se bănuie că numărul n-ar putea fi sporit. S-a băut pentru sfetnicii şi dregătorii lui Ştefan, pentru doamnele sale şi chiar pentru ibovnice, spre mucalitul protest al lui Ciupercovici.

Petrecerea ţăranilor e lipsită de argintul tacîmurilor, lipsită de tipsii şi pocale domneşti, dar şi de toasturi. Aşternute pe iarbă, petic lîngă petic, ştergar de in ori marame muiereşti, de borangic, sînt împodobite cu ulcioare şi căni de lut, şi din desagii coborîţi de pe caii iuţi apar bunătăţi fără număr... Brînza e aşezată ceremonios pe frunze de brustur, în străchini apar hartanele de pui ori pastrama de vînat şi, ca pietre netede pe prund de gîrlă, ouăle se rostogolesc printre peştii fripţi ori ulcelele cu smîntînă. Pîini uriaşe, cu obraz ca de măr, aurii, colaci împletiţi, lipii şi covrigi, prescuri şi plăcinte de tot felul sînt rostogolite din coşuri de nuiele şi, mai departe, sub zidurile de piatră se înalţă pirostrii. Rachiul e zvîntat din stacane de lemn ciobit, vinul arde în căni, şi lăutarii, desculţi, suflă în cimpoaie, în ţevi de fluier, ori mîngîie viorile vişinii cu arcuşul. Vindireu cîntă ca la vechile nunţi, aplecat peste gîtul fragil al viorii, cu un fel de vicleană supuşenie, dînd porunci nerostite tarafului, prin ridicări rapide de sprîncene, cîntă cu un soi de frumoasă absenţă, pentru auzuri îndepărtate. Un tînăr subţire, înalt, aducînd la chip cu Mihai,

se repede spre bătrînul staroste şi-i smulge, fără protest, vioara din mîini... Apoi cîntă, înflăcărat, trece prin hore repede încropite, îi cheamă pe oameni să-i ţie „hangul", şi ei bat iarba cu sălbatică destoinicie. Mihai îl priveşte cu ochi miraţi : cine l-ar fi crezut în stare pe domnişorul îmbrăcat nemţeşte, cu lungă chică romantică şi ghete cu gumilastic, de o atît de fierbinte patimă ?

— Cine-i junele ? vrea să ştie Chibici...

— Fiul popii Porumbescu de la Suceava, pare-se.

— Îi zice al dracului de bine din vioară...

Ciprian Porumbescu e lac de sudoare. Popa îi şterge fruntea cu poala anteriului şi îl îndeamnă să se mai domolească.

— Tată, îi spune tînărul, îmbrăţişîndu-l, am cîntat Daciei întregi !

*

E noapte.

Întîlnirea din trapeză a îndreptăţit scepticismul lui Chibici : delegaţii asociaţiilor studenţeşti n-au găsit acelaşi grai în a-şi mărturisi dorurile şi credinţele. Vorbe, multe vorbe... Cel puţin Bumbac, aflat după mulţi ani în faţa unui auditoriu care, neştiindu-l, nu-l întrerupe, a invocat întreaga istorie a „Rîmului", întru împlinirea unor „idealuri" bombastice. Temeiul a fost însă pus. Mihai a vorbit calm, măsurat şi, stupoare, nu l-a ridiculizat pe Bumbac. (La Viena, Eminescu îşi trîntise căciula pe pupitrul eternului orator Bumbac, invitîndu-l să-i mai vorbească şi ei, căciulii, el declarîndu-se sătul de vorbe goale...)

Chiliile fiind neîncăpătoare pentru odihna oaspeţilor de frunte, Eminescu e nevoit a-şi căuta somnul într-altundeva. Spre bucuria lui, fiindcă somnul sub stele îi

e din cale-afară de drag. După sumare investigații, el își alege podul porții de intrare, bine podit cu fîn, drept „iatac".

— Și ai să dormi aici, Mihai ? Aici stau bufnițele înțelepte !

— E minunat. Fînul e cosit de curînd, e încă plin de mireasmă, aerul e curat... Liebchen was willst Du noch mehr ?

Repede dibuit și de alții, podul devine neîncăpător. Se văd, prin bolți leneș arcate, stelele lui august, și Mihai le privește, cu mîinile sub creștet, gîndindu-le enigmele eterne. Îi e, pentru o clipă, dor de lada cu manuscripte, abandonată paingilor și șoarecilor, în odaia de la mansarda vieneză, dor de filele înnegrite, împodobite cu semne nervoase, la început caligrafiate pedant (apoi, prin intervenții succesive meșteșugul de copist medieval e abandonat transcripției gîfîite, cu „economie" de litere...).

Sînt acolo, poleite cu cerneală, icoane pe care văzduhul de deasupra turlelor-săgeată ale Putnei le nălucește în fantaste scrieri cu litere-stele pe un „pergament" albastru, înnobilat, în dreapta, de pecetea Luceafărului.

„Schema cursului naturii este un cerc de forme prin care materia trece ca prin puncte de tranziție. Astfel, ființele privite în sine sînt asemenea unui rîu curgător pe suprafața căruia sînt suspendate umbre. Aceste umbre stau pe loc ca o urzeală, ca ideia unei ființe sub care undele rîului etern formează o bătătură, singură, ce dă consistență acestor umbre și totuși ea însăși într-o eternă tranziție, într-un pelerinaj din ființă în ființă, un Ahasver a formelor lumii. Acuma căutînd la organele acestei ființe, găsim asemenea că ele sînt ca părți constitutive ale

întregului, forme mai mici de tranziție — prin urmare esența ființelor este forma, esența vieții trecerea, mișcarea materiei prin ele".

„Spăimîntătoarea necesitate cu care urmează procesele ei, numărul mic al legilor fundamentale, combinațiunile acestora care oricît de multe ar fi, totuși se pot calcula cu certitudine, deși poate pentru facerea unui asemenea calcul n-ar ajunge mai multe vieți de oameni consecutive, puținătatea relativă a spațiilor, sînt îndestule dovezi ale unei mărginiri în producerea formelor. Frunzele de stejar dintr-un an sînt copii fidele a celor din mii de ani trecuți, și chiar dacă fiecare frunză individuală ar prezenta o diferență oarecare nu trebuie să se uite că legile și elementele în joc sînt determinate, se pot număra și cum toate combinările lor posibile se pot asemenea determina după o inducție minuțioasă, deși poate ar fi o muncă netrebuitoare. Afară de aceasta să nu uităm cum că în faza ce ne cuprinde temporală și trecătoare a pămîntului, formele se moștenesc și se perfecționează pe cînd o reproducere analoagă în tot și în parte am putea-o pretinde cu drept cuvînt numai atunci cînd..."

— Mihai !

„...fără aceasta s-ar fi sfîrșit și s-ar fi reînnoit cu totul din nou, după ce ar fi parcurs toate procesele de formațiune care ne preced pe noi. Din certitudinea cum că atît puterile și elementele cît și modurile lor de combinație se pot calcula apriori și rezuma într-un număr rezultă renumitul postulat că tot ce este posibil va fi. Concentrînd așadar viața pămîntului nostru ca individ planetar în icoana nașterei, traiului și risipei sale, vom avea în mare ceea ce este viața omului, în mic — un trai individual de-o durată în raport tot atît de scurtă ca și-a fiecăruia dintre noi. Văzînd însă de pe formațiu-

nea sistemelor dintr-o negură indiferențiată o icoană a formării pămîntului nostru și din risipa vreunei planete aceia a pieirii lui sîntem siguri că o nouă formațiune aceiași în formă și compoziție a avut, are și va avea loc întotdeauna. Pe acest nou pămînt s-ar repeta aceleași procese ale vieții care s-au urmat pe al nostru, încît n-am avea nici un drept de-ai disputa întîietatea, afară doar dacă n-am voi să susținem identitatea masei de materie. Însă această masă de materie nu decide asupra identității, nici unui individ cosmic. Noi însă sîntem numai formele unei eterne treceri ale materiei primordiale și precum după Heraklit, noi nu ne putem coborî de două ori în unul și același rîu...“

— Mihai !

„tot nu mai sîntem material vorbind nici într-un moment unul, același om. Cu un cuvînt o formă care reapare este asemenea unui cuvînt sau a unei cugetări, reproducere una și aceiași, abstracțiune făcînd de la identitatea materiei în care se prezintă. Dacă numărul elementelor și a puterilor este cert, atunci modurile lor de combinare este determinabil apriori și asupra mărginirii în producerea de forme nu mai poate fi îndoială, atunci formele ar fi nemărginit de multe, cînd elementele și puterile din natură ar fi fără număr. Dar contrariul fiind, aceste forme sînt o inducțiune sigură apriori determinabile, prin urmare numărul formelor în natură este mărginit. Am fost întotdeauna și vom fi întotdeauna individual determinați așa cum sîntem și cum moartea este numai un vis al imaginațiunii noastre. De aceia a nu fi fost niciodată este singura formă a neexistenței. Cine există, există și va exista întotdeauna. O perspectivă nemărginită mi se deschide înaintea ochilor...“

— Mihai !

— Inoportun ca de obicei, iubite Chibici !...

— Iartă-mă, Mihai, ți-am tulburat cumva idealicești reflexii ?

— Nu mai are omul drept la o picătură de odihnă ?

— Ba da, dar era musai să te caut. Și să te găsesc. Scoală-te și urmează-mă !

— Încotro ?

— N-am voie să-ți spun. Și vină să te scutur, că ești plin de paie...

Merg printre focurile veghetoare, aprinse de către oaspeții hramului... Oamenii dorm lipiți de ierbi înalte, vegheați de tăciunii focurilor gata să scadă, dorm ca într-un rit înzăpezit, ascultînd galopul unor călăreți de departe. Poate călăreții bătăliilor lui Ștefan...

— N-ai suflet, Chibici ! De ce dracu' nu m-ai lăsat să zac în cuibarul meu ?

— Poate ai să mă ierți... Vrea cineva să-ți vorbească, Mihai...

— Dar și mîine e zi !

— E, dar acel cineva pleacă în zori...

— Și mai mergem mult ?

— În cerdacul arhondăriei sînt trei uși. Ești așteptat să bați în cea din mijloc. Eu te las.

— Cum poți să fii atît de enigmatic, Chibici — gură spartă ce-mi ești ! !

— Greu, foarte greu, Mihai...

— Am înțeles, e vorba de-o cucoană.

— Tu ai spus-o !

— O cucoană care îmi cere să-i scriu o odă pentru vreo societate de binefacere.

— Mihai, mîine ai să mi-o zugrăvești cu mătase mai fină ca în alesătura Mariei din Mangop.

— O obsesie, Chibici, această Maria din Mangop...

— Aproape...

Chibici, umbră credincioasă, se șterge în întunericul blînd argintat de lună.

O fereastră, o ușă. A doua fereastră...

— Tu ?

— Mihai !

— Tu aici ?

Veronica Micle își ridică ochii din cartea deschisă înainte-i și îi face semn, cu un gest de imperceptibilă finețe, să se apropie.

E Veronica din Prater ? Cu ochii mari, umbriți de gene lungi, cu degete lungi pe care „ning" dantele ? Cu buze chemînd și în același timp refuzîndu-se sărutului ? Veronica — Vreona cu păr de miere arsă și dinți albi pe care, cînd cade aurul lămpii, în odaie se face ger și se aude o muzică veche ? Veronica—Vanovea la Putna ? Se întreba, la Viena, dacă frumusețea ei i se va releva tot astfel, strălucitoare, în țara cu tei de ceară, a Moldovei, și în nopți de înfrigurată speranță se vedea mergînd, mînă în mînă, cu mica doamnă Micle pe aleile umbroase ale Copoului...

Veronica... Mihai n-are cum să știe că, încă înainte de-al cunoaște, Veronica, zărindu-i chipul într-o fotografie, a compus pentru imaginea necunoscutului poet versuri sortite să rămînă tainice :

Privindu-ți fața de farmec plină,
Luci o rază în al meu sîn ;
Crudă fu însă a ei lumină,
Din pieptu-mi scoasă un lung suspin !

Dar suspinul ca nălucire
Zbură cu vîntul ce-au adiat ;
N-a zburat însă și-acea simțire
Ce-adînc în suflet l-a deșteptat.

Și-acum mă-ntreb eu : simțirea adîncă
Cum de se naște pentru-un portret ?
Căci nu văzusem ochii tăi încă,
Știam atîta că ești poet !

— Ești tu ?

Întrebarea Veronicăi e gata să-i aducă pe buze cel mai absurd dintre răspunsuri :

„— Sînt eu, Uxe Nime !"

Uxe Nime ? Nume straniu, de rege barbar, domnind peste pierite seminții ? Nu, ci doar numele — răsturnat — al poetului care, anagramînd numele obsedant al Veronicăi, s-a pomenit scriindu-și numele după tipicul scribilor de la Ninive și Eufrat, de la dreapta spre stînga...

Conversația lor nu e cu mult sustrasă regulilor de „cabalistică" : vorbe neînsemnate sînt memorate cu credința că într-însele e conținută o încărcătură secretă, cuvinte care nu vor să fie decît, cu strictețe, doar ceea ce exprimă în clipa în care sînt rostite, devin date simbolice, tăinuind sensuri cu anevoință descifrate... Astfel, ei își vorbesc puțin și, pe cît posibil, înșiruie fraze pe care, auzindu-le de la alții, le-ar așeza în rîndul celor mai crunte banalități. Dar ceea ce, de la începutul întîlnirii lor, a devenit un limbaj magic, nu se cere recompus, reimaginat, denunțat...

Deprins a gîndi în abstracțiuni, poetul se pomenește relatîndu-i Veronicăi cele mai neînsemnate evenimente petrecute în viața lui, ostentativ ceremonios și-apoi brusc, cu o adolescentină camaraderie, pierdut în descripții inutile, iar ea, Veronica, se străduie să topească în cele ce spune frînturi de vers, nepotrivit desprinse de la locul lor, și ceea ce „salvează" aerul încurcat al întîlnirii lor e tăcerea.

Mihai tace cu știința fostului sufler care, chiar depășit de o frază rostită, poate reface „firul" pierdut. Veronica tace interogativ, ochii ei te silesc să i te povestești, glasul ei neasemuit de dulce forțează confesia.

Veronica n-a izbutit să-i povestească stratagemele încercate pentru ca Ștefan Micle s-o ia cu el în căruța de poștă, într-altfel botezată „haraba cu jamantan", pe drumul Putnei. Și nu i-a spus cu cîtă tulburare a gîndit reîntîlnirea cu poetul cu chip de înger palid.

Iar el, spunîndu-i numai în gînd „Veronicuță", se mulțumește să-i privească mîinile (mînușițele) și să le întrebe — tot în gînd — ce-au făcut, departe de el, luni și săptămîni.

Acum trebuie să se despartă.

Îi vine iar în minte hilarul Uxe Nime. Oare toată viața își vor vorbi în anagrame ? Va rămîne, asemeni numelui lui de-o clipă, ivit din jocurile peniței, veșnic „întors", veșnic de nedeslușit fără oglindă ?

— Poate ne vom vedea la Iași... Am cele mai frumoase amintiri despre Viena noastră...

— Viena noastră ? Da...

— La toamnă ?

— La toamnă poate-am să trec pe la Iași, pe la „Convorbiri"...

— ...Și pe la Veronica.

— Voi veni...

— Acum trebuie să pleci. La revedere...

Atît, promisiunea, doar, a revederii.

Trece pe lîngă zidurile bisericii. Acolo, sub lespezi sub care dorm bărbați cu gîtul retezat de hangere, ori de buzdugane ghintuite, acolo visează raiuri vlădici blajini ca mălaiul, acolo dorm voievozi și pui de voievozi, uciși sub bolți sîngerate, și pentru toți, pentru toate oasele al-

bite sub talpa mînăstirii, Veronici cu părul blond și degete subțiri și reci au țesut aere, stihare, au brodat safire pe veșmintele icoanelor nemurind aici, în sălbăticiile lui Miazănoapte, în singurătăți ciobite de Buga, o dragoste cheltuindu-se, netulburată ca iarba cîmpului. Ca zăpada și apa...

14

CUGETĂRILE SĂRMANULUI DIONIS

Ah ! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună !
Și mucoasa lumînare sfîrîind săul și-l arde
Și-n această sărăcie, te inspiră, cîntă barde —
Bani n-am mai văzut de-un secol, vin n-am mai băut de-o lună

Un regat pentr-o țigară, s-împlu norii de zăpadă
Cu himere !... Dar de unde ? Scîrțîie de vînt fereastra,
În pod miaună motanii — la curcani vînătă-i creasta
Și cu pasuri melancolici meditînd îmblă-n ogradă.

. . . . . .

Și motanul toarce-n sobă — de blazat ce-i. — Mă motane,
Vino-ncoa să stăm de vorbă, unice amic și ornic.
De-ar fi-n lume-un stat de mîțe, zău ! că-n el te-aș pune vornic,
Ca să știi și tu odată, boieria ce-i, sărmane !

Oare ce gîndește hîtrul de stă ghem și toarce-ntruna ?
Ce idei se-nșiră dulce în mîțeasca-i fantezie ?
Vreo cucoană cu-albă blană cu amoru-i îl îmbie.
Rendez-vous i-a dat în șură, ori în pod, în văgăună ?

De-ar fi-n lume numai mîțe — tot poet aș fi ? Totuna :
Mieunînd în ode nalte, tragic miorlăind — un Garrick,
Ziua tologit în soare, pîndind cozile de șoaric,
Noaptea-n pod, cerdac și streșini heinizînd duios la lună.

Filosof de-aș fi — simțirea-mi ar fi vecinic la aman !
În prelegeri populare idealele le apăr
Și junimei generoase, domnișoarelor ce scapăr,
Le arăt că lumea vis e — un vis sarbăd — de motan.

Sau ca popă colo-n templu, închinat ființei, care
După chip ș-asemănare a creat mițescu neam,
Aș striga : o, motănime ! motănime ! Vai... Haram
De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.

Ah ! Sunt printre voi de-aceia, care nu cred tabla legii.
Firea mai presus de fire, mintea mai presus de minte,
Ce destinul motănimei îl desfășură nainte !
Ah ! atei, nu tem ei iadul ș-a lui Duhuri — liliecii ?

Anathema sit ! — Să-l scuipe oricare motan de treabă.
Nu vedeți ce-nțelepciune e-n făptura voastră chiară ?
O, motani fără de suflet ! — La zgîriet el v-a dat gheară
Și la tors v-a dat musteță — vreți să-l pipăiți cu laba ?

Ii ! că în clondir se stinge căpețelul de lumină !
Moșule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat ?
Să visăm favori și aur, tu-n cotlon și eu în pat.
De-aș putea să dorm încailea. — Somn, a gîndului odihnă.

O, acopere ființa-mi cu-a ta mută armonie,
Vino somn — ori vino moarte. Pentru mine e totuna ;
De-oi petrece-ncă cu mîțe și cu pureci și cu luna,
Or de nu — cui ce-i aduce ? — Poezie — sărăcie !

15

— Povestește, povestește domnule Slavici !

— Bucuros, domnule Maiorescu. Să vă vorbesc despre Eminescu...

— Și despre dumneata !

— Am copilărit, aș zice, fericit. Eram, alături cu o soră mai mare, singurul băiat la părinți, oameni cu stare, bine știuți în lumea lor și legați prin rudenie sau prietenie cu șapte sate din jur. Acasă, ochii tuturora erau îndreptați asupra bunicului — cărbunar rămas din timpul lui Bonaparte, om trecut de șaptezeci de ani, care păstra cu sfințenie portul din tinerețile sale, păr lung împletit în coadă și prins în piepten de baga, pălărie cam înaltă și cu borduri late, gherve de postav măsliniu cu pulpanele pînă la genunchi, băț lung cu mîner de argint, pantofi cu cataramă mare. Cînd am ajuns la Viena, primul meu gînd a fost că orașul îmi e cunoscut din istoriile bunicului, „tata bătrîn". Care, însă, nu văzuse Viena. Și Viena mi-a adus numai bucurie. Mă socotesc o natură fericită. De altfel, Albanezul nu-mi spunea la începutul cunoștinței noastre decît „pasăre voioasă".

— Albanezul ?

— Adică Eminescu...

Domnul Maiorescu e tot nedumerit.

— La cursul lui Lorenz Stein — economie națională — mă întîlneam regulat cu un tînăr oacheș, cu fața curată și rasă peste tot, cu un lung „clabăț" bănățenesc peste pletele negre, cu ochii mari, visători și avînd, totdeauna, un zîmbet oarecum ironic pe buze. Îl credeam albanez, sau chiar persian ! Mare mi-a fost uimirea văzîndu-l pe Albanez numai în compania studenților români. L-am abordat — am luat masa împreună — și Albanezul mi s-a recomandat Mihai Eminescu. L-am îmbrățișat de bucurie aflînd că nu-i nici albanez și nici prinț persienesc. Curînd după aceasta, eram aproape nedespărțiți.

— Ce fel de om e... Albanezul dumitale ?

— Pare neguros, dar e om de o veselie copilărească, rîde, cînd rîde, din toată inima, încît ochii tuturora se îndreaptă asupra lui. Dușman al vorbăriei goale, el își cearță amicii cînd conversează steril, cu un răstit „Taci, nu mai scîrții !" Ceea ce numim sentimentalitate, pentru dînsul nu există. El n-are „slăbiciuni" pentru nimic. Toate pornesc la dînsul din convingere, și tot ceea ce noi ceilalți facem din iubire, el face din hotărîre nestrămutată. Niciodată nu l-am văzut plîngînd și nu-l cred în stare să plîngă, iar cu înduioșare numai despre muma lui l-am auzit vorbind. Cel mai hotărît gînd al lui e că omul e din fire bun, că — odată — toți oamenii au fost buni și că idealul social e ca iar să se facă buni cum au fost. După el, tot răul poate fi corectat...

— Și-n viața de toate zilele ?

— Eminescu e om cu trebuințe puține, dar cu apucături boierești.

— Boierești ?

— Da — „boieria"-i sufletească îl face să știe să sufere și să rabde fără a se plînge, și respinge cu un fel de oroare tot ceea ce i se pare vulgar. Pornirile lui sînt însă atît de vii, încît îi covîrșesc puterea stăpînirii de sine. Citește cu o uimitoare repeziciune, nu vorbă cu vorbă, ci cuprinzînd cu privirea fraze întregi. Și ține să citească în tihnă, la masă, sub lampa aprinsă, ori tolănit pe sofa, în vreme ce odaia e înmiresmată de cafeaua pe care singur și-o pregătește cu mult dichis. Pentru el nu cred să existe deosebirea pe care o facem noi ceilalți între noapte și zi, ba, una din slăbiciunile lui e să profite de liniștea nopților, și sînt foarte multe nopțile pe care eu, om altfel prozaic, le-am petrecut cu dînsul fie plimbîndu-ne pe străzile liniștite, fie stînd la masa de brad, la un lung taifas de „filosoficale". E lipsit cu desăvîrșire de ceea ce în viața de toate zilele se numește egoism, nu trăiește pentru sine și prin sine, ci prin lumea în care-și petrece viața și pentru ea. Trebuințele, suferințele și durerile, întocmai ca și mulțumirile lui individuale, sînt pentru dînsul de neluat în seamă. Ceea ce îl atinge pe el sînt trebuințele, suferințele, durerile și totdeauna relele bucurii ale altora. „Multe dureri — puține plăceri !" e o vorbă a lui.

— Nu doar a lui...

— Nimic pentru el, ci pentru lumea oglindită în sufletul lui. El niciodată nu s-a plîns — și nu se plînge — de neajunsurile propriei sale vieți (și, slavă Domnului, nu e scutit de griji !), tot cum niciodată nu dă pe față bucuria izvorîtă din propriile-i mulțumiri. „Nenorocirea cea mare a vieții e — zice el — să fii mărginit, să nu vezi cu ochii tăi, să știi puține, să înțelegi rău, să judeci strîmb, să umbli orbecăind prin o lume, pentru tine pustie, și să fii nevoit a căuta în afară de tine compensații pentru truda viețuirii".

MIRADONIZ

Miradoniz avea palat de stînci.
Drept streaşină era un codru vechi
Şi colonadele erau de munţi în şir,
Ce negri de bazalt se înşirau,
Pe cînd deasupra, streşina antică,
Codrul cel vechi fremea îmflat de vînt.
O vale-adîncă ce-ngropa în codri,
Vechi ca pămîntul, jumetá din munte,
Mîncînd cu trunchii rupţi scările negre
De stînci, care duceau sus în palat —
O vale-adîncă şi întinsă, lungă,
Tăiată de un fluviu adînc, bătrîn,
Ce pe-a lui spate văluroase pare
A duce insulele ce le are-n el —
O vale cît o ţară e grădina
Castelului Miradoniz.
Iar în castel de treci prin colonade
Dai de înalte hale cu plafondul
Lor negru strălucit şi cu păduri
De flori. Păduri cărora florile
Ca arborii-s de mari. Roze ca sorii,
Şi crini, ca urnele antice de argint,
Se leagănă pe lugerii cei nalţi,
Iar aerul văratic, dulce, moale.
Ca stelele sunt musculiţele prin frunze.
Şi împlu aerul cel cald cu o lumină
Verzuie, clară, aromată. Fluturi —
Cu părul de-aur şi cu aripioare
De curcubău — în haine de argint

Din floare-n floare filfîiesc și-și moaie
Gurițele-umede și roșii în potirul
Mirositor și plin de miere-al florilor.
Tufe de roze sunt dumbrăvi umbroase
Și verzi-întunecoase, presărate
Cu sori dulci înfoiați, mirositori —
E-o florărie de giganți. Într-un loc
Crăpată-i bolta de granit, de cauți
Prin streșina de codru pînă sus,
Unde în ceruri lin plutește luna.
Ea-i o regină tînără și blondă
În mantia-i albastră constelată,
Cu mîinile unite pe-al ei piept
De neauă... Trece luminînd cu ochii
Albaștri, mari, prin straturi înflorițe
De nori, ce înfoiate îi oferă
Roze de purpur, crinii de argint ;
Din cînd în cînd cu mîna-i argintoasă,
Ea rupe cîte-o floare și-o aruncă
Jos pe pămînt ca pe-o gîndire de-aur ;
Colo un nor se naltă sfînt și sur.
Se-ncheagă, se formează — 'cremenește,
Devine-un templu grec și plin de umbra
Columnelor ce-l înconjor — și prin columne
Trece-argintoasă cîte-o rază-a lunei.
Eu drumul iu spre-acel castel. Diadema-i
De diamante-n stele contopite
Brilează-n noapte — tăriile negre
A domei se-nsenină — și ea intră
În el. — Columnele-ard sub clara ei lumină
Și aruncă umbra una-ntr-alta.
Ea intră-n domă... stelele-o urmează.
Și noaptea sîntă plină-i de-ntuneric
Pe rîul sînt ce curge-n valea mare

Care-i grădina cea din codri vechi
A lui Miradoniz. — Insule sfinte
Se nalță-n el ca scorburi de tămîie.
Copile sunt cu ochi rotunzi și negri,
Cu flori de aur, de smarald — cu stînce
De smirnă risipită și sfărmată
În bulgări mari. Pe mîndrele cărări,
Ce trec prin verzile și mîndre plaiuri.
E pulbere de-argint. Pe drumuri
Cireși în floare scutură zăpada
Trandafirie a-nfloririi lor,
Vîntul le mînă văluros le nalță,
De flori troiene în loc de omăt
Și sălcii sfinte mișcă a lor frunză
De-argint deasupra apei și se oglindează
În fundul ei — astfel încît se pare
Că din aceeași rădăcină crește
O insulă în sus și una-n jos.
Și nu-i nimica în aceste ramuri :
Dintr-un copac într-altul numai țes
Painjini de smarald painjinișul
Cel rar de diamant — și greieri cîntă,
Ca orologii aruncate-n iarbă.
Și peste rîul mare, de pe-un vîrf
De arbore antic țesut-au ei
Un pod din pînza lor diamantoasă,
Legîndu-l dincolo de alți copaci.
Prin podul străveziu și clar străbate
A lunei rază și-nverzește rîul
Cu miile lui unde, ca-ntr-o mîndră
Nemaivăzută feerie. — Iară peste pod
Trece albă, dulce, mlădioasă, junǎ,
Albă, ca neaua noaptea, păru-i de aur
Lin împletind în crinii mînilor,

Ivind prin haina albă membri-angelici,
Abia călcînd podul cel lung cu-a ei
Picioare de omăt, zîna Miradoniz.
Ea-ajunge în grădina ei de codri
Şi rătăceşte, — o umbră argintie
Şi luminoasă-n umbra lor cea neagră ;
Ici se pleacă spre a culege o floare,
Spre-a arunca în fluviul bătrîn,
Colo aleargă după-un flutur,
Îl prinde — îi sărută ochii şi-i dă drumul ;
Apoi ea prinde-o pasăre măiastră
De aur, se aşează-ntr-a ei aripi
Şi zboară-n noapte printre stele de-aur.

— Cine e Miradoniz, Mihai ?

— Miradoniz e forma pămîntească de care se înamorează Dumnezeu-Lucifer, Dumnezeu-Luceafărul. Duh al lumii, al lumilor. Luceafărul e legat prin dragoste de o mască sorocită a fi pieritoare, de o fiinţă în care materia s-a ambiţionat a zidi Frumosul, făgăduiala unei iubiri titanice. Abstrasă la început iubirii dumnezeieşti. „forma" se năruie atunci cînd trebuie să aleagă între recea, cosmica iubire petrecută în spaţii nebîntuite de moarte şi dorul după ritualul terestru imaginat de primitivul Eros. Tăvălirii în ierburi, răsturnării sub stele. Miradoniz nu-i preferă palatele stelelor, cu duhurile zăpezii şi cu matca ploilor. Şi opţiunea ei nu e din caleafară necugetată, geniul fiind un Eros lipsit de farmec, tern, retoric. Copleşit de dimensiile propriului gust, coborîrea printre muritori, el sfîrşeşte prin a dărui un sunet etern clipelor pe care le umple cu argint sterp şi nefericire. Geniul nu cunoaşte nici moarte şi nici uitare, nefericind el nu-şi află pentru sine fericirea. N-are moarte şi n-are noroc. E o ideie ce mă urmăreşte, aş zice,

de mult. Ceea ce ți-am citit, Ieni, nu-s decît simple ciorne. Pînă se vor cristaliza, ideile — nu versurile — vor fi cheltuite topuri întregi de hîrtie, lumea acestei poeme se va compune, sparge și recompune de zeci și sute de ori pînă va „împietri" cu un chip în stare să mă mulțumească o clipă, pentru ca în clipa următoare să-mi hrănească furia de a „topi" imaginile închegate într-o nouă pastă fluidă.

— Spuneai că te străduiești să dai mereu alte întruchipări ideilor ce te neliniștesc, dar versurile ? Șlefuirea lor nu te pune la cazne ?

— Nu, Ieni, nu.

— Cum așa ? Am tras cu coada ochiului prin manuscriptele tale : Babilon ! Mii de semne încurcate, cîrcălite, șterse cu patimă, rescrise în infinite variante, versuri dintr-o poemă „curgînd" fără scrupul într-alta, liste de rime, scrise pe margini de file — toate astea nu trădează mîna șlefuitorului ?

— Nu, fiindcă — în înțelesul care se dă — eu nu fac versuri, Ieni !

— Absurd, imaginile tale...

— Da, eu nu fac imagini, Ieni ! Și — vreai să știi ceva ? — nici nu mă socotesc poet...

— Modestie luciferică !

— Deloc, am o foarte bună părere despre mine, nu am modestia, reală ce-i drept, a meșterului nepriceput, și nici nu sînt într-atît de îngrijorat de scrisul meu, încît să încep să mă laud ! Nu versul mă nevoiesc a-l șlefui — e jalnică această cizmărie pe care mi-o propui ! — nu caut metafore, ci mai scriu, transcriu pînă cînd intru cu capu-n lumînare, de-mi sfîrîie „negrele plete", ideia care mă stăpînește. Că, la a nu știu cîta prefacere, versul trage după sine, din ape necunoscute, vreo rimă exotică, asta nu mă privește decît într-o mai mică măsură.

Ai să observi că, atunci cînd mă decid s-o iau de la capăt, părăsesc pe „drum" expresii fericite și îmi adaug versurilor nuanțe incerte, necoapte, dar fără ele n-am cum merge mai departe, prin ele mă înnoiesc, cugetul se primenește lepădîndu-se de lestul, adesea, al imaginilor „frumoase". Ceea ce tu numești cazna nu e decît un șir de întîmplări prin care-mi trec versurile. Eu nu le cerșesc în genunchi, nu le caut cu pana muiată-n călimara plînsului, cum crede teluricul Bumbac, pesimist, deci elegiac, schopenhauerian, deci „lăcrimos" și, mai ales, nu le cert. Ele mă slujesc ori se răzvrătesc împotriva mea, — cui ce-i pasă ? — ceea ce povestesc nu „intră" niciodată într-o singură poezie... Trebuie să ajungi să scrii fără a avea conștiința profesiei de scriitor, să scrii cum cîntă pasărea, cum cade frunza... Crezi că Solomon-rege își numerota psalmii, cum facem noi azi, de la 1 la 150...

— ...Plus al 151-lea, necanonic...

— ...Crezi că Homer își numerota cînturile...

— ...cu cifre romane...

— Ai umor azi, Ieni, ce-i cu tine ? Așadar, mă iartă dacă adesea te-am făcut să crezi că mi-aș dori să fiu scriitor, bard național. Știi, mă amuză strașnic țăranii care plescăie din limbă admirativ cînd aud că boierul cutare e un „brad" cum zic ei... Eu vreau atîta doar, Ieni : să nu las necheltuită fărîma de șansă universală cu care m-au investit ursitoarele. In fiecare om se încearcă spiritul Universului, opintit, iar și iarăși, născînd o nouă rază din aceeași apă. Oamenii sînt întrebări pe care și le pune spiritul Universului, prin tot ce fac, ce trăiesc, ei încearcă să facă mai puține marile taine...

— Dar Miradoniz ?

Mihai își încheie brusc confesiunea, și Slavici înțelege că nu se mai cade să stăruie cu alte întrebări. Mîine, Eminescu părăsește Viena — pentru totdeauna

poate — și încă înainte de aprinsul lămpilor cei doi prieteni sînt așteptați, la o întîlnire finală, de orașul legendelor. Se vor sui poate în birja cu care călătorea cîndva Schubert, vor cina la hanul cu mese de lemn (pe care zgîria portative Beethowen), vor privi vitraliile catedralelor care aruncau cîndva roze de aur și albastru peste clapele de clavecin la care cînta micul Mozart.

Miradoniz ?

Ea nu e cuprinsă încă în „calculele combinative" ale lui Mihai, deprins de la o vreme să așeze totul în ecuație. (De pildă, relația între „cifrele" convențional definite a,b,c :

a	b	c
b	a	c
c	b	a
b	c	a
c	a	b
a	c	b

Dar anagrama numelui Veronicăi n-a fost realizată și ea potrivit acestei ecuații ?)

17

Viena...

Rămasă undeva, departe, ca o adevărată mireasă de titani, alba, în iarnă, Viena — Miradoniz...

Berlin...

Ani noi de studii, în care Eminescu n-a mai legat prietenii ca în Viena-Miradoniz. Ani în care tot mai des a simțit nevoia să-și încuie terfeloagele în lada de lemn și să ia drumul casei.

A regăsit Iașul „Convorbirilor", al „Junimii", și al Veronicăi — Miradoniz.

(Veronica, Vreona, Vanover)

A regăsit teii de ceară ai parcurilor vechi.

(Voerna, Vnoera, Vanoer...)

Albastrul întunecat al cerului, toamna. Gardurile albite de neaua iernii. Cerdace „suse" cu stîlpi crestați și ferestre scrise cu ger.

(Irena, Anorev, Anoniqua...)

Iașii domnului Maiorescu.

Ieșii domnului Creangă. Răspopitul dăruit cu geniul poveștilor, dulce amic în taifasuri lungi, udate cu Uricani „dă-l roșu" și cu Pîhnești — sînge de iepure. Creangă cel băgat la „răcori" de insistențele lui Mihai :

(— „Scrie, Creangă, scrie așa cum îmi povestești mie, fără un cuvînt schimbat..."

„— Dar scrisul e dichis boieresc, bădie Mihai !"

„— Și tu ești un fel de boier !"

„— Cum așa ?"

„— Un boier al mitologiilor populare..."

„— Ba, eu cred că fac ca bietul șoarece : nu încape în bortă, și-și mai leagă și-o tivdă de coadă. După ce n-am învățat carte, ca oamenii, o școală întreagă, ca să ajung să mai pricep și eu ceva de pe lumea asta mare și încurcată, după ce nu știu și eu vreo limbă străină ca să-mi deschidă capul, să m-apuc acuma la bătrînețe, cal bătrîn, să învăț a merge în buestru.")

De nedespărțit. Nu se poate altfel — spune răutăciosul Panu — Eminescu fără Creangă sau Creangă fără

Eminescu. Creangă, urs spășit, zdrahon cu inimă blîndă, viclenit numai la vorbe, îndrăgostit de fantasmele degajate ca un gaz aromitor din istorisirile lui Mihai, dar și de sfintele bucate pregătite de Tinca, pe o vatră asediată de mîțe (Tița, Sița, Florica, Frusica, Tîca, Suru, Ghiță, Todirică, Tărcata, Frăsina). Creangă, flămînzilă „întremîndu-se", după o ușoară bolire, cu o oală de găluște făcute cu păsat de mei și cu bucăți de slănină, o găină friptă pe țiglă de lemn și „undită" cu mujdei de usturoi, și-o strachină cu plăcinte „poale-n brîu" pe deasupra...

Se întîlneau adesea — atunci cînd la „Bolta rece" armeanul Amiras devenea „nesuferit" pentru stăruința cu care-și pisa clienții datornici — la o cîrciumioară mică-mică, din Sărărie, nu mai mare ca o „foaie de brustur", după încredințarea lui Creangă.

*

Ajun de crăciun. Prin viforniță se aud clinchete de sănii, harapnicele și buhaiele colindătorilor și glasurile vizitiilor întîrziați.

În fața crîșmei din Sărărie, felinarul pare că stă să cadă ca un arbore fulgerat. O sanie se apropie prin fumul ninsorii mărunte. Hangiul care i-a pîndit, de dincolo de ușa cu clopoțel, le iese în întîmpinare neașteptaților musterii.

Din sanie coboară mai întîi Eminescu, cu capul descoperit, îmbrăcat în haine de șiac negru. Viforul îi răvășește părul, dar el surîde — dinții albi sclipesc în ninsoarea întunecînd văzduhul — și-și întinde mîinile spre leagănul saniei. Ridică de subsuori o făptură ciudată, încotoșmănată într-o uriașă blană de vulpi. E Veronica. Mihai o înalță în aer, într-o clipă leneșă, și o așază, parcă ezitînd, pe treptele roase.

— Bucuros de oaspeți, Cazimire ?

Cling ! Cling ! răspunde, înaintea gazdei, elopoțelul legat cu lănțug de aramă.

— Bucuros, domnule poet. Ca totdeauna...

— E pustie dugheana ta...

— Pustie. Acum, oamenii se strîng pe la casele lor, scot vinul, dreg bucatele, păzesc gura cuptorului.

Crîșma mai are o încăpere rezervată vizitatorilor mai de soi : paracliserul de la biserica de tablă, un grefier de tribunal și, bineînțeles, domnii poeți. Veronica se așază în fața sobei cu plane lungi, văruite. Lumina flăcărilor îi aurește obrazul, părul lung, aducător de somn, buzele umede, întredeschise.

— Poruncă !

— Mai întîi niște butuci. Să fie cald, Cazimire, și ia cu tine lampa asta afurisită. Adă-ne sfeșnice de lut, cu lumînări...

Cazimir a dispărut ca o nălucă.

În odaie nu mai luminează decît focul, gata să moară, și gîtul alb, veșnic „înzăpezit" în dantele, al Veronicăi. Dau o lumină muzicală și degetele lungi, pe care poetul și le „zidește" de pleoape :

— La lumina unghiilor tale aș scrie o poemă fără capăt, Veronică... Ai să mă ierți că te-am purtat prin ger ?

— Nu, nu te iert, fiindcă sînt cea mai friguroasă dintre friguroase...

— Ce cauți tu aici, la miazănoapte, unde îngheață vinul pînă să-l duci la buze și părul ți se umple de mărgele în viscol, iar lupii atacă harabalele poștei ?

— Iertați !...

Cazimir vine cu butucii.

— Dacă se stinge focul are să-nvie Gavrilă Buzatul și-are să te scurteze de cap, la Cetățuie !

— Vai de mine, cucoane ! se „sperie“ burduhănosul hangiu, fac foc haiducesc...

— Cazimire, ai vin ?

Hangiul e acum sincer speriat de întrebare :

— Da' cum altfel, domnule poet ?! S-a pomenit crîșmă fără vin ?

— Eu sînt cel ce întreabă. Și... ai vin bun ?

— Strașnic, nu bun ! Vinul de-l bea Domnu' Creangă, roșu.

— Roșu, dar alb n-ai ?

— Se poate ? Am butoaie la care n-am umblat. Vin de nădejde.

— Cu miros de tămîie și măr copt ?

Cazimir e cu totul încurcat. Holbează ochii, cu o nedumerire spăimoasă și — concesiv — se preface a gusta „metafora“.

— Străveziu, Cazimire, ca petala florii de cireș ?

Cazimir se dumirește brusc. Pesemne că boierul și duduca au mai „bătut“ și la alte crîșme... Poate mai de soi...

— Întocmai !

— Da, și-l poți fierbe ?

— Rîdeți de mine, cucoane ! Îl fierb...

— Așa cu... mirodenii ?

— Cu scorțișoară...

— Și ?

— Și piper.

— Enibahar ?

— Sigur. Și nucșoară.

— Și ceva cuișoare ?

— Cîteva. Să aduc o cană.

— Nu, Cazimire, nu te grăbi. Adă-ne vreo... zece !

— Zece ocà ?

— Întocmai...

E limpede ca lumina, își spune Cazimir. Înainte de a-i suna clopoțelul, tinerii se vor fi distrat la „Café de Paris", pe Strada Mare, sau la „Café Restaurant de Lafitte" de pe Lăpușneanu, crîșme pe care el, Cazimir, le disprețuiește pentru că miros a „spițerie", și „nu a rachiu și alivenci". În loc de butoaie pîntecoase și putini cu murături, în „cafe-urile" acelea se pot vedea doar catifele și oglinzi... Sau vin de la balta aceea înghețată, unde se joacă, pe patine, junii franțuziți ?

— Nu-i mult vinul, cucoane, zece ocă ?

— Nu.

E rîndul Veronicăi să-și arate uimirea :

— Pentru noi, toate zece ?

— Da. Pe mine mă iartă că te las o clipă singură, dar mai am de dat unele dispoziții.

Se zugrăvesc umbre lungi pe pereții odăiței. Lumînările ning ceară albă peste lutul sfeșnicelor, ori „plîng" intermitent, și Veronica le cercetează cu un aer nespus de grav.

— M-am întors. Am lipsit mult ?

— Mult... O săptămînă...

— Ceea ce nu e mult pentru noi, care nu ne vedem cu anii...

Veronica îi mîngîie fruntea, părul. El încearcă s-o sărute, dar ea îl alungă cu un gest abia deslușit.

— Iertare...

Cazimir a venit cu un vas de porțelan zugrăvit, larg, încăpător, și-l depune greoi la picioarele jețului pe care stă Veronica...

— Gata vinul, cucoane...

Pe neașteptate, Mihai își suflecă mînecile, îngenunche și-i spune Veronicii, aproape imperativ :

— Ai să mă ierți, dar trebuie să te descalț !

Într-o clipă, femeia blondă e captiva tînărului poet care se comportă cu firescul părintelui ce-și spală copiii ștrengari, înăbușe protestele — ce-i drept, ușoare — numai prin rapide ridicări de sprîncene și, cu un gest în care se amestecă adorare și supunere, grație și forță, iubire și pornire ostilă, își toarnă vin în palmă și spală picioarele luminate de flăcări licăritoare și luminînd. Veronica încearcă să-și tragă picioarele din vasul de porțelan, dar Mihai o împiedică...

(E un moment gîndit în cetatea — Miradoniz, în vremea lecturilor din literaturi orientale. Așa își primesc oaspeții oamenii neamurilor primordiale, și gestul a încălzit inima poetului. Mutat, din tomurile sumbrilor profesori vienezi, în crîșma din Sărăria Iașilor. acest gest capătă pentru el însemn magic, încărcătură inefabilă de puritate și patimă curată...)

O încalță la loc și nu îndrăznește să-i vorbească. Poruncește : vinul cel alb, fiert cu mirodenii, poate fi luat.

— Adă-ne acum, Cazimir, vinul cel roșu al domnului Creangă !

— Ești un om ciudat, Mihai...

— Sînt doar un om care te iubește.

— Nu semeni cu nimeni.

— Cu tine.

— Nu mă-ntrerupe și, mai ales, nu minți. Nici nu știu cum să-ți vorbesc : uneori îți spun dumneata, alteori tu...

— Dar mie, cît de mult mi-a trebuit pînă să-ți spun pe nume, Veronică... Aș fi vrut să-ți spun, aș vrea să-ți spun cît de mult te-am iubit, cît de mult te iubesc. Nu-mi doresc fericirea măsurată, nu bucuria lașă. Am înțeles, iubindu-te, că un om poate avea totul, neavînd nimic,

și nimic avînd totul. Nu știu dacă ai putea să-mi dai cîndva din ființa ta mai mult decît, fără s-o știi, mi-am luat singur...

— Te rog să taci...

— Dacă-mi îngădui să vorbesc despre mine, de acea dureroasă dar adîncă fericire pe care atingerea în treacăt a mîinii tale, zîmbetul tău, privirea ta, au răsfrînt-o asupra unei vieți trudite și lipsite de bucurii precum e a mea, nu voi uita că fericirea asta, ce mi-a fost dată, e visul meu de aur. Rămîi visul meu de aur...

— Visul, Mihai. Calendarul nu are file pentru noi doi. Noi doi, ca în seara asta de ajun, în care ai fost gazda mea dintr-un deșert cu zăpezi... Trebuie să plec...

— Trebuie ?

— Te iubesc, Mihai...

Se apropie de el și îl sărută, iar el rămîne copilul nedumerit de frumusețea unui neașteptat dar...

— Iertare...

— Spune, Cazimire !

— Au venit niște copii, colindători cu buhaiul și talange, știți dumneavoastră. Îi ascultați ?

— Bucuroși !

— Veniți, măi, dar să nu spargeți urechile boierilor !

Copiii intră, aducînd cu ei mireasma înghețată de brad, zăpada le-a albit căciulile și le-a udat ciubotele, dar căldura odăii îi face să uite viforniță, și, după ce s-au înclinat cu solemnitate, își încep urarea cu glasuri atît de voinice, încît lumînările-n sfeșnice își clatină floarea, a spaimă, iar paharele subțiri — pereche — se ating cu sunet subțire.

Sună talanga — clopot de mînăstire...

Buhaiul geme ca o blajină jivină burduhănoasă a iernii, iar biciul ceartă podeaua...

În urmă cu aproape douăzeci de ani, în Ipoteștii Botoșanilor copiii lui Gheorghieș căminarul n-aveau, în nopți luminate, o altă îndeletnicire. Și ei băteau în geamuri înghețate ori în porți de lemn, legate cu drugi de fier. Stîrneau și ei norodul de cîini, aveau și ei cojoacele împodobite cu spic de fir. Și așteptau ca în căciulile repede scoase și întinse milei gazdelor să cadă, șuruind ca banii în sipete, nucile poleite și colacii rotunzii.

Veronica îl mîngîie pe cel mai mic dintre colindători.

— Cum te cheamă ?

Și el, speriat peste măsură, împietrește cu fruntea acoperită de mîna cu dantele, pare gata să plîngă, dar îndrăznește, în cele din urmă, să rostească abia auzit :

— Mihai...

Valea cu pești, februar 1970

CUPRINS

Cartea intîi

Dacă treci rîul Selenei... 5

Carteá a doua

Miradoniz 123

Lector : DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor : ȘTEFANIA MIHAI

Dat la cules 20.IX.1977. Bun de tipar 30.XI.1977. Apărut 1978. Comanda nr. 1522. Tiraj 77 080 ex. Coli de tipar 14¼.

Comanda nr. 70 539
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Lei 4,75

EDITURA ION CREANGĂ